

**Α.Τ.Ε.Ι ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ Σ.Ε.Υ.Π.
ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ**

**Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΓΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ
ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΜΙΣΟ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ: ΚΑΠΑΡΟΥΝΑΚΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ
ΠΕΡΑΝΤΩΝΗ ΑΡΙΣΤΕΑ
ΦΡΟΥΖΑΚΗ ΕΛΕΝΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ ΘΕΟΧΑΡΗΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ

<u>ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ</u>	<u>Σελ.</u>
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	1
1.0 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	2
1.1 ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΑ ΦΥΤΑ ΚΑΙ ΒΟΤΑΝΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ.....	6
1.2 Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗ ΛΑΪΚΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ.....	8
1.2.1 Η ΥΓΕΙΑ ΣΤΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΚΡΗΤΗ.....	8
2.0 ΜΕΤΡΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ.....	14
2.1 ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ ΚΑΙ ΥΓΙΕΙΝΗ.....	18
2.2 ΤΟ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ.....	20
2.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ (1895-98).....	26
2.4 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ.....	28
2.5 Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.....	29
2.5.1 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΕΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΤΟΣ ΚΡΗΤΗΣ.....	31
2.5.2 ΕΛΛΕΙΨΕΙΣ ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ.....	32
2.6 ΜΕΤΡΑ ΥΓΕΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ.....	34
3.0 ΤΟ ΝΕΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΥΓΕΙΑΣ – ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ.....	36
3.1 Η ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ ΟΔΟΝΤΙΑΤΡΩΝ, ΜΑΙΩΝ, ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΩΝ.....	40
3.2 ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ.....	44
3.3 ΘΕΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ.....	46
3.4 ΙΔΡΥΣΗ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΧΑΝΙΩΝ.....	49
4.0 Η ΛΕΠΡΑ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.....	50
4.1 ΙΔΡΥΣΗ – ΟΡΓΑΝΩΣΗ – ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΩΝ.....	61
5.0 ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ ΣΤΗ ΚΡΗΤΗ ΕΠΙ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ (1898-1913).....	63

5.0.1 ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ ΠΡΟΣΤΑΤΙΔΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ.....	63
5.1 ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ ΚΑΤΑ ΝΟΜΟΥΣ.....	64
5.2 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΑ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ ΕΠΙ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ.....	74
6.0 ΤΑ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟ 1913 ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ.....	75
6.1 ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ ΚΑΤΑ ΝΟΜΟΥΣ.....	75
ΧΑΝΙΑ.....	75
Α. Γενικό Νοσοκομείο Χανίων.....	75
Β. Θεραπευτήριο Ψυχικών Παθήσεων Χανίων.....	77
Γ. Σανατόριο (Φθισιατρείο) Χανίων – Πρεβαντόριο - Θεραπευτήριο Χρόνιων Παθήσεων.....	78
Δ. Ναυτικό Νοσοκομείο Κρήτης (Ν. Ν. Κ.).....	79
ΡΕΘΥΜΝΟ.....	80
Α. Δημοτικό Νοσοκομείο Ρεθύμνου.....	80
ΗΡΑΚΛΕΙΟ.....	82
Α. Πανάνειο Νοσοκομείο.....	82
Β. Παγκρήτιο Βενιζέλειο και Πανάνειο Γενικό Νοσοκομείο.....	90
Γ. Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο.....	91
ΛΑΣΙΘΙ.....	91
Α. Γενικό Νοσοκομείο Αγίου Νικολάου.....	91
Β. Γενικό Νοσοκομείο Σητείας.....	93
Γ. Γενικό Νοσοκομείο Ιεράπετρας.....	94
Δ. Γενικό Νομαρχιακό Νοσοκομείο – Κέντρο Υγείας Νεάπολης Κρήτης «Διαλυνάκειο».....	96
6.2 ΜΕΣΑ 19 ^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ.....	98
6.3 20 ^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑΣ.....	102
6.4 Η ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	104
6.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	111
6.6 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	112
6.7 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	116

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τα τελευταία χρόνια θέματα που αφορούν τη δημόσια υγεία έχουν κατακτήσει μια μόνιμη θέση στο χώρο της επικαιρότητας. Οι εξελίξεις στην υγειονομική πολιτική της χώρας μας, η ευαισθητοποίηση θεμάτων οργάνωσης και προγραμματισμού υπηρεσιών υγείας αναπτύχθηκαν αισθητά λόγω αναγκαιότητας.

Αν θέλουμε να κατανοήσουμε τη φύση και τη προέλευση των προβλημάτων της δημόσιας υγείας οφείλουμε να επεκταθούμε σ ένα τομέα. Στο τομέα της ιστορικής διαμόρφωσης και εξέλιξης της υγειονομικής πολιτικής και των θεσμών της υγείας στην Ελλάδα και ειδικότερα στη Κρήτη.

Σε αυτή τη κατεύθυνση φιλοδοξεί να συμβάλει η εργασία αυτή.

Η παρούσα εργασία με κεντρικό άξονα την ιστορικότητα των φαινομένων «υγεία» και «περίθαλψη» επιδιώκει να μελετήσει την πορεία που ακολούθησε η δημόσια υγεία στη Κρήτη το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα (περίοδο 1870-1950) σε μια συνεχή αντιπαραβολή με την εξέλιξη της υγείας του πληθυσμού και των κοινωνικών δεδομένων που την επηρέασαν.

1.0 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι υπηρεσίες υγείας δεν παριστάνουν κάποιο ιστορικό φαινόμενο αλλά είναι στενά συνδεδεμένες με τα εκάστοτε δεδομένα της συγκεκριμένης ιστορικής πραγματικότητας. Η ανάπτυξη τους, στο βαθμό που να απορροφά σημαντικούς οικονομικούς πόρους, είχε άμεση εξάρτηση από τις γενικότερες πολιτικοοικονομικές επιλογές του κράτους.

Από την άλλη μεριά, οι υπηρεσίες υγείας απευθύνονται σε πληθυσμό με συγκεκριμένα προβλήματα υγείας. Η αποτελεσματικότητα και η επάρκεια μπορούν να εκτιμηθούν μόνο μέσα από το πόσο μπορούν να ικανοποιήσουν τις πραγματικές ανάγκες του πληθυσμού.

Η ιστορία των υπηρεσιών υγείας έχει νόημα μόνο σε συνδυασμό με μια παράλληλη μελέτη της εξέλιξης των δεικτών υγείας του πληθυσμού καθώς και των κοινωνικών παραμέτρων (συνθήκες διαβίωσης, εργασίας κ.λ.π.) που την επηρεάζουν.

Όλοι αυτοί οι παράγοντες συγκροτούν από κοινού μια αδιαίρετη ενότητα που αποτελεί την ιστορία του πληθυσμού, η οποία εντάσσεται σαν αναπόσπαστο κομμάτι, στη συνολική ιστορική πορεία κάθε λαού.

Μέσα σ' ένα τέτοιο ακριβώς πλαίσιο που εκλαμβάνει η δημόσια υγεία σαν ένα ευρύ κοινωνικό φαινόμενο επιχειρεί και η μελέτη μας.

Το θέμα επιλέχθηκε γιατί οι Κρήτες σημείωσαν μεγάλη πρόοδο στον τομέα της Υγιεινής και επειδή είναι σημαντικό να καταγράφονται και να γίνονται κατανοητά τα γεγονότα του παρελθόντος με σκοπό να διαφωτίζονται τα προβλήματα του παρόντος και να προβλέπονται (κατά το δυνατό) αυτά του μέλλοντος.

Σε πολλούς αρχαίους οικισμούς της Κρήτης βρέθηκε πλήρες σύστημα αποχέτευσης. Επίσης, υπήρχαν λουτρά με τρεχούμενο νερό, αποχωρητήρια με λεκάνη, πλήρης εγκατάσταση αποκομιδής των λυμάτων σε κεντρικούς υπονόμους αποχέτευσης.

Είχαν επινοήσει σύστημα ύδρευσης με συνεχή ροή που εξασφάλιζε την παροχή καθαρού νερού. Τέλος, η ύπαρξη αεραγωγών και φωταγωγών στα σπίτια επέτρεπε τον καλό αερισμό και φωτισμό ακόμη και των υπόγειων διαμερισμάτων τους.

Ο πιθανότερος λόγος που οι Κρήτες έδιναν τόσο μεγάλη σημασία στην υγιεινή του περιβάλλοντος ήταν ο υπερπληθυσμός των Μινωικών πόλεων.

Ο Όμηρος αναφέρει ότι η Κρήτη είχε εκείνη την εποχή 90-100 πολυάνθρωπες πόλεις στις οποίες κατοικούσαν πολλοί άνθρωποι. Οι αρχαιολόγοι υπολογίζουν τον πληθυσμό της Κρήτης σε 1.200.000 κατοίκους.

Η συγκέντρωση τόσων ανθρώπων σε μια περιορισμένη έκταση μπορούσε να προκαλέσει μεγάλες επιδημίες που θα αποδεκάτιζαν τον πληθυσμό. Ο κίνδυνος μετάδοσης και εξάπλωσης τέτοιων επιδημικών νόσων ήταν επίσης αυξημένος γιατί οι Κρήτες σαν ναυτικός λαός έρχονταν σε επαφή με πολλούς άλλους λαούς.

Για τους λόγους αυτούς, οι Μινωίτες αντιλήφθηκαν πολύ νωρίς ότι η καθαριότητα και τα άλλα μέτρα υγιεινής ήταν απαραίτητα για την επιβίωσή τους.

Η γεωγραφική θέση της Κρήτης, η μεγάλη της έκταση, η φυσική διαμόρφωση του εδάφους και οι μακροχρόνιες ιστορικές περιπέτειες αποτελούν ένα κράμα, σημαντικό και αντιπροσωπευτικό λαϊκού πολιτισμού. Ο πολιτισμός αυτός, όπως κληρονομήθηκε και επιβίωσε μέχρι τους νεότερους χρόνους οφείλει την ανάπτυξη του ως συνέχεια του αρχαιότερου τοπικού και βυζαντινού λαού που έζησε για πολύ καιρό στη Κρήτη (Αράβων, Βενετών, Τούρκων).¹

Γυρίζουμε ιστορικά πίσω, για να δούμε καταστάσεις και ηθογραφικές απόψεις γιατί αναμφισβήτητα είναι ένας ιστορικός θησαυρός.

Στη Κρήτη είχε διαμορφωθεί ένα σύστημα κοινωνικής πρόνοιας το οποίο στόχο είχε τη καταπολέμηση της φτώχειας και τη προστασία της δημόσιας υγείας.

Το σύστημα αυτό υιοθετήθηκε από τους Ενετούς και για άλλες κτήσεις τους στην Ανατολή, θέλοντας με τον τρόπο αυτό να εξασφαλίσουν την υποστήριξη των ντόπιων πληθυσμών.

Τα πρώτα νοσηλευτικά ιδρύματα στη Κρήτη αποτελούσαν χώρους υποδοχής των «φτωχών» και αναξιοπαθούντων, κατά τα δυτικά πρότυπα.

Το έργο της περίθαλψης των ασθενών το ανέλαμβαναν με αμοιβή, πολυάριθμοι γιατροί επιστήμονες και πρακτικοί, χωρίς να λείπει και η δραστηριότητα των τσαρλατάνων. Όμως, παρ' όλη την οργάνωση και τον έλεγχο της δημόσιας υγείας υπήρχαν κοινωνικά στρώματα του Κρητικού πληθυσμού αποκλεισμένα από τη πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας. Η ασθένεια εξακολουθούσε να συνδέεται με τη φτώχεια και να διακρίνεται η ταύτιση φτωχών-ασθενών.

¹ Επιστημονική επιμέλεια: Παναγιωτάκης Ν. Μ. *Κρήτη Ιστορία και Πολιτισμός*. Εισαγωγή. Τόμος Β'. Εκδοτική φροντίδα Βικαιλέα Δημοτική Βιβλιοθήκη, Σύνδεσμος Τοπικών Ενώσεων Δήμων και Κοινοτήτων. Κρήτη, 1988

Κατά την περίοδο αυτή, μεγάλος αριθμός Κρητών μετά τη βασική μόρφωση που έπαιρναν στη πατρίδα τους φεύγουν στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στην Ιταλία όπου σπούδαζαν την επιστήμη της επιλογής τους. Έτσι, γίνονται διδάκτορες φιλοσοφίας και Ιατρικής όπου οι περισσότεροι επιστρέφουν για να εξασκήσουν το επάγγελμά τους. Με την επάνοδό τους μεταφέρουν νέες αντιλήψεις και καινοτομίες στην ιατρική περίθαλψη με δημιουργία νέων μονάδων υγείας.

Η κατάκτηση της Κρήτης από τους Τούρκους (Οκτώβριος 1669) σταμάτησε κάθε προσπάθεια προόδου στο νησί και η πρόωμη κρητική Αναγέννηση που είχε αρχίσει κατά τη περίοδο της Ενετοκρατίας διακόπηκε από τους νέους κατακτητές.

Αν προστεθεί η φτώχεια και η εξαθλίωση του χριστιανικού κόσμου, εύκολα γίνεται κατανοητό γιατί το Μεγάλο Κάστρο αλλά και ολόκληρη η Κρήτη βυθίστηκε σε ένα νέο σκοτεινό μεσαίωνα με όλες του τις επιπτώσεις. Η ιατρική παράδοση της πόλης διακόπτεται. Οι κατακτητές δεν μπόρεσαν να γεμίσουν τα κενά που δημιουργήθηκαν. Πολλές ιατρικές πράξεις όπως νεκροψίες, έλεγχος καθαριότητας κ.λ.π. γίνονταν από ανθρώπους που πολύ μικρή σχέση είχαν με την ιατρική επιστήμη.

Μέχρι το μισό του 19^{ου} αιώνα οι Τούρκοι γιατροί ήταν ελάχιστοι. Οι πιο σημαντικοί έχουν γράψει ποιήματα, νομικές πραγματείες ή έχουν ασχοληθεί με τα άστρα, τη μεταφυσική και το μυστικισμό. Η Τουρκική ιατρική παράδοση αν και είχε τις επιδράσεις της αξιολογής αραβικής ιατρικής, δεν είχε καταφέρει να απαλλαγεί από τις μεταφυσικές δοξασίες, τις δυνάμεις και τις μαγικές αντιλήψεις της ανατολής. Κανένας όμως δε ασχολήθηκε βαθύτερα με την ιατρική ώστε να προσθέσει κάτι στην τότε επιστήμη.

Όπως αναφέρει ο Young ² μέχρι τον 19^ο αιώνα η εκπαίδευση στην Τουρκία είχε αυστηρό θρησκευτικό και στρατιωτικό χαρακτήρα.

Ουσιαστικά οι ανώτερες σπουδές στη Τουρκία αρχίζουν από την εποχή του σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ Β΄(1876-1902). Τότε ιδρύθηκε η ιατρική στρατιωτική σχολή στις Κωνσταντινουπόλεως με οργανωτές τους Γερμανούς Καθηγητές Rieder πασά και Wietting πασά. Στη σχολή αυτή μπορούσαν να φοιτήσουν Έλληνες, Αρμένιοι και Εβραίοι τουρκικής υπηκοότητας και να υπηρετήσουν στον τουρκικό στρατό με το βαθμό του Λοχαγού. Η φοίτηση ήταν 10ετής και δύο χρόνια πρακτικής άσκησης στα νοσοκομεία..

²Young G: *Corps de Droit othomane*. Τόμος Β΄. Αχρονολόγητο.

Για τη χαμηλή στάθμη της Ιατρικής περίθαλψης στην Κρήτη μας πληροφορούν οι πολυάριθμοι Ευρωπαίοι περιηγητές και το Τουρκικό αρχείο της πόλης μας όπου αντλούνται πολλά στοιχεία για τους γιατρούς και την ιατρική της τουρκικής περιόδου στο νησί.

Από τους περιηγητές, πρώτος από όλους ο Πιττόν Τουρνεφόρτ (1700) μας πληροφορεί για την παντελή έλλειψη γιατρών στην ύπαιθρο και για την ύπαρξη πολλών αρρώστων ιδίως μεταξύ του χριστιανικού πληθυσμού:

«Κάθε φορά που φτάναμε σε κάποιο χωριό» λέει ο Τουρνεφόρτ «πολλοί άρρωστοι ήρχοντο και μας μιλούσαν για τις αρρώστιες τους. Άλλοτε καθόντουσαν μέσα στους δρόμους και μας ζητούσαν φάρμακα και οδηγίες. Συχνά δε μας άφηναν ήσυχους ούτε λεπτό. Έτρεχαν πίσω μας κατά ομάδες και μας φώναζαν: Γιατροί δώστε μας βοτάνια. Πολλοί μας έφερναν τα παιδιά τους ή τους ηλικιωμένους τους και μας ζητούσαν να τους εξετάζουμε»³

Ο Κ. Ν. Σ. Σονίνι⁴ (1751-1812) τονίζει ότι σε ολόκληρη την Τουρκική Αυτοκρατορία συναντά κανείς πολλούς εμπειρικούς γιατρούς και πολλούς τσαρλατάνους. Όλα τα παραπάνω επιβεβαιώνονται από τους Οθωμανικούς κώδικες του 1862 που ίσχυαν σαν επίσημοι νόμοι στο τουρκικό κράτος. Ένα κεφάλαιο τους με 15 άρθρα αφορά στην εξάσκηση του Ιατρικού επαγγέλματος. Ο Νομοθέτης αναφέρει τα προσόντα όσων εξασκούν την Ιατρική με σκοπό να περιοριστεί η ασυδοσία των πρακτικών καθώς και όσων είχαν πετύχει να αποκτήσουν άδεια ασκήσεως της ιατρικής χωρίς σπουδές. Για τους δεύτερους υπήρχαν άρθρα που τους περιόριζαν σε μικροεπεμβάσεις. Τα μέτρα αυτά δεν βοήθησαν και πολύ στη βελτίωση της δημόσιας υγείας που ήταν απελπιστικά χαμηλή σε ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Έτσι, οι δείκτες νοσηρότητας και θνησιμότητας του πληθυσμού της Κρήτης ήταν πολύ αυξημένοι.

Στην επιδείνωση αυτή συντελούσαν και οι τραυματισμοί, οι διάφορες συγκρούσεις, η έλλειψη τροφών, η εγκατάλειψη των σπιτιών και η περιπλάνηση σε διάφορα μέρη, η στέρηση κατάλληλης ένδυσης και υπόδησης, η άγνοια και αδυναμία προφύλαξης από μολυσματικές ασθένειες καθώς και η έλλειψη ιατρικών μέσων, κατάλληλων και επαρκών νοσοκομείων.

³Turnefort P: *Relation d' un Voyagedi Levaut fait par ordre du Roi*. Paris, 1718

⁴ Charles – Nicolas – Sigisbert Sonnini de Manoncourt (1751-1812). *Voyage en Crete et rn Turquie fait par ordre de Luis XVI*. Paris, 1801

Ο χριστιανικός πληθυσμός κατά το διάστημα της επί δύο και πλέον αιώνες τουρκικής σκλαβιάς, μπροστά στον κίνδυνο που διέτρεχε από τις επιδημίες και τις αρρώστιες, προσπάθησε να αυτοπροστατευθεί. Η αδυναμία της ιατρικής να αντιμετωπίσει τις διάφορες ασθένειες οδήγησε τους Κρητικούς να κρατούν και να εφαρμόζουν έθιμα, προλήψεις, δεισιδαιμονίες, δηλαδή τη δημώδη ιατρική του Βυζαντίου.

Η πενιχρότητα των οικονομικών πόρων, η άσκηση του κυρίως επαγγέλματός τους, (γεωργία-κτηνοτροφία), το κλειστό σύστημα της κοινωνίας, είχαν ως απόρροια την υποτυπώδη και σχεδόν ανύπαρκτη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Όποιος δεν είχε να πληρώσει δεν πήγαινε στο γιατρό και δεν αγόραζε φάρμακα. Καθώς και η μεταφορά ασθενούς, από χωριά που στερούνταν τη συγκοινωνία, συνηγορούσε για πιο παραδοσιακό τρόπο αντιμετώπισης των κινδύνων υγείας που απειλούσαν την Κρητική ύπαιθρο.

Η Λαϊκή Ιατρική, διατηρήθηκε ως είχε εξαιτίας των ίδιων και χειρότερων συνθηκών που συνέχισαν να επικρατούν. Στοιχειώδεις γνώσεις εμπειρικής «οικιακής ιατρικής», διέθεταν οι περισσότεροι ενήλικες της Κρητικής υπαίθρου⁵ (ιδίως οι γυναίκες της οικογένειας). Σε απλές γιατρείες, κατάλληλες για μικροπροβλήματα χρησιμοποιούσαν: κομπρέσες με ξιδόνερο για το πυρετό, εντριβές, πανάδες (ζεστή στάχτη από την παραθιά-εστία-τυλιγμένη σε πανί, τοποθετούμενες στη πλάτη κατάσαρκα) και ποτήρια (βεντούζες) για τα κρυολογήματα.

1.1 ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΑ ΦΥΤΑ ΚΑΙ ΒΟΤΑΝΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Την πρόληψη και θεραπεία των διαφόρων ασθενειών με τη χρήση φαρμακευτικών φυτών, βοτάνων και των παράγωγων αυτών, μας δείχνει η μακρά παράδοση, η οποία στηριζόταν στην εμπειρία, που αποκτήθηκε δια μέσου των αιώνων. Ο άνθρωπος από πολύ νωρίς καθοδηγούμενος από το ένστικτο και την παρατήρηση διαπίστωσε εκτός των άλλων θεραπευτικών ιδιοτήτων των διαφόρων φυτών αλλά και τις φαρμακευτικές τους ιδιότητες.

⁵ Φραγκάκη Ε. Κ. *Η Δημώδης Ιατρική της Κρήτης*. Αθήνα, 1978:209-212

Τα τοξικά και δηλητηριώδη φυτά στη φύση είναι σχετικά ολιγάριθμα. Είναι αξιοσημείωτο ότι τα ζώα, οδηγημένα από το ένστικτο τους, δε τρώνε από αυτά τα φυτά ή τους καρπούς τους.

Σύμφωνα με την επιταγή του μεγάλου αρχαίου Έλληνα Ιατρού του Κώου (Κως 460π.χ. περίπου – Λάρισα 377π.χ.): *«Να χρησιμεύει η τροφή σας ως φάρμακο και το φάρμακο να είναι η τροφή σας»*, παρότρυνε όλους τους ανθρώπους γενικότερα, να έχουν βασικό κανόνα στις θεραπείες των ασθενειών και στη ζωή γενικά, της εξής αρχή: *« Ωφέλειν ή μη βλάπτει»*

Ο θεράπων ιατρός οφείλει με τη παρέμβαση του να διευκολύνει, όχι να καταπολεμεί, το ουσιαστικά επανορθωτικό έργο της φύσης. Η επιστημονική και η ηθική αξία των θεωριών του Ιπποκράτη, όπως τυπώθηκε στο βιβλίο «Αφορισμοί» και σε άλλα έργα, εξακολουθούν να ισχύουν μέχρι σήμερα. Από το πλήθος των φυτών και των βοτάνων -περίπου δέκα χιλιάδες (10.000)- που ευδοκιμούν σε ολόκληρη την Ευρώπη, τα έξι χιλιάδες (6.000) είδη φυτών ζουν στην Ελλάδα, από τα οποία τα περισσότερα υπάρχουν στη Κρήτη⁶.

Τα βότανα χρησιμοποιούνται κατά διάφορους τρόπους. Είτε βράζοντας τα και το αφέψημα πίνετε, είτε τοποθετούνται χλωρά ή ψημένα στις πληγές ή στα πάσχοντα μέλη, είτε παρασκευάζονται από αυτά χυλούς, λάδια και αλοιφές για εντριβές.⁷

Το οικιακό φαρμακείο είχε μέσα διάφορα μπουκάλια, μπουκαλάκια, σακουλάκια, κουτάκια κλπ, όπου μέσα τους υπήρχε ο μπάλσαμος (παλιό κρασί 25-30 ετών) για ιώδιο, το ροδόξιδο, η ρακί, το ροδόσταμο (για τα μάτια), το καραμπάχι (αιθέριο έλαιο), η μαύρη αλοιφή, η άσπρη αλοιφή, η κόκκινη αλοιφή, η πετροκοιλιά της όρνιθας, η χολή του χοίρου, το άπλυτο μαλλί, το μποντικόλαδο για τα αυτιά, το τσερότο και η βαζολίνη, η μπλάβη πέτρα, μασούρι από απύρι, ο λινόσπορος, τα ροδόφυλλα, τα γαρέφαλλα, η κανέλα σε μασούρι, τα μοσχοκάρυδα, το μαυροσήσαμο κ.α.⁸

⁶Βολανάκης Ι. Η. *Πρόληψη και Θεραπεία Ασθενειών με Βότανα Αποδούλου*. Λαϊκή Ιατρική, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Πρακτικά. Ρέθυμνο, 2003:49-83

⁷Φραγκάκη Ε. *Συμβολή εις την δημόδη ορολογία των φυτών*. Αθήνα, 1969.

⁸ Δουνδουλάκη Ε- Χριστινίδης Ν. *Μορφές Λαϊκής Ιατρικής Περιοχής Αρχάνων Ηρακλείου Κρήτης*. Λαϊκή Ιατρική, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Πρακτικά. Ρέθυμνο, 2003:169-225

1.2 Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗ ΛΑΪΚΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ

1.2.1 Η υγεία στη παραδοσιακή Κρήτη

Η λαϊκή θεραπευτική στους οικισμούς εφαρμοζόταν είτε από τους ίδιους τους κατοίκους είτε από τις εξής αναλυτικές κατηγορίες:

Εμπειρικοί θεραπευτές (πρακτικοί)⁹ που ασκούσαν κυρίως λαϊκή βοτανοθεραπευτική

Οι πρακτικοί θεραπευτές σε πολλές περιπτώσεις αντιμετώπιζαν διάφορα προβλήματα με πρωτόγονα μέσα. Όταν κάποιος π.χ. είχε πληγή και ήθελε ράμματα, έβραζαν το ψαλίδι, τη βελόνα και τη μεταξωτή κλωστή, σε μία κατσαρόλα, απολύμαιναν τη πληγή, έπλεναν με πολύ ρακί τα χέρια, έκοβαν με το ψαλίδι τυχόν χαλασμένες σάρκες και στη συνέχεια έκαναν τα ράμματα. Για τοπική νάρκωση τοποθετούσαν φύλλα μανδραγόρα.

Σε περίπτωση κατάγματος αρχικά έφερναν τα κόκαλα στη θέση τους. Έβαζαν άπλυτο μαλλί για να έχει άνεση από μέσα το πόδι διότι σε περίπτωση πληγής το μαλλόρυπο του προβάτου είχε μικροβιοκτόνο δράση καθώς και για τη μη δημιουργία κακοσμίας. Στη συνέχεια εξωτερικά, τοποθετούσαν ίσια ξυλάκια και δένανε το κάταγμα, αντί για γύψο.

Σε πονόδοντο, αφαιρούσαν με μια τανάλια, το χαλασμένο δόντι, ο ένας του άλλου. Όταν το δόντι ήταν πολύ γερό, μα συνέχιζε να πονά, έβαζαν ένα σίδερο στη φωτιά και αφού κοκκίνιζε, μέσα από ένα καλαμάκι (για να μη καούν τα ούλα) οδηγούσαν το πυρωμένο σίδερο στο πονεμένο δόντι για να ψοφήσει ο σκούληκας που πιστεύανε ότι ήτανε μέσα στο δόντι που προκαλούσε τον πόνο.

Όταν από έγκανμα ή από άλλη αιτία μια έκταση από το δέρμα του ανθρώπου ήταν κατεστραμμένη, βάζανε πάνω νωπό δέρμα λαγού, καθώς και επάλειψη από κρούστα του γάλακτος. Επίσης, οι γυναίκες χρησιμοποιούσαν την κρούστα του γάλακτος και ως καλλυντικό του προσώπου.

Όταν πιστεύανε ότι χρειάζεται κλύσμα έκαναν πυκνή σαπουνάδα και τη βάζανε σε ένα αραγό (δοχείο υγρών από δέρμα αρνιού). Στο στόμιο του αραγού στερέωναν ένα καλαμάκι και χορηγούσαν το φάρμακο.

⁹Γερονυμάκης Κ. *Γιατροσόφια και φάρμακα*. Λαϊκή Ιατρική, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο Πρακτικά. Ρέθυμνο, 2003:109-124

Όταν πιστεύανε ότι χρειάζεται έμπλαστρο (μπλάστρι) έξυναν σαπούνι και το ανακάτευαν με ασπράδι αυγού και ρακί. Το κολλούσαν με χαρτί στο πονεμένο μέρος. Σαν θερμοφόρα, ζέσταναν πίτουρα στο τηγάνι και αφού τα έβαζαν σε ένα πανί το ακουμπούσαν στο σημείο που πονούσε ο άρρωστος.

Όταν πονούσε το αυτί, σε ένα πανί έβαζαν ζεστή στάχτη και έτσι ακουμπώντας το στο αυτί ανακουφίζονταν. Όταν ο άνθρωπος είχε πνευμονία (που τη λέγανε πόντα), του έκαναν βεντούζες απλές και τις λέγανε «κούφιεσ». Αν χάραζαν το δέρμα για να τραβήξει αίμα ή βεντούζα τις λέγανε «κοφτές». Του έδιναν βέβαια και βλαστάρια όπως κουτσουνάδας με ορνιθόζουμο βρασμένο.

Είναι πλήθος ακόμα η ακολουθία τόσων παραδόσεων πάνω στη Κρητική παράδοση ως προς στα γιατροσόφια και στα βότανα.

Όσα προαναφέρθηκαν είναι τα πιο αντιπροσωπευτικά. Τα γιατροσόφια δε σταματούν εδώ. Όμως βγαίνει το συμπέρασμα πως, για όλες τις σωματικές αρρώστιες, υπάρχουν βότανα της Κρητικής γης που τις θεραπεύουν.

Μάγοι και μάγισσες

Όσοι γιάτρευαν πρακτικά τις ασθένειες της παλιάς εποχής τους αποκαλούσαν μάγους ή μάντηδες, οι οποίοι αν και αγράμματοι προσφέρανε σημαντικές υπηρεσίες στους χωρικούς με τις πρακτικές τους γνώσεις. Κυρίως σε αυτούς προσέφευγαν οι συγγενείς ασθενών που υποπευόταν επίδραση μαγείας ή πνευμάτων.

Συνδύαζαν τη μαγεία ή την προσευχή τους με πρακτικές συμβουλές αλλά και με πιο «μαύρες» ασχολίες. Γιατί ο παγανιστικός χαρακτήρας πολλών από τις γητειές αν και επικαλείται ιερά πρόσωπα (την Αγία Τριάδα, το Χριστό, την Παναγία ή διάφορους αγίους), δεν είναι προσευχή αλλά ξόρκι λευκής μαγείας.¹⁰

Η διαφορά είναι στο ότι, ενώ κατά την προσευχή πραγματοποιείται ελεύθερη προσωπική επικοινωνία ανάμεσα στον προσευχόμενο και στα ιερά πρόσωπα, στη μαγεία και στη γηθειά έχουμε μηχανική επανάληψη στερεότυπων φράσεων που προκαλούν, με μόνη την προφορά τους, συγκεκριμένο αποτέλεσμα.

¹⁰Ράλλη Γ. Α. – Ποτλή Μ. *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων των τε Αγίων και Πανευφήμων Αποστόλων και των Ιερών Οικουμενικών και τοπικών Συνόδων και των κατά μέρος Αγίων Πατέρων*. Φωτοτυπική ανατύπωση. Εκδόσεις Γρηγόρη. Τόμος Β'. Αθήναι, 1966:442-447, κανών ΞΑ' 6^{ης} Οικουμενικής Συνόδου

Οι γηθειές ¹¹ του ξεμαθιάσματος, αν και οι ιερείς τις επιτρέπουν ή τις ανέχονται, όσες από αυτές δεν προδίδουν παγανιστικό υπόβαθρο μέχρι σήμερα, είναι σε χρήση.

Ιερείς και μοναχοί

Το μεγαλύτερο μέρος του Ελληνικού λαού, μέσα από τη θρησκευτική ζωή που περνά, αφήνει να αποκαλυφθεί πόσο αισθάνεται την ύπαρξη του Θεού σε κάθε δύσκολη περίπτωση και ανάγκη της ζωής του. Ζητάει την συνδρομή τους στηρίζοντας τις ελπίδες του σε Αυτόν και στους Αγίους.

Ο λαός της μεγαλονήσου διακρίνεται για την ευσέβεια και τη προσήλωση του στα θεία. Αξιοπρόσεχτο είναι ότι στις θρησκευτικές του δοξασίες και εκδηλώσεις έχουν αναμειχθεί και πολλά στοιχεία προχριστιανικής λατρείας, των οποίων η επιβίωση αποτελεί πρόσθετη επιβεβαίωση της πολιτισμικής συνέχειας στο μεσογειακό τούτο τόπο.

Σε δύσκολες ώρες ο πιστός επικαλείται το όνομα του Θεού, τον οποίο αποκαλεί *Παντοδύναμο ή Μεγαλοδύναμο* και καταφεύγει στο Χριστό, την Παναγία και τους Αγίους, παρακαλώντας για βοήθεια και συνοδεύοντας την επίκληση του με διάφορα τάματα. Εκτός από τα αφιερώματα στις εικόνες με ομοιώματα μελών του σώματος όπως θα αναφερθούμε και παρακάτω, συνηθισμένα είναι και το άναμμα των καντηλιών μιας εκκλησίας, η προσφορά λαδιού, κεριού, λιβανιού, κάποιου ζώου ή και χωραφιού ή και λειτουργίες και πολλά άλλα, όσα η ιδιαίτερη τοπική παράδοση και η ψυχολογία της ώρας, υποβάλλουν.¹²

Οι τρόποι της λαϊκής θεραπευτικής-ιατρικής είναι ανορθολογικοί.

Για αρρώστιες και παθήσεις, που νόμιζαν ότι δεν οφείλονται σε φυσικά αίτια, μέσα θεραπείας είναι η προσφυγή στη θεία δύναμη με διάφορες ενέργειες όπως τάματα, χρήση αγιασμένου νερού, *διαβαστικά* από παπάδες, *κρυφολειτουργίες*, κοίμηση σε εκκλησίες κλπ. Εφαρμόζονται ακόμη *δεσίματα* και *καρφώματα*, μαγικά μέσα γνωστά από τις *σολωμονικές*, με πιο αποτελεσματικό όμως μέσο να θεωρούνται οι *γητειές* (επωδές), ευρύτατα γνωστές σε όλο το νησί από προφορική παράδοση.

Η λέξη «γητειά» παράγεται από το ρήμα γοητεύω, επειδή υπήρχε η εντύπωση ότι με τα λόγια της γητειάς γοητεύονται κάποιες μυστηριώδεις δυνάμεις και υποτάσσονται στα λόγια της γητεύτρας. Υπάρχει όμως και η εκδοχή ότι παράγεται από τις

¹¹Τσικριτσή.-Κατσιανάκη Χ. Η γητεία ως μέσον θεραπείας. *Συλλογή από γηθειές*. Λαϊκή Ιατρική, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Πρακτικά. Ρέθυμνο, 2003

¹²Αικατερινίδης Γ. Ν. Λαϊκός Πολιτισμός. *Κοινωνική και θρησκευτική ζωή*. Τόμος Β'. Σύνδεσμος Τοπικών Ενώσεων Δήμων και Κοινοτήτων. Κρήτη, 1988:541

γύφτισσες επειδή αυτές ξέρουνε πολλές βασκανίες¹³. Πολλές από της γητειές είναι για *ζεμάτιασμα* την απαλλαγή ανθρώπων και ζώων από το κακό μάτι, το βάσκανο οφθαλμό που θεωρείται αίτιο πολλών και φοβερών δεινών. Τα γητέματα συνήθως συνοδεύονται από σταύρωμα του μέρους που πάσχει και από επικλήσεις στο Χριστό στην Παναγία και σε θεραπευτές αγίους που συνοδεύεται με ραντισμό από νερό αυτού που πάσχει.¹⁴ Οι συνήθειες αυτές συναντώνται σε ολόκληρη την Ελλάδα. Ως προστάτες ιαματικοί, ενδεικτικά, λατρεύονται οι:

- **Αγία Παρασκευή**, 26 Ιουλίου κάθε χρόνο Όλοι οι πιστοί, που κατά κάποιο τρόπο έχουν πρόβλημα με τα μάτια τους, συρρέουν εκεί την ημέρα της εορτής της και καταθέτουν αναθήματα που παριστάνουν ένα ή δύο μάτια, χρυσά ή αργυρά, στην εικόνα της αγίας, με την παράκληση να τους θεραπεύσει.
- **Άγιος Παντελεήμων ο ιαματικός**, λατρεύεται ως ο κατεξοχήν θεραπευτής άγιος των ψυχών και των σωμάτων. Κάθε χρόνο στην ημέρα της εορτής Του, στις 27 Ιουλίου, συρρέουν οι πιστοί με αρτοπλασίες και αφιερώματα ζητώντας βοήθεια τόσο αυτών, όσο και συγγενικών τους προσώπων.
- **Αγία Μαρίνα**, μία άλλη θαυματουργός αγία της περιοχής μας για την οποία πιστεύεται ότι, θεραπεύει και τη τρέλα και ότι <εκβάλλει> τα δαιμόνια. Άπειρα τέτοια θαύματα, μαζί με άλλα, κάνει τη χάρη Της στις 17 Ιουλίου που είναι η εορτή της να προτρέχουν οι πιστοί στο σημαντικότερο πανηγύρι της Αγίας Μαρίας στη Βόννη Πεδιάδος να παίρνει παγκρήτια διάσταση. Εκεί είναι το σύγχρονο Ασκληπιείο. Τις περισσότερες φορές πριν ζητήσει ο άρρωστος τη βοήθεια της Αγίας, καταθέτει στην εικόνα το ανάθεμα το οποίο μπορεί να είναι ομοίωμα μέλους σώματος που πάσχει ή και ολόκληρου σώματος από ασήμι ή χρυσό ή χαλκό. Προληπτικό φάρμακο αποτελούν και τα διάφορα «χαϊμαλιά ή φυλακτά» ή τα σημερινά σταυρουδάκια, που κρέμονται από το λαιμό. Ένα τέτοιο φυλαχτό μπορεί να περιέχει διάφορα πράγματα. Σταυρό-καρδιά-μαχαίρι που συμβολίζουν πίστη ,ομόνοια, εκδίκηση.¹⁵

¹³ Γερωνυμάκης Κ. *Γιατροσόφια και βότανα*. Λαϊκή Ιατρική, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Πρακτικά. Ρέθυμνο, 2003

¹⁴ Αικατερινίδης Γ. Ν. Λαϊκός Πολιτισμός. *Λαϊκή Θεραπευτική*.

¹⁵ Δουνδουλάκη Ε – Χριστινίδης Ν. *Μορφές λαϊκής ιατρικής περιοχής Αρχαίων Ηρακλείου Κρήτης*. Λαϊκή Ιατρική, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Πρακτικά. Ρέθυμνο, 2003

Για αρρώστιες και παθήματα από φυσικά αίτια η λαϊκή θεραπευτική αντλεί τα φάρμακα της από το φυσικό κόσμο (βότανα).

Από τα πολλά βότανα που χρησιμοποιεί η κρητική λαϊκή ιατρική, πρέπει ιδιαίτερα να αναφερθεί ο *δίχταμος* ή το *δίχταμο* (*Origanum dictamnus*), που ονομάζεται και έρωτας και ευδοκιμεί σε απόκρημνα μέρη. Πρόκειται για ενδημικό αρωματικό φυτό της Κρήτης, του οποίου τις θαυματουργές θεραπευτικές ιδιότητες εκθειάζουν πολλοί αρχαίοι ιατροί και συγγραφείς (Ιπποκράτης, Διοσκουρίδης, Αριστοτέλης, Θεόφραστος κ.α.). Από τις πολύτιμες ιδιότητές του, ο δίχταμος λέγεται και *στοματόχορτο* (εξουδετερώνει την κακοσμία του στόματος), *στομαχόχορτο* (καταπολεμεί τους πόνους στο στομάχι και βοηθά τη πέψη) και *σταματόχορτο* (σταματά την αιμορραγία των τραυμάτων).

Οι επιστήμονες γιατροί

Στην Κρήτη, μετά το 1850, έπαψε να είναι ανεξέλεγκτη η προσφορά ιατρικών υπηρεσιών. Η Ελλάδα κατάφερε να φτιάξει το 1836 το πρώτο της νοσοκομείο. Το Στρατιωτικό Νοσοκομείο κοντά στην Ακρόπολη, έργο του Βαυαρού υπολοχαγού του Μηχανικού Βάιλερ (Weilier). Λειτουργήσαν για πρώτη φορά κλινικές με ειδικευμένους γιατρούς και υπηρετούν εμπειρικά εκπαιδευμένοι νοσοκόμοι.

Δύο χρόνια αργότερα, το 1838 ο υπουργός εξωτερικών Κωλέττης, που ήταν γιατρός, ενεργεί για τη δημιουργία ενός ευπρόσωπου πολιτικού νοσοκομείου ισότιμου με εκείνο του Βάιλερ. Πρόκειται για το «Πολιτικόν Νοσοκομείον» μετέπειτα Δημοτικό Νοσοκομείο «Ελπίς». Εκεί προσέφερναν τις υπηρεσίες τους επιστήμονες γιατροί και έμπειροι νοσηλευτές στους Αθηναίους.

Έτσι τέθηκαν νέες βάσεις, πολύ πιο επιστημονικές και αξιόπιστες, τόσο στην ιατρική όσο και στη νοσηλευτική για τη μετέπειτα δημιουργία υπηρεσιών υγείας στις νεοσύστατες πόλεις.

Οι λαϊκοί θεραπευτές αντιμετώπιζαν με καχυποψία τους επιστήμονες ανταγωνιστές τους, είτε γιατί είχαν προσωπική πείρα ή πληροφόρηση της αποτυχίας τους σε κάποιες περιπτώσεις ασθενειών, είτε λόγω των χρηματικών αμοιβών που συνήθως απαιτούσαν για τις επεμβάσεις τους, ενώ κατά κανόνα οι λαϊκοί θεραπευτές κάθε μορφής, αμείβονταν μόνο προαιρετικά και σε είδος.

Όταν άρχισαν να επιστρέφουν στη πατρίδα οι πρώτοι Κρήτες απόφοιτοι του Πανεπιστημίου Αθηνών¹⁶, δημιούργησαν ένα πρώτο πυρήνα επιστημόνων γιατρών γύρω από το γνωστό Γάλλο συνάδελφο τους Ιωάννη Σεβαστιανό Ισίδωρο Βωμ (1808-1885), ο οποίος εργαζόταν στα Χανιά από το 1833.¹⁷ Ο έμπειρος αυτός γιατρός γνώστης της κατάστασης που επικρατούσε στη Κρήτη, έκρινε πως ήταν καιρός να σταματήσει η ανεξέλεγκτη δραστηριότητα των κάθε είδους επαγγελματιών που δεν είχαν πανεπιστημιακό δίπλωμα. Έπρεπε καταρχήν, να βρεθεί τρόπος ώστε να απομονωθούν οι προσηλωμένοι στα γατροσόφια επαγγελματίες και να διαχωριστούν από τους εμπειρικούς εκείνους γιατρούς που είχαν διάθεση και δυνατότητα, ξεπερνώντας κάποιες αντιεπιστημονικές αντιλήψεις, να προσαρμοστούν στους κανόνες της ιατρικής επιστήμης.

Οι πρακτικοί γιατροί που επιθυμούσαν να παρακολουθήσουν κάποια μαθήματα σε σεμινάρια στις πόλεις της Κρήτης, εξετάζονταν γραπτά και προφορικά (λόγω του αναλφαριθμητισμού) έπαιρναν άδεια ασκήσεως επαγγέλματος.¹⁸

¹⁶Χαβάκης Ι. Ε. *Οι γιατροί του Μεγάλου Κάστρου*. Ηράκλειο, 1964:75

¹⁷Δετοράκης Μ. Ε. *Γιατροί αγωνιστές των Κρητικών επαναστάσεων*. Ηράκλειο, 1987:226

¹⁸Εκκεκάκης Γ. Π. *Οι κατ' επαγγελματίες φορείς της Λαϊκής Ιατρικής στη Κρήτη κατά το μισό του 19^{ου} αιώνα (Θεσμικό πλαίσιο και πραγματικότητα)*. Λαϊκή Ιατρική, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Πρακτικά. Ρέθυμνο, 2003:227-232

2.0 ΜΕΤΡΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ

Στο χώρο της υγείας την εποχή αυτή (1850-1899) είχαν διαμορφωθεί νέες συνθήκες, η επιστημονική ιατρική είχε εδραιωθεί, με όλα τα οφέλη της ενώ η λαϊκή με το δικό της κοινωνικό ρόλο, τείνει προς εξαφάνιση.

Αυτό οφειλόταν όχι τόσο στην απροθυμία των λαϊκών θεραπειών να μεταδώσουν της γνώσεις τους αλλά στην αδιαφορία των απογόνων να τις αποκτήσουν λόγω αύξησης της εμπιστοσύνης των ανθρώπων στην επιστημονική ιατρική όπως θα δούμε παρακάτω.

Από το όλο σύστημα λαϊκών θεραπειών πρακτικών, που παραδίδονταν από γενιά σε γενιά, απομένουν σήμερα απλές μέθοδοι αντιμετώπισης προβλημάτων υγείας. Π.χ. τα *ποτήρια* (βεντούζες) η *απότριψη με τη ρακί και τα βραστάρια* για το κρυολόγημα και φυσικά το *ζεμάθιασμα*, με διάφορους τρόπους, για ελαφρούς πονοκεφάλους, ανεξήγητο αίσθημα κόπωσης και λοιπά συμπτώματα *θαρμού* (βασκανίας).

Ο σεισμός του 1856¹⁹ αναφέρεται ότι άφησε 538 νεκρούς και 18 μόνο σπίτια κατοικήσιμα, από τα 3620 του Ηρακλείου. Αναγνωρίστηκε από τους ελάχιστους γιατρούς η προσφορά των εμπειρικών λόγω των αυξημένων αναγκών.

Όσα μέτρα είχαν τεθεί στη περίοδο 1850-1899 στο τομέα της νοσοκομειακής περίθαλψης συνεχίστηκαν μέχρι την υπογραφή της Σύμβασης της Χαλέπας (Οκτώβριος 1878). Στο άρθρο 13 της Χάρτας της Χαλέπας προέβλεπε διάθεση μέρους των εσόδων του νησιού για την Υγεία, προχώρησε (8-2-1880) στη θέσπιση μιας σειράς από μέτρα ιατρικής φροντίδας και περίθαλψης του λαού.²⁰ Πιο συγκεκριμένα, τα μέτρα που λήφθηκαν τότε, επί διοικήσεως του Φωτιάδη και τη σύσταση των δήμων, η Τουρκική Διοίκηση διόριζε Δημοτικούς και επαρχιακούς γιατρούς τους οποίους μισθοδοτούσαν οι δήμοι και θέσπισαν κάποιους υγειονομικούς κανόνες για τη προστασία του πληθυσμού.

¹⁹ Δετοράκης Θ. *Εικόνες καθημερινής ζωής στο Ηράκλειο του 19^{ου} αιώνα*. Ο μίτος της Αριάδνης. Ξετυλίγοντας την ιστορία της πόλης του Ηρακλείου. Φιλολογική Επιμέλεια Κανάκη Σ. Ηράκλειο-Κρήτη, 2000:259

²⁰ Λεντάρης Γ. *Κρητική Πολιτεία: Μέτρα Υγείας και Πρόνοιας*. Εφημερίδα «Χανιώτικα Νέα». Τρίτη 30 Μαΐου 2000:7-15

. Στη Μεγάλη Κρητική Επανάσταση του 1866-69, όπως αναφέρεται στο βιβλίο του Μανώλη Δετοράκη²¹, υπήρξε η κορυφαία ένοπλη κινητοποίηση του Χριστιανικού λαού της Κρήτης εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με ανεπαρκή στήριξη ενόπλων δυνάμεων και ελλείψεις οργάνωσης.

Ανάμεσα στα κύρια προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει η επανάσταση εκείνη, ήταν η υγειονομική περίθαλψη των αγωνιστών αλλά και του άμαχου πληθυσμού. Δημιουργήθηκαν τεράστια προβλήματα νοσηλείας και διακομιδής των τραυματιών τα οποία επιτείνονται λόγω της ανυπαρξίας οδικού δικτύου και μέσων μεταφοράς των ασθενών.

Η προσέγγιση πλοίων στα Σφακιά, Μπαλή, Αγιά Πελαγία, Σπιναλόγκα, Ψαρή Φοράδα κλπ. για τη διακομιδή τους στην Αθήνα ή στην Σύρο με τα πλοία εφοδιασμού δεν ήταν σε τακτική βάση και έτσι ο εφοδιασμός των επαναστατών σε όπλα, πυρομαχικά και φάρμακα ή αντίστροφα η παραλαβή των βαριά ασθενών και προσφύγων παρουσίαζε μεγάλες δυσκολίες.

Η υγειονομική περίθαλψη των τραυματιών σε μοναστήρια ή σε απρόσιτα σπήλαια, κατά κανόνα από εμπειρικούς γιατρούς και όχι σπάνια από τσαρλατάνους, πρόσθετε ένα ακόμα δραματικό στοιχείο στο μακρό και άνισο εκείνο αγώνα.

Οι παντοειδείς στερήσεις, οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες και η μακρά διαμονή στην ύπαιθρο, συντελούσαν στην αύξηση της νοσηρότητας και της θνησιμότητας. Λόγω των καθημερινών συγκρούσεων, η έλλειψη ικανού αριθμού επιστημόνων γιατρών αλλά και θεραπευτικών μέσων γίνονταν μέρα με τη μέρα περισσότερο αισθητή.

Κρήτες γιατροί όπως: Γ. Πλαϊτής, Δ. Βερνάρδος, Ι. Δαλμάρας, Ι. Βασιλείου, Ι. Φραντζεσκάκης, Αλ. Γλαράκης, Ι. Πολίτης κ.α. που ήταν εγκατεστημένοι στην ελεύθερη Ελλάδα αλλά και μη Κρήτες προσέφεραν πολύτιμες υπηρεσίες στον αγώνα ως μαχητές και θεραπευτές.

Όμως, η ανάγκη της οργάνωσης θεραπευτηρίων ήταν επιτακτική για την καλύτερη αντιμετώπιση των πολεμικών κακώσεων. Για το λόγο αυτό, η Γενική Συνέλευση των Κρητών, προχώρησε από τις αρχές του 1867 στη σύσταση «**πέντε τυπικών Θεραπευτηρίων καθ όλη την νήσο**» Από τα Θεραπευτήρια αυτά το σπουδαιότερο από πλευράς διοίκησης, οργάνωσης και ποιότητας υπηρεσιών ήταν το Κεντρικό ή Γενικό Θεραπευτήριο στην περιοχή της Επαναστατικής Επιτροπής. Μαλεβιζίου-

²¹ Δετοράκης Μ. περιοδικό «ΠΑΛΙΜΨΗΣΤΟΝ». Ανάπτυχο. Το Κεντρικό Θεραπευτήριο στη Μεγάλη Κρητική Επανάσταση του 1866-69. Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη. Τεύχος 5ο. Ηράκλειο- Δεκέμβριος 1987

Τεμένους και Μεσσαράς –Αμαρίου και Μυλοποτάμου. Με ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης των Κρητών τον Απρίλιο του 1967 η διεύθυνση του Θεραπευτηρίου ανατέθηκε στους γιατρούς Ιωάννη Γερασιμίδη και Βερνάρδο Ορνστάϊν. Έδρα του ορίστηκε αρχικά το χωριό Πλατάνια Αμαρίου, μεταφέρθηκε στις 11 Ιουλίου του ίδιου έτους για να καταλήξει στην Αζό Μυλοποτάμου.

Καταστάσεις που αναφέρονται στη συντήρηση του Νοσοκομείου στα Πλατάνια και Κράνα με λεπτομερειακά στοιχεία για τον αριθμό των νοσηλευόμενων, τη διάρκεια νοσηλείας, το επιστημονικό και βοηθητικό προσωπικό, βρέθηκαν και δόθηκαν από το Ιστορικό Αρχείο Κρήτης²² (βλ. Παράρτημα 1).

Η φροντίδα υγειονομικής περίθαλψης στους αγωνιστές και στους αμάχους από το Κεντρικό Θεραπευτήριο, λειτούργησε μόνο επτά μήνες η μόνη σοβαρή νοσηλευτική μονάδα λόγω των γνωστών οργανωτικών, οικονομικών και επιστημονικών ελλείψεων της εποχής. Η Κρητική Πολιτεία δικαιολογημένα τίμησε το γιατρό Ι. Γερασιμίδη, με την εξαιρετική διάκριση του αγωνιστή Α΄ Τάξεως το 1902.

Αλλά και η Τουρκική διοίκηση αμελούσε, όπως συνήθιζε πάντα, να εκτελεί τους υγειονομικούς κανονισμούς, κυρίως εκείνους για τους οποίους απαιτούσαν οικονομική δαπάνη, ακόμη και αν αυτή αφορούσε το σοβαρότερο τομέα υγείας, τη νοσοκομειακή περίθαλψη.

Επί διοικήσεως του Φωτιάδη Πασά (1879-1884) τα βήματα για τη προστασία της δημόσιας υγείας ήταν τα εξής :

- Ο θεσμός των επαρχιακών γιατρών για το καθορισμό του τρόπου ελέγχου των πλοίων και των επιβατών που προσέγγιζαν στα λιμάνια της Κρήτης
- ο υποχρεωτικός εμβολιασμός με «δαμαλίτιδα» των μαθητών στα σχολεία και όλων των κατοίκων του νησιού
- οι επαρχιακοί και δημοτικοί γιατροί που υποχρεώνονται να συντάσσουν και να υποβάλουν στη Γενική Διοίκηση ονομαστικές καταστάσεις των εμβολιαζόμενων κ.α.²³ . Ο Χριστιανικός πληθυσμός έβλεπε τα μέτρα αυτά με δυσπιστία.

Μετά την αντίδραση του πληθυσμού να αποδεχτεί τους εμβολιασμούς, τους οποίους θεωρούσε ως επικίνδυνο πειραματισμό για την υγεία του η Γενική Διοίκηση Κρήτης

²²Υπόμνημα: Γερασιμίδης Ι- Ορνστάϊν Β. Δαπάνες Θεραπευτηρίου. Επίσημος αλληλογραφία της Επανάστασεως 1866-1869. Τόμος Β΄, επιστολή 311

²³ Εφημερίς Γεν. Διοικ. Κρήτης. Φύλλο 732/15-10-1884

εξέδωσε το υπ' αριθμό 12/11/1883 διάταγμα το οποίο όριζε ότι «*όστις αρνείται να εμβολιαστεί, τιμωρείται με πρόστιμο πέντε μέχρι δεκαπέντε αργυρών μετζίτιών*²⁴».

Ένα άλλο σοβαρό θέμα Δημόσιας Υγείας – εξαιτίας της είδησης που ανέφερε την εμφάνιση επιδημίας χολέρας στη Γαλλία- απασχόλησε την υγειονομική επιτροπή που είχε συσταθεί για να εξετάσει «την υγιεινή κατάσταση του ύδατος». Συνέταξαν και υπέβαλλαν στο Γενικό Διοικητή Κρήτης, έκθεση με ημερομηνία 15 Ιουλίου 1884 με υπογραφές από τους γιατρούς *Ισίδωρο Βωμ, Ν. Βαρούχα, Γ. Καλαϊσάκη και τον υγειονόμο Παρασκευόπουλο*.

Στην έκθεση αυτή τόνιζαν την ανάγκη για τη συντήρηση ή αντικατάσταση των υδραγωγείων καθώς και την εφαρμογή μέτρων όπως η καθαριότητα των δρόμων, τα καλής ποιότητας τρόφιμα.

Όμως τα παραπάνω προβλήματα για να επιλυθούν χρειαζόταν και θέληση και χρηματικά μέσα που δεν ήταν διατεθειμένος να διαθέσει ο κατακτητής.

Πρέπει ν' αναγνωριστεί στη Τουρκική Διοίκηση ότι αναπλήρωνε τις κενές θέσεις των Δημοτικών και Επαρχιακών γιατρών, με το διορισμό νέων, οι οποίοι μισθοδοτούνταν όπως προαναφέρθηκε από τους Δήμους. Στους Δημοτικούς γιατρούς επίσης είχε ανατεθεί και η σύνταξη ιατροδικαστικών εκθέσεων καθώς η επίβλεψη για την καλή κατάσταση των ζώων.

Το Φωτιάδη Πασά αντικατέστησε ο Σάββας Πασάς (1885-1887), που είχε διατελέσει Πασάς του Νομού Σφακίων κατά τη μεγάλη Επανάσταση 1866-69 και είχε γίνει γνωστός για τη σκληρότητα του και το εκδικητικό του μένος κατά των Επαναστατών²⁵.

Αν και γιατρός ο ίδιος δε θέσπισε νέα και καλύτερα μέτρα υγείας όπως θα όφειλε ούτε φρόντισε να εφαρμόσει εκείνα που είχαν τεθεί από την προηγούμενη διοίκηση.

Τους διαδόχους Πασάδες απασχολούσαν οι νέες κινητοποιήσεις του Κρητικού λαού, που έκαναν πραγματικότητα τα όνειρα αιώνων ώστε να φέρουν στη Κρήτη την Ελευθερία.

Πριν ασχοληθούμε όμως με τις προσπάθειες της Κρητικής Πολιτείας για τη κάλυψη των νοσηλευτικών αναγκών της Κρήτης και ειδικότερα στο Ν. Ηρακλείου, κρίνεται σκόπιμη η αναφορά στη νοσοκομειακή και νοσηλευτική κίνηση της Ελλάδας από την απελευθέρωση της μέχρι και που συστηματοποιήθηκε και εφαρμόστηκε νομοθετικά η νοσοκομειακή περίθαλψη σε ολόκληρη την επικράτεια.

²⁴ Εφημερίδα «ΚΡΗΤΗ». Εν Χανίοις . Έτος ΙΕ, φύλλα 660-664/15-1-1883

²⁵ Ψιλάκη Β. *Ιστορία της Κρήτης*. Μεταγλ. Τομ. Δ':310-480

2.1 ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ ΚΑΙ ΥΓΙΕΙΝΗ

Από την απελευθέρωση του το Ελληνικό κράτος είχε να αντιμετωπίσει τόσα προβλήματα για την ανάπτυξη του, ώστε ασήμαντο μόνο μέρος της Κρατικής μέριμνας διέθετε στο τομέα της Δημόσιας Κοινωνικής Πρόνοιας και Υγιεινής.

Το 1922 ιδρύεται το υπουργείο Υγιεινής και Πρόνοιας με το Ν. 2882/22. Μέχρι τότε δεν υπήρχε ενιαίο πρόγραμμα, ούτε γινόταν σαφής διαχωρισμός μεταξύ των θεμάτων Υγιεινής και Πρόνοιας, αλλά απεναντίας οι υγειονομικές υπηρεσίες ήταν εγκατεσπαρμένες στα διάφορα Υπουργεία π.χ. στο Υπουργείο Εσωτερικών ανήκει η «Διεύθυνση Δημόσιας Υγιεινής και Αντίληψης» καθώς και η «Αστυιατρική Υπηρεσία». Στο Υπουργείο Συγκοινωνιών το «Τμήμα Ελονοσίας», στο Υπουργείο Οικονομικών η «Υπηρεσία Κινίνης», στο Υπουργείο Παιδείας η «Σχολική Υγιεινής», στο Υπουργείο Δικαιοσύνης η «Υγιεινή των Φυλακών» κ.λ.π. Έτσι, δεν υπάρχει συντονισμός εργασιών και αντιμετώπιση των θεμάτων Υγιεινής και περίθαλψης απευθείας από το Κράτος.

Η Κρατική μέριμνα περιορίζεται και μόνο, στη λήψη ορισμένων μέτρων με την έκδοση σχετικών νομοθετημάτων για την αντιμετώπιση προνοιών και υγειονομικών προβλημάτων.

Κατά συνέπεια, η όλη δραστηριότητα ενεργείται μέσω των εθνικών ευεργετών και της φιλανθρωπίας που έλαμψε κυρίως στον τομέα της Ιδρυματικής Περίθαλψης.

Ολοένα και περισσότερο αναπτύσσεται η ιδιωτική αγαθοεργία ώστε εκτός από τα ιδρύματα παιδικής προστασίας, γήρατος και λοιπόν ιδρυμάτων με τη μορφή ασύλων, δημιουργούνται με αργό ρυθμό στην αρχή αλλά ταχύτατα αργότερα και τα νοσηλευτικά ιδρύματα με ιδιωτική ή δημοτική πρωτοβουλία και εξαπλώνονται σε αρκετές πόλεις της Ελλάδος κατά την περίοδο 1872-1913.

Ως πρώτο Νοσοκομείο της Ελεύθερης Ελλάδας φέρεται το «*Βαρδάκειο και Πρώιμο Νοσοκομείο ΣΥΡΟΥ*» που ιδρύθηκε το 1827 από εράνους των κατοίκων.

Αργότερα, το 1836, από δωρεά του πατέρα του Βασιλιά Όθωνα ιδρύεται στο Δήμο Αθηναίων το Δημοτικό Νοσοκομείο «*Η ΕΛΠΙΣ*».

Το 1872 ιδρύεται το Νοσοκομείο «*ΑΓΙΟΥ ΑΝΔΡΕΑ*» Πατρών.

Το 1875 ιδρύεται το «*ΤΖΑΝΕΙΟ*» Πειραιώς.

Το 1882 ιδρύεται το Νοσοκομείο «*ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ*» Αθηνών.

Το 1892 το «*ΜΑΝΩΛΟΠΟΥΛΕΙΟ*» Πύργου Ηλείας.

Το 1909 το Νοσοκομείο «*ΣΥΓΓΡΟΥ*».

Τέλος, το διάστημα 1902-1913 ιδρύονται κατά σειρά τα Δημοτικά Νοσοκομεία: Αιγίου, Αγρινίου, Μεσολογγίου, Λευκάδας, Ηρακλείου, Ρεθύμνου, Χανίων, Βόλου, Λάρισας, Σύρου, Τήνου, Καβάλας, Ξάνθης, Κιλκίς, Θεσσαλονίκης κ.α.

Το ίδιο χρονικό διάστημα ιδρύθηκαν και λειτούργησαν τα εξής ειδικά Νοσοκομεία:

- Το Δημοτικό Μαιευτήριο Αθηνών (1836)
- Το Δρομοκαΐτειο Φρενοκομείο (1887)
- Το Αρεταίειο Ψυχιατρείο (1897)
- Το Σανατόριο Σωτηρία (1902)
- Τα Ψυχιατρεία Κέρκυρας (1854) και Θεσσαλονίκης (1914)

Όλη αυτή η κίνηση οφείλεται μόνο στην ιδιωτική πρωτοβουλία, όπου οι μεγάλοι ευεργέτες είτε ίδρυσαν τα Νοσοκομεία και μετά τα παραχώρησαν στους Δήμους, είτε έδιναν δωρεές στους Δήμους και αυτοί μεριμνούσαν για τη δημιουργία Νοσοκομείων.

Η αταξία συνεχίζεται στη μέριμνα του κράτους που περιορίζεται όπως είπαμε και παραπάνω μόνο στη λήψη ορισμένων νομοθετημάτων, χωρίς συνοχή και διάσπαρτα στις αρμοδιότητες διαφόρων Υπουργείων μέχρι και το 1937. Τότε συστηματοποιείται το θέμα ΥΓΕΙΑ-ΠΡΟΝΟΙΑ και για πρώτη φορά ο Α.Ν. 965/1937 θέτει τις βάσεις της ενιαίας και ομοιόμορφης οργάνωσης, διοίκησης και λειτουργίας των Νοσοκομείων μαζί με τα Υγειονομικά Ιδρύματα της χώρας.

Ο Νόμος με το άρθρο 20 σε συνδυασμό με το άρθρο 3 του Α.Ν. 834/1948 φέρουν την άσκηση εποπτείας στο Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας για όλα τα νοσηλευτικά ιδρύματα γενικά. Η εποπτεία ασκείται με το διορισμό Κυβερνητικού Επιτρόπου σε κάθε νοσοκομείο, ο οποίος θα συμμετέχει χωρίς ψήφο στις συνεδρίες των Διοικητικών Συμβουλίων.

Εδώ τελειώνει η πρώτη περίοδος (1937) της κατά κάποιο τρόπο συστηματικής νοσοκομειακής πολιτικής της χώρας μας.

2.2 ΤΟ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος υπήρξε ο μοναδικός πολιτικός της εποχής του ο οποίος γνωρίζοντας πόσο σημαντικά ήταν τα υγειονομικά και κοινωνικά προβλήματα του λαού μας προσπάθησε να τα ρυθμίσει αναλόγως βέβαια με τις περιστάσεις.

Το ενδιαφέρον του προς αυτή την κατεύθυνση το απέδειξε και από το γεγονός ότι υπήρξε ο πρώτος πρωθυπουργός και ταυτόχρονα υπουργός Υγιεινής στην Ελλάδα. Το υγειονομικό του έργο και της Βενιζελική Σχολής ήταν τεράστιο.

Από το 1910 - έτος αφίξεως του Βενιζέλου στην Ελλάδα - συντελείται η Υγειονομική αναμόρφωση της χώρας μας παρά τους πολέμους, τις επαναστάσεις και τις αντιξοότητες. Η Υγειονομική αυτή αναμόρφωση ακολουθεί σταθερά ανοδικό ρυθμό για να φτάσει στο αποκορύφωμα την τετραετία 1928-1932.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η υγειονομική πολιτική της τελευταίας Κυβερνήσεως του Ελευθέριου Βενιζέλου αποτελεί σταθμό για τον εκπολιτισμό της χώρας μας.

Τα μέτρα που ελήφθησαν για τη Δημόσια Υγεία κατατάσσονται σε 5 μεγάλες ομάδες:

- Α΄ Ομάδα (Νέα Ιδρύματα και Υπηρεσίες)

- ❖ Ίδρυση Ιατροδικαστικής Υπηρεσίας
- ❖ Ίδρυση στην Αθήνα Κτηνιατρικού Μικροβιολογικού Εργαστηρίου
- ❖ Υποτροφίες για σπουδές της Κτηνιατρικής στην Ευρώπη
- ❖ Σύσταση χημικού εργαστηρίου
- ❖ Ίδρυση του Δημόσιου Λυσσιατρείου
- ❖ Ίδρυση του Δημόσιου Δαμαλιδικομείου
- ❖ Αναδιοργάνωση του Ιατρικού Συνεδρίου και του θεσμού των Υγειονομικών Επιθεωρητών.
- ❖ Καθορισμός θέσεων Νομιάτρων, Αστιάτρων, Κτηνιάτρων, Χημικών
- ❖ Ίδρυση Νομαρχιακών Υγειονομικών Συμβουλίων
- ❖ Ίδρυση Υπουργείου Περιθάλψεως και Αντιλήψεως
- ❖ Ίδρυση του Ελληνικού Ινστιτούτου Παστέρ
- ❖ Ίδρυση Νοσοκομείου Λοιμωδών στην Αθήνα

- ❖ Ίδρυση Αντιφυματικών Ιατρείων στο Πειραιά, Αθήνα, Πάτρα, Λαύριο, Λάρισα, Χανιά
- ❖ Ίδρυση Νοσοκομείων Αναρρωτηρίων και Ορεινών Θεραπευτηρίων
- ❖ Ίδρυση του ΠΙΚΠΑ
- ❖ Ίδρυση Κεντρικού Υγειονομικού Εργαστηρίου στην Αθήνα και σε διάφορες πόλεις της περιφέρειας
- ❖ Ίδρυση Νοσοκομείων Φυματίωσης στο Ασβεστοχώρι και Μυτιλήνη
- ❖ Ίδρυση 2 Νοσοκομείων προσφύγων στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη
- ❖ Ίδρυση Σανατορίου Νταού-Πεντέλης, Θράκης, Λακωνίας και Μεσσηνίας
- ❖ Ίδρυση Νοσοκομείου στα Τρίκαλα
- ❖ Ίδρυση Φθισιατρείου στα Χανιά
- ❖ Ίδρυση Νοσοκομείου Φυματιώντων στο Ηράκλειο
- ❖ Ίδρυση Αντιαφροδισιακών Ιατρείων σε διάφορα λιμάνια
- ❖ Ίδρυση Υφυπουργείου Υγιεινής
- ❖ Ίδρυση Γενικού Χημείου του Κράτος
- ❖ Ίδρυση Κρατικού Επιδημιολογικού και Οροθεραπευτικού εργαστηρίου στην Αθήνα
- ❖ Ίδρυση 4 Αντιλυσσικών σταθμών στην Πρέβεζα, Ρέθυμνο, Πάτρα, Αλεξανδρούπολη
- ❖ Ίδρυση Συμπληρωματικών Περιπτέρων στο Δημόσιο Ψυχιατρείο Αθηνών
- ❖ Ίδρυση του Νοσοκομείου Ερυθρού Σταυρού, του Μαιευτηρίου «Μαρίκα Ηλιάδη». Της Υγειονομικής Σχολής, της Σχολιατρικής Υπηρεσίας
- ❖ Ίδρυση Σχολής Επισκεπτριών Κοινωνικής Υγιεινής

▪ Β΄ Ομάδα (Αναδιοργάνωση Ιδρυμάτων)

- ❖ Οργάνωση του Νοσοκομείου Ανδρέα Συγγρού, Ερυθρού Σταυρού, «Ευαγγελισμός»
- ❖ Οργάνωση Ζωοτεχνικής και Κτηνιατρικής Υπηρεσίας, Αστυκλινικής Αθηνών, Βρεφοκομείου Κερκύρας, Φθισιατρείου «Σωτηρία»
- ❖ Οργάνωση της Παιδιατρικής κλινικής Πανεπιστημίου Αθηνών, του Αρεταίειου Νοσοκομείου, Δημοτικού Νοσοκομείου Αθηνών «Ελπίς»
- ❖ Οργάνωση του Λεπροκομείου Σπιναλόγκα

- ❖ Οργάνωση Νοσοκομείων Αφροδίσιας Νόσου στη Θεσσαλονίκη, Ηράκλειο, Χανιά
- ❖ Οργάνωση Μονοπωλίου Ναρκωτικών
- ❖ Αναδιοργάνωση του Πανεπιστημίου Αθηνών και της Ιατρικής Σχολής με την πρόσληψη νέων Καθηγητών

- Γ΄ Ομάδα (Εξυγιαντικά έργα και λοιμώδη νοσήματα)

- ❖ Μέτρα εναντίον της χολέρας, της πανώλης, της ευλογιάς, του εξανθηματικού τύφου, της λύσσας, της λέπρας
- ❖ Μέτρα εναντίον των Αφροδίσιας νόσων, της φυματίωσης, της κληρονομικής συφυλίδος
- ❖ Απαγόρευση εισαγωγής ζώων από την Αμερική και την Ασία
- ❖ Μέτρα Υγιεινής για τα λιμάνια
- ❖ Σύσταση θεσμών απολυμαντών, νοσοκόμων, εμβολιασμός
- ❖ Επιθεώρηση Σφαγείων
- ❖ Έλεγχος των τροφίμων
- ❖ Οργάνωση καθαριότητας και απολυμαντηρίων
- ❖ Νοσηλεία κοινών γυναικών
- ❖ Ενίσχυση συλλόγου εναντίον ελωδών νόσων
- ❖ Μέτρα προστασίας μητρότητας και παιδικής ηλικίας
- ❖ Εξυγιαντικά έργα πεδιάδας Θεσσαλονίκης, Νέο Φάληρο
- ❖ Εξυγιάνση παραλίας Κυπαρισσίας, Αγουλινίτσης, Μαραθόνας, Πεδιάδας Σερρών

- Δ΄ Ομάδα (Κοινωνική Υγιεινή και Υγιεινή Εργασίας)

- ❖ Καθορισμός όρων ιδρύσεως – Βιομηχανικών Εργοστασίων
- ❖ Μέτρα Υγιεινής και ασφαλίσεως Εργατών (εργοστάσια, εργαστήρια, καταστήματα)
- ❖ Μέριμνα υγείας Αστυνομικών υπαλλήλων
- ❖ Υποχρεωτική πρόσληψη χημικών σε Βιομηχανίες

- ❖ Έλεγχος καθαριότητας Αρτοποιείων
- ❖ Διδασκαλία Υγιεινής στα σχολεία Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης
- ❖ Θέσπιση ατομικών βιβλιαρίων Υγείας
- ❖ Ρύθμιση Ιαματικών πηγών
- ❖ Θέσπιση θεσμού γιατρών για τις ιαματικές πηγές
- ❖ Οργάνωση λαϊκών θέρετρων
- ❖ Κανονισμοί που αφορούν τις βιομηχανικές εγκαταστάσεις
 - Ε΄ Ομάδα (Επαγγελματικά ζητήματα ιατρών, φαρμακοποιών, χημικών, κτηνιάτρων, οδοντιάτρων κ.λ.π.)
- ❖ Καθορισμός ασκήσεως του ιατρικού επαγγέλματος
- ❖ Οργάνωση μετεκπαιδευτικών φροντιστηρίων για γιατρούς στο πανεπιστήμιο
- ❖ Αποστολή ιατρών για επιμόρφωση στην Ελβετία
- ❖ Οργάνωση οδοντιατρικού σχολείου
- ❖ Εκπαίδευση υγειονομικών αξιωματικών στην Οφθαλμολογία
- ❖ Ίδρυση Ταμείου Συντάξεως και αυτασφαλίσεως Υγειονομικών (ΤΣΑΥ)
- ❖ Καταρτισμός Μητρώου ιατρών, φαρμακοποιών, οδοντιάτρων, κτηνιάτρων στη χώρα
- ❖ Σύσταση ιατρικών συλλόγων, φαρμακευτικών, οδοντιάτρων
- ❖ Θέσπιση ιατρικών ειδικοτήτων
- ❖ Μεταρρύθμιση ή οργάνωση φαρμακοποιίας
- ❖ Ρύθμιση θεμάτων ναρκωτικών
- ❖ Καθορισμός λειτουργίας φαρμακείων.

Πολύ σημαντικό έργο του ήταν η ίδρυση του Ελληνικού Πανεπιστημίου της Σμύρνης.

Η εισαγωγή του Θεσμού των Αγροτικών ιατρείων, η οποία έγινε το 1922 βοήθησε να σωθούν χιλιάδες πρόσφυγες οι οποίοι νοσούσαν όταν ήρθαν στη Βόρεια Ελλάδα.

Μεγάλο έργο του Ελευθέριου Βενιζέλου ήταν ή ύδρευση των Αθηνών με την κατασκευή του φράγματος του Μαραθώνα που έγινε από το μηχανικό Ανδρέα Μιχαλακόπουλο.

Το μεγάλο ενδιαφέρον του Βενιζέλου για τη Δημόσια Υγεία φαίνεται και από το εξής περιστατικό: Το 1928 επισκέφτηκε την Ιταλία και συγκεκριμένα το Ινστιτούτο Ελονοσίας της Ρώμης για να ζητήσει πληροφορίες. Κατάπληκτοι οι ξένοι ειδικοί άκουσαν το Βενιζέλο να τους απευθύνει ερωτήσεις που μόνο ένας ειδικός θα μπορούσε να γνωρίζει. Ζήτησε να του χορηγηθούν τα ειδικά κωνοποφάγα ιχθύδια τα οποία χρησιμοποιούνταν για τη καταπολέμηση της ελονοσίας στην Ιταλία. Πράγματι, αυτά τα ιχθύδια στάλθηκαν ως δώρο προς τον Βενιζέλο και έγιναν διασπορά και ανάπτυξη αυτών για τα έλη της χώρας.

Η αποκορύφωση όμως της Υγειονομικής πολιτικής του Ελευθέριου Βενιζέλου συντελεί τη τετραετία 1928-1932, με την εισαγωγή της νέας Υγειονομικής πολιτικής στη χώρα μας που ήταν ισάξια με τις χώρες της Ευρώπης. Η νέα αυτή υγειονομική πολιτική συνίσταται στην εισαγωγή του κλάδου της Προληπτικής Ιατρικής.

Σύμφωνα με τις αρχές της Υγιεινής και της Κοινωνιολογίας η μέριμνα του κράτους για τους πολίτες στηρίζεται σε δύο μέρη:

α) στο μέρος της θεραπευτικής ιατρικής, η οποία διδάσκεται στις Ιατρικές σχολές και αποβλέπει στη μόρφωση και την επιστημονική κατάρτιση των ιατρών και

β) στο μέρος της προληπτικής Ιατρικής που διδάσκεται στις Υγειονομικές σχολές αν και είναι ισότιμες με τις Ιατρικές σχολές και στη μόρφωση των υγεινολόγων ιατρών, μηχανικών, χημικών και άλλων οργάνων όπως νοσηλευτές- νοσηλεύτριες, επισκέπτριες αδελφές, οι επόπτες εξυγίανσης και οι κοινωνικοί λειτουργοί.

Από την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους μέχρι το 1930 η μέριμνα της πολιτείας για του πολίτες περιοριζόταν στο κλάδο της θεραπευτικής Ιατρικής, έτσι όλοι οι γιατροί ήταν θεραπευτές ιατροί.

Ο Βενιζέλος εισήγαγε για πρώτη φορά στη χώρα το θεσμό της προληπτικής ιατρικής και δημιούργησε υγεινολόγους και άλλα υγειονομικά όργανα.

Η μεγάλη αυτή πρόοδος στηρίχθηκε σε τρεις βασικούς νόμους.

1. Ίδρυση της Υγειονομικής Σχολής
2. Ίδρυση Υγειονομικών Κέντρων
3. Αποστολή σε Αγγλοσάζωνες χώρες άτομα του υγειονομικού χώρου για να αποκτήσει η χώρα μας στελέχη των οποίων η γνώση θα βοηθούσε σε διάφορους κλάδους στη πρόληψη.

Το νέο πρόγραμμα είχε στηριχθεί στη συνεργασία στις Κοινωνίας των Εθνών και του ιδρύματος Rockefeller.

Ένα κλιμάκιο του ιδρύματος εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα για επτά χρόνια, η δε κοινωνία των εθνών απέστειλε τον πρώτο Διευθυντή της Υγειονομικής Σχολής ένα διάσημο Άγγλο Υγιεινολόγο.

Στο τέλος της πρώτης δεκαετίας, οι ξένοι επιστήμονες αποσύρθηκαν γιατί είχαν δημιουργηθεί ελληνικά στελέχη τα οποία τους αντιπροσώπευαν.

Η Υγειονομική Σχολή της Αθήνας αποτέλεσε ίδρυμα επιστημονικό διεθνούς αναγνώρισεως λόγω των σπουδαίων επιστημονικών εργασιών που γίνονταν εκεί. Χάρη στους καθηγητές που στελέχωναν τη Σχολή κατέστη δυνατή η εφαρμογή των προόδων της επιστήμης (αντιβιοτικά, εντομοκτόνα) ώστε να καταπολεμηθεί η κάθε μάστιγα.

Συμπερασματικά, η πλειοψηφία των μέτρων για τα υγειονομικά ιδρύματα και υγειονομικής νομοθεσίας έγιναν επί εποχής Βενιζέλου.

Όλοι οι πρόοδοι οφείλονται στη πρωτοβουλία του, ο οποίος εκτός από τα ιδρύματα και της υπηρεσίες τις οποίες δημιούργησε, εξόπλισε και τη χώρα με ανθρώπινο υλικό δηλ. επιστημονικά στελέχη που μορφώθηκαν στην Ευρώπη με παρότρυνση για να παρέχουν γνώσεις στους συμπολίτες μας.²⁶

²⁶Παπαδάκης Α. Μ. *Το Υγειονομικόν έργον του Ελευθέριου Βενιζέλου*. Ανατύπωσις εκ της «Ελληνικής Ιατρικής». Τόμος 34^{ος}. Τεύχος 7^{ον}. Θεσσαλονίκη, 1965

2.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ (1895-98)

Από τα πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας μεγάλος αριθμός μουσουλμάνων είχε εγκατασταθεί στη πόλη του Ηρακλείου και στη πλούσια ύπαιθρο του νομού.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Στατιστικής του πληθυσμού της νήσου του 1881²⁷, της εγκυρότερης της περιόδου της Τουρκοκρατίας, ο συνολικός πληθυσμός της Κρήτης ήταν τότε 275.187 κάτοικοι. εκ των οποίων 202.934 - ποσοστό 72,69% - ήταν Χριστιανοί και 72.353 - ποσοστό 27,31% - ήταν Μουσουλμάνοι.

Το διαμέρισμα του Ηρακλείου με μικτό πληθυσμό είχε 87.965 στο σύνολο, ποσοστό περίπου 32% του πληθυσμού της Κρήτης εκ των οποίων 54.277 (62,37%) ήταν Χριστιανοί και 32.742 (37,63%) ήταν Μουσουλμάνοι.

Από τους 72.353 Μουσουλμάνους της Κρήτης οι 32.742 - ποσοστό 45,2% - κατοικούσε στο νομό Ηρακλείου και όπως γράφει ο Ιωσήφ Χατζηδάκης στο Οδοιπορικό του, «Οι Οθωμανοί του Ηρακλείου ήσαν οι φανατικότεροι των Οθωμανών όλης της νήσου, ύβρεως και υπεροψίας έμπλεοι άνδρες και γυναίκες...»²⁸

Ήδη από το καλοκαίρι του 1896 παρατηρείται αυξανόμενη είσοδος των Μουσουλμάνων στις Κρητικές πόλεις. Ο Victor Berard γράφει σχετικώς: «παρασυρμένοι από τους αποσταλμένους του Αβδούλ Χαμίτ οι Μουσουλμάνοι χωρικοί συνεχίζουν να συρρέουν στις πόλεις. Ένα πεινασμένο και φανατικό πλήθος πολιορκεί τις Χριστιανικές συνοικίες. Οι πρόξενοι δε παύουν να ειδοποιούν ότι η κατάσταση είναι ανυπόφορη στο Ηράκλειο. Δέκα χιλιάδες Μουσουλμάνοι οπλισμένοι μπήκαν και παραβίαζαν τα Χριστιανικά σπίτια, βγάζοντας τους κατοίκους στο δρόμο. Ο Χασάν Πασάς τραυματισμένος, έπαψε να είναι ο κύριος της κατάστασης και η μικρότερη αφορμή μπορεί να προκαλέσει αιματηρά επεισόδια...»²⁹

Ο Γάλλος πρόξενος στα Χανιά γράφει στις 9/10/1896 : «Το Ηράκλειο μας γεμίζει με τη πιο μεγάλη ανησυχία. Υπάρχουν εκεί 30.000 Μουσουλμάνοι εμιγκρέδες και θα χρειαστεί μεγάλη προσπάθεια για να διαλύσουμε αυτή τη μάζα, την πάντα απειλητική. Γι' αυτό, θα χρειαστούν χρήματα και μάλιστα γρήγορα. Δυστυχώς οι Ευρωπαϊκές δυνάμεις, δε θα μπορέσουν να συγκεντρώσουν το ευτελές ποσό των 2.500.000 γαλλικών

²⁷ Σταυράκη Ν. Στατιστική του πληθυσμού της Κρήτης 1881. Αθήνη 1890

²⁸ Χατζηδάκης Ι. Α. Περιήγησης εις την Κρήτην. Ερμούπολει, 1881:11

²⁹ Berard V. Κρητικές υποθέσεις. Μετάφραση του βιβλίου Les affaires de Crete 1900. Εκδόσεις Τροχαλία. Ηράκλειο:137

φράγκων δηλ. των εκατό χιλιάδων Τουρκικών λιρών, που είχε εκτιμηθεί ότι χρειάζονταν για το σκοπό αυτό.»³⁰

Ιδιαίτερα μετά τις σφαγές και τους εμπρησμούς στα Χανιά , στα τέλη Ιανουαρίου του 1897, άρχισε ομαδική φυγή των κατοίκων προς την άλλη Ελλάδα.

Εντός των τειχών του Ηρακλείου είχαν απομείνει περίπου 1.200 ψυχές, όσες βρέθηκαν εκεί κατά τη σφαγή του επόμενου χρόνου. Αντίθετα, ο αριθμός των Μουσουλμάνων αυξήθηκε τρομακτικά, αγγίζοντας τις 45.000 εντός της πόλεως. Δηλαδή είχε παραμείνει το 1/5 του Χριστιανικού πληθυσμού και είχε αυξηθεί ο αριθμός των Μουσουλμάνων 300%. Αντίστοιχα, ο αριθμός των Χριστιανών της υπαίθρου αυξήθηκε ελαφρά με παντελή σχεδόν απουσία των Μουσουλμάνων που έσπευσαν να προστατευτούν εντός του φρουρίου με το τουρκικό στρατό και τους άτακτους.

Η ιδιαίτερη μεγάλη συγκέντρωση Μουσουλμάνων χωρικών στο Ηράκλειο για λόγους ασφαλείας, τα τεράστια προβλήματα διατροφής και δημόσιας υγείας που αντιμετώπιζε καθώς και οι ιδιότυπες συνθήκες διακυβέρνησης του τμήματος από τις Αγγλικές αρχές κατοχής, συνιστούσαν για τους ίδιους δυσμενείς ιδιαιτερότητες σε βάρος του τμήματος εκείνου, σε σχέση με τα υπόλοιπα τμήματα της νήσου όπου είχε επιτευχθεί η ειρήνευση και η πρόοδος των μεταπολιτευτικών μεταβολών από τις άλλες Ευρωπαϊκές Δυνάμεις.

Τη δεινή κατάσταση του διαμερίσματος του Ηρακλείου και την απαράδεκτη πολιτική της Αγγλικής Διοίκησης, εκθέτει σε εκτενή επιστολή του ο Ι. Κ. Σφακιανάκης³¹ προς τον προϊστάμενο του υψηλού Συμβουλίου των Ναυάρχων, Ιταλό αντιναύαρχο Κανεβάρo, με ημερομηνία 11/1/1898. Τα γεγονότα οδηγούσαν ασφαλώς στη πλήρη ρήξη στις σχέσεις των δύο στοιχείων.

Μετά τα δραματικά γεγονότα της 25^{ης} Αυγούστου του 1898, στη μεγάλη σφαγή πυρπολύθηκαν όλα τα κτίσματα του Βεζύρ Τσαρσί. Δύο μήνες μετά, ο τουρκικός στρατός εγκατέλειψε τη πόλη.

Στην απογραφή του 1900, ο πληθυσμός του Ηρακλείου παρουσίασε μικρή αύξηση:

91.182 από 87.029 το 1881 με ουσιαστική διαφοροποίηση στη σύνθεση του.

³⁰ Δετοράκης Θ- Καλοκαιρινός Α. Η τελευταία φάση του Κρητικού ζητήματος. Δετοράκης Μ. Ε. *Κοινωνικές επιπτώσεις στο διαμέρισμα Ηρακλείου στη μεταπολιτευτική επανάσταση 1895-8*. Έκδοση Τυποκρέτα . Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών. Ηράκλειο, 2001:109-127

³¹ Παπαντωνάκη Ι. Α. *Κρητικά*. Εν Χανίοις, 1901:49

Σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό της νήσου το ποσοστό του έπεσε στο 30,26%. Ο πληθυσμός του δήμου Ηρακλείου, έμεινε περίπου το ίδιο με εκείνου του 1881-19.182, αλλά οι Χριστιανοί αυξήθηκαν σε 9.744 (έναντι 6.025 του 1881).

Αξίζει να σημειωθεί η περαιτέρω δημογραφική εξέλιξη του πληθυσμού του νομού Ηρακλείου σε σχέση με το λοιπό πληθυσμό της Κρήτης:

Το 1920, 117.400 δηλ ποσοστό 33,26%

Το 1961, 208.374 [επί πληθυσμού 483.258] δηλ ποσοστό 43,11%

Το 1981, 243.662 [επί πληθυσμού 502.165] δηλ ποσοστό 48,51%

Το 1991, 264.906 [επί 540.054] δηλ ποσοστό 49,05%

Στο νομό του Ηρακλείου κατοικούσαν δηλαδή το ήμισυ περίπου του πληθυσμού.

Με τη συνθήκη της Λοζάνης του 1923, οι τελευταίοι 19.181 Μουσουλμάνοι, που καταγράφονται στην απογραφή του 1920 υποχρεώθηκαν να εγκατασταθούν στη Μ. Ασία δίνοντας τη θέση τους σε 33.900 Έλληνες πρόσφυγες.

2.4 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Λόγω των εκτεταμένων, πολύχρονων καταστροφών, διαρπαγών των περιουσιών και των αγαθών, της εγκατάλειψης στη γεωργία, κτηνοτροφία, βιοτεχνία, εμπόριο, οι οικονομικές συνέπειες στο πληθυσμό της Κρήτης ήταν ιδιαίτερα σημαντικές. Σημαντικό γεγονός την περίοδο αυτή ήταν πλήρης καταστροφή των αστικών περιουσιών της πόλης του Ηρακλείου, ιδιαίτερα τα έτη 1897-8, με κορύφωση τον Αύγουστο του 1898. Επίσης, υπενθυμίζουμε ότι στα προξενεία είχαν εμπιστευτεί οι Χριστιανοί την φύλαξη χρημάτων και άλλων τιμαλφών καθώς και τα ιερά σκεύη των μονών.

Σύμφωνα με την έκθεση του Άγγλου διοικητή στο Ηράκλειο H. Ghermside³², προς τον M. Salisbury με ημερομηνία 17/2/1899: «οι Μουσουλμάνοι είχαν εγκατασταθεί σε 1147 οικήματα Χριστιανών εκ των οποίων τα 1000 ήταν καταστήματα και τα υπόλοιπα ήταν οικίες, στάβλοι και βιοτεχνίες». Κατά τον ίδιο, οι καταστροφές του Ηρακλείου ήταν οι μεγαλύτερες από των υπολοίπων διαμερισμάτων της νήσου.

Η κτηνοτροφία υπέστη καταστροφές από τις διαρπαγές μεγάλων αριθμών βοοειδών, ιπποειδών, αιγοπροβάτων, χοίρων και έρχονταν στη κατοχή και των δύο στοιχείων. Η

³² Μαργαρίτης Γ. *Η Κρήτη στα 1896-1898, Κοινωνικές αναταράξεις στη μεταβατική περίοδο*. Εταιρία Κρητικών Μελετών. Η τελευταία ροή του Κρητικού Ζητήματος. Έκδοση Τυποκρέτα. Ηράκλειο 2001

έλλειψη αροτριώντων βοών και ιπποειδών έφερε δυσμενείς και μακροχρόνιες συνέπειες στη γεωργική οικονομία τα επόμενα χρόνια λόγω αδυναμίας πραγματοποίησης των καλλιεργειών.

Οι εξαγωγές γεωργικών και λοιπών προϊόντων είχαν ουσιαστικά μηδενιστεί, αφού το λιμάνι του Ηρακλείου παρέμεινε κλειστό για περισσότερο από ενάμισι χρόνο.

Μια εικόνα της παραγωγής που αναμενόταν το 1898, δίδει ο Ι. Κ. Σφακιανάκης σε επιστολή του στο ναύαρχο Ποπιέ : «...Αναμφιβόλως ένεκεν της ανεπαρκείας του Ευρωπαϊκού αποσπάσματος του σταθμεύοντος εν Ηράκλειον και άλλων τοπικών περιστατικών, δεν καταρθώθη μέχρι σήμερα να αποκατασταθεί ελεύθερα ή προ ενός και ημίσεος έτους διακοπείσα συγκοινωνία μεταξύ της πόλεως και του εσωτερικού, καθόσον δε η εποχή της συγκομιδής των σταφυλιών και των ελαίων πλησιάζει η έλλειψης τοιαύτης συγκοινωνίας γίνεται επί μάλλον και μάλλον επιτακτικώς αισθητή εις τους κατοίκους. Η ποσότης των προς εξαγωγής εκ του περί ου πρόκειται νόμου προορισμένων προϊόντων υπολογίζεται εις 40.000 εκατόλιτρα οίνου, 25.000 χιλιόλιτρα σταφίδας και 50.000 εκατόλιτρα ελαίων περιορισμένες ποσότητες γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων μπορούσαν να εξαχθούν από τα λιμανάκια της Χερσονήσου, της Αγίας Πελαγίας και του Φόδελε, όσο τα προσεγγίζονταν μικρά εμπορικά σκάφη μπορούσαν να διαλάθουν της προσοχής των περιπλεόντων Ευρωπαϊκών πλοίων, ιδιαίτερα μετά τον αποκλεισμό που είχε επιβληθεί στις 21/3/1897»³³.

Οι συνέπειες βέβαια από την αδυναμία εισαγωγής τροφίμων, γεωργικών σπόρων ήταν πολύ σημαντικές για Χριστιανούς και Μουσουλμάνους των πόλεων.

Μια μικρή ανακούφιση στο πρόβλημα των ελλείψεων έγινε με την συναλλαγή τους στην αγορά που λειτούργησαν σε ουδέτερη ζώνη με άδεια των Αγγλικών αρχών και με την προϋπόθεση να προσέρχονται άοπλοι.

2.5 Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Το νέο καθεστώς της Κρητικής Πολιτείας, είχε να αντιμετωπίσει τεράστια οργανωτικά και οικονομικά προβλήματα.

³³ Μουρέλλου Ι. *Ιστορία της Κρήτης*. Ηράκλειο. Σελ 1569

Οι εισπρακτικές και δανειοληπτικές δυνατότητες ήταν περιορισμένες, οι δε ανάγκες για την επιβαλλόμενη ώθηση στην ανάπτυξη της γεωργίας, της κτηνοτροφίας, της βιοτεχνίας και της εγχώριας βιομηχανίας, ήταν επιτακτικές.

Ένα από τα πρώτα οικονομικά μέτρα που ελήφθησαν ήταν η ατελής εισαγωγή μηχανημάτων και παντοειδών εργαλείων, όπως διαπιστώνει κανείς από τις δημοσιευμένες αποφάσεις των οργάνων της νεοσύστατης Πολιτείας.

Ο Κ. Δ Σβολόπουλος, γράφει σχετικά:

«...α)Εις τας οργανικάς αδυναμίας του Κτητικού καθεστώτος, προστίθεντο αι σοβαραί οικονομικάι δυσχέρειαι. Ο πληθυσμός της Κρήτης κατά τα πρώτα έτη του αυτόνομου καθεστώτος μόλις υπερέβαινε τας 300.000 κατοίκων. Η γεωγραφική θέση της ήτο επίκαιρος και η γη εύφορος αλλά η μακρά Οθωμανική κυριαρχία και αι αλληπάλληλοι χριστιανική εξεργέσις είχαν καταδικάσει την νήσον εις θλιβεράν οικονομικήν στασιμότητα.

β) Αι επίσημοι στατιστικάι των ετών 1901-4 καταδεικνύουν ότι η αξία των εισαγωγών υπερέβαινε σταθερώς την αξίαν των εξαγωγών γεγονός άκρων ανησυχητικών δια χώραν η οποία βασικώς ουδέ μέσον διέθετε δια να καλύψει το έλλειμμα, πλην του εξωτερικού δανεισμού. Ήδη όμως το καταβληθέν αρχικός υπό των Δυνάμεων ποσό των 4.000.000 φράγκων είχε εξαντληθεί και η προσεχής αναχώρησης των Ευρωπαϊκών στρατευμάτων θα υστερεί την νήσον ενός ακόμη οικονομικού πόρου

γ) Αι τελωνειακέ εισπράξεις δεν υπερέβαιναν τας 30,000 φράγκα το μήνα, ενώ οι εισπραττόμενοι φόροι δεν υπερέβαιναν τα 16 φράγκα κατά κεφαλήν.»³⁴

στο προϋπολογισμό του έτους 1907, τα έσοδα της Κρητικής Πολιτείας ορίζονταν σε 5.930.332 δρχ.

Από το ποσό αυτό 2.917.042 δρχ. αναφέρονται στο ειδικό προϋπολογισμό της Ανώτερης Διεύθυνσης των Εσωτερικών³⁵

Πέραν από τα τακτικά έξοδα για τη στοιχειώδη λειτουργία της νέας πολιτείας, υπήρξαν από την αρχή πιεστικά αιτήματα για αποζημιώσεις των καταστροφών των επαναστάσεων. Το Φεβρουάριο του 1899, 19 Μουσουλμάνοι βουλευτές πρότειναν τη σύναξη δανείου για αποζημιώσεις όσων επλήγησαν.³⁶

Υπήρξε επίσης το τεράστιο πρόβλημα της περιθάλψης των γερόντων αναπήρων οπλαρχηγών αγωνιστών και μαχητών καθώς και των χηρών και ορφανών

³⁴Σβολόπουλος Κ. Δ. *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η πολιτική κρίσις εις την αυτόνομον Κρήτην*. Εκδόσεις Ίκαρος, Κρήτη 1974:24-5

³⁵ Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας φ 65 της 7/11/1907

³⁶ Εφημερίς Κρητ Πολιτείας φ 13 της 20/2/1899

των αγωνιστών των Κρητικών Επαναστάσεων που επιβάρυναν ακόμη περισσότερο το ελλειμματικό δημόσιο ταμείο.

2.5.1 Προβλήματα επιβίωσης περίθαλψης προσφύγων εντός και εκτός Κρήτης

Οι πολυάριθμοι Κρήτες πρόσφυγες που κατέφευγαν στην Αττική και στα νησιά του Νοτίου Αιγαίου, ιδιαίτερα μετά τις αρχές του 1897 αντιμετώπισαν τεράστια προβλήματα επιβίωσης. Τη φυγή των προσφύγων περιγράφει δραματικά ο Λευτέρης Αλεξίου στο δημοσίευμα του «Πενήντα χρόνια πριν»³⁷

«Στριμωγμένοι σαν τα πρόβατα πάνω στο κατάστρωμα του Αυστριακού βαποριού της εταιρίας Λόντ, φεύγαμε χωρίς να ξέρουμε καλά καλά που πάμε...

Ήμασταν από εκείνη την ώρα οι απόκληροι και οι άστεγοι και το καταλαβαίναμε μέσα στις πληγωμένες καρδιές μας. Δεν είχαμε πια πατρίδα και τζάκι σπιτικό δικό μας.

Νοιώθαμε πως πολλά βάσανα μας περιμένανε στον ξένο τόπο όπου πηγαίναμε κι ας ήμασταν τόσο μικροί...

Γιατί ήτανε πραγματικά καημός καρδιάς να βλέπεις ολάκερες φαμίλιες, καλοστεκούμενες και με καλή σειρά, με σπίτια και υποστατικά να μπαίνουνε στο βαπόρι χωρίς καρέκλα ή κρεβάτι με τρία μπαούλα ρούχα και άλλο τίποτα..»

Υπήρχαν βέβαια υπέρ των Κρητών επιτροπές των Αθηναίων και της Σύρου, αλλά και σε άλλες πόλεις, που εξασφάλιζαν στοιχειώδη ιατρική περίθαλψη.

Με το διορισμό γιατρών συνήθως Κρητικής προέλευσης λόγω του ατυχούς πολέμου του 1897, ακολούθησε σοβαρή αρνητική επίπτωση στα οικονομικά της χώρας και η συγκέντρωση βοηθημάτων για τη περίθαλψη των προσφύγων καθώς και χρημάτων, όπλων, πυρομαχικών, τροφίμων και φαρμάκων, ειδών ένδυσης και υπόδησης, για τη συνεχιζόμενη επανάσταση στην Κρήτη, ήταν υπόθεση δυσχερής.

Υπήρξε δραστηριοποίηση Συλλόγων και μεμονωμένων προσώπων στο εσωτερικό και στο εξωτερικό για την εύρεση χρημάτων και βοηθημάτων για τους ενδεείς ή τους τραυματίες. Τον Ιούλιο του 1896 είχε ιδρυθεί στην Αθήνα η επιτροπή των κυριών της Αθηναϊκής κοινωνίας. Τον Αύγουστο του ίδιου έτους το σωματείο είχε συγκεντρώσει

³⁷ Αλεξίου Λ. Πενήντα χρόνια πριν, Προσφυγιά, Σφαγή, Λευτεριά. Εφημερίδα «Νέα Χρονικά» από 29/3/1948 σε συνέχειες

το σεβαστό ποσό των 40.000 δραχμών για την αγορά υλικών πρώτης ανάγκης. Σημαντική ήταν επίσης η βοήθεια του Ι. Ξενουδάκη³⁸ που διενέργησε έρανο στην Αίγυπτο καθώς και του Ιωάννου Γενναδίου (1844-1932), διπλωμάτη, επιτεταμένου στην Ελληνική Πρεσβεία του Λονδίνου.

Καθώς μας πληροφορεί η εφημερίδα: Standard, σε λίγες μόνο μέρες είχε συλλέξει 1223 λίρες και αρκετές χιλιάδες κλινοσκεπάσματα που απέστειλε στον επίσκοπο Κυδωνίας Νικηφόρο για να διανεμηθούν σε παιδιά γυναίκες και γέροντες.

Αρκετοί Κρήτες πρόσφυγες βρήκαν διάφορες απασχολήσεις για την επιβίωσή τους.

Η εικόνα των πόλεων της Κρήτης στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} με τις ουρές από χήρες, ορφανά, αναπήρους που συνωστίζονταν έξω από ναούς ή σύχναζαν σε κεντρικούς δρόμους ζητώντας ελεημοσύνη, οδήγησε και στην τοπική κοινωνία την ίδρυση φιλανθρωπικών σωματείων π.χ. οι Σύλλογοι Κυριών με σκοπό την ανακούφιση φτωχών κοριτσιών και παροχή στοιχειώδους επαγγελματικής εκπαίδευσης.

Ακολουθεί η Φιλόπτωχος Αδελφότης Ηρακλείου³⁹ που ιδρύθηκε το 1899 από το γιατρό Χαράλαμπο Γ. Γιαμαλάκη (1858-1916) η οποία πέρα της Φιλανθρωπικής της δραστηριότητας, ίδρυσε και τη Νυκτερινή Σχολή Απόρων Παιδιών και την πρώτη ουσιαστικά Φιλαρμονική.

2.5.2 Ελλείψεις προληπτικής υγιεινής

Η έλλειψη στοιχειωδών συνθηκών προληπτικής υγιεινής και η μοιρολατρία των Οθωμανών στην αντιμετώπιση των νόσων, η συγκέντρωση παντοειδών ρύπων, (Αρχείο ΑΔΗΚ αριθμός 3-2/111-1 της 24/9/1907 έγγραφο γραμμένο στην αγγλική γλώσσα, αποστέλλεται από την Αγγλική διοίκηση στον Οθωμανό δήμαρχο Ηρακλείου και του επισημαίνει ότι το τείχος προς τη βόρεια πλευρά έξω από την πόλη των Χανίων έχει καταντήσει δημόσιο ουρητήριο). Ζητείται να λάβει τα δέοντα μέτρα για την αντιμετώπιση του δυσάρεστου αυτού προβλήματος εντός της πόλεως

³⁸ Ξενουδάκης Ι. Φλογερός Πατριώτης από τα Σφακιά που διέπρεψε στην Αίγυπτο. Μουρέλλου Ι. *Ιστορία της Κρήτης*, σελ 1629

³⁹ Δετοράκη Μ. Ε. *Ο γιατρός Χαράλαμπος Γ. Γιαμαλάκης (1858-1916) και η Φιλόπτωχος Αδελφότης Ηρακλείου*. Περιοδ. Παλίμνηστον. Τεύχος 16. Εκδόσεις Τυποκρέτα. Ηράκλειο, 1996:197-233

κ.λ.π. ως ολέθριες συνέπειες στην υγεία του πληθυσμού. Υπήρχε δηλαδή ουσιαστική αδιαφορία της τουρκικής διοίκησης για τέτοια θέματα.

Η ετήσια δαπάνη της δημοτικής αρχής Ηρακλείου για λόγους δημόσιας υγείας, ανερχόταν στο ποσό των 18 λιρών. Μετά την ανάληψη της διοίκησης του νομού Ηρακλείου από τους Άγγλους διατέθηκε για τον ίδιο σκοπό το ποσό των 150 λιρών.

Όπως ήταν φυσικό, εκτός από την αύξηση της συχνότητας των συνήθων νοσημάτων, εκδηλώθηκαν και διάφορες επιδημίες. Σύμφωνα με έκθεση του γιατρού T. H. M. Clarke⁴⁰, υπολοχαγού των Βρετανικών δυνάμεων, λίγο πριν την άφιξη των Άγγλων είχε εκδηλωθεί επιδημία ευλογιάς, κατά την οποία απεβίωσαν περί τους 10.000 Μουσουλμάνους. Η ελευθεροκοινωνία από πάσχοντες με υγιείς, λόγω ελλείψεως προληπτικών μέτρων και μέσων συνεργούσε στην ραγδαία εξάπλωση του νοσήματος.

Η αγγλική διοίκηση και αργότερα οι αρχές της Κρητικής πολιτείας, διενέργησαν επαναλαμβανόμενους εμβολιασμούς και εφάρμοσαν μέσα απομόνωσης των πάσχοντων προς περιορισμό των λοιμωδών νοσημάτων.

Σοβαρά προβλήματα δημόσιας υγείας παρατηρήθηκαν επίσης λόγω αδυναμίας εξασφάλισης στέγης και στοιχειωδών συνθηκών διαβίωσης. Η Υγειονομική Υπηρεσία του Αγγλικού Σώματος, δημιούργησε ένα προσωρινό παράρτημα Λοιμωδών Νόσων με τη συνδρομή τοπικών φορέων όπως του Δήμου και της Μητροπόλεως.

Μια σύντομη έκθεση της νοσηρότητας και θνησιμότητας αλλά και της γενικής εικόνας της πόλεως από πλευράς δημόσιας υγείας παρουσιάζει ο γνωστός γιατρός και υποπρόξενος της Γαλλίας και Ιταλίας Amabile Ittar (1830-1904) σε έγγραφο του προς την Αγγλική υγειονομική υπηρεσία.⁴¹

Μόνιμο πρόβλημα ήταν εκείνο της λέπρας, νόσου ενδημικής για τη Κρήτη

Η Κρητική Πολιτεία με νόμο 375/1901 «περί απομονώσεως των εν Κρήτη λεπρών» όριζε ως τόπο εγκατάστασης τη νησίδα της Σπιναλόγκας. Έτσι προχώρησε στη συγκέντρωση και εγκατάσταση του 1/3 περίπου του αριθμού των λεπρών στο γνωστό λεπροκομείο με το υπ' αριθμό 166/1903 κανονιστικό διάταγμα να καθορίζει τους όρους λειτουργίας του λεπροκομείου.⁴²

⁴⁰ Εφημερίδα «Πατρίς». Το Ηράκλειο λίγο μετά την 25^η Αυγούστου 1898. 1/8/1998

⁴¹ Εφημερίδα «Πατρίς», 1/8/1998, Το Ηράκλειο λίγο μετά την 25^η Αυγούστου 1898

⁴² Δετοράκης Μ. Ε. *Η λέπρα στην Κρήτη*. Αμάλθεια. Ηράκλειο, 1981:275-292

2.6 ΜΕΤΡΑ ΥΓΕΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Οι προσδοκίες των Κρητικών γενικότερα δικαιώθηκαν επί Κρητικής Πολιτείας που έθεσε τις βάσεις ενός πρωτοποριακού για τα δεδομένα της εποχής, συστήματος υγείας και βελτίωσε τις υγειονομικές συνθήκες διαβίωσης του Κρητικού λαού⁴³.

Με τον νέο δημιουργικό άνεμο που έπνεε στην Αυτόνομη Κρητική Πολιτεία, θεσπίστηκαν από την Κρητική Πολιτεία νέες διατάξεις (9 Ιουλίου 1900)⁴⁴, μέχρι τη μετάβαση της ένωσης της νήσου με τον εθνικό κορμό (1913), οπότε πλέον η Κρήτη ακολουθεί τις εξελίξεις της δημόσιας υγείας και τις περιπέτειες της ελληνικής επικράτειας.

Συγκεκριμένα για την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας η προσπάθεια του νέου κρατιδίου ήταν η θέσπιση και η εφαρμογή νόμων –διαταγμάτων για τη δημόσια υγεία και ασφάλεια, τη λειτουργία των νοσοκομείων, την άσκηση των ιατρικών και παραϊατρικών επαγγελμάτων, τον υγειονομικό έλεγχο τροφίμων και ποτών, την αντιμετώπιση σημαντικών ιατροκοινωνικών προβλημάτων όπως η λέπρα, η φυματίωση, ο Νόμος περί χαμοτυπείων για τον έλεγχο της πορνείας και των αφοροδίστων νοσημάτων και η φροντίδα των λυσοδόηκτων.

Σημαντική τομή υπήρξε ο θεσμός των αστιάτρων (αστυνομικών- γιατρών), η νομοθετική ρύθμιση θεμάτων της Δημόσιας Υγείας με ψήφιση και εφαρμογή σειράς Νόμων και Διαταγμάτων.

Στον Επιστημονικό τομέα αξιοσημείωτο γεγονός υπήρξε η ίδρυση της Ιατρικής Εταιρίας Χανίων (1903) και Ηρακλείου (1904) με ιδρυτή και πρώτο πρόεδρο τον διαπρεπή ιατρό Αριστεΐδη Ζαφειρίδη (1836-1920).

Ο Νόμος περί Δημοτικών Νοσοκομείων, διαγράφει τους σκοπούς των Ιδρυμάτων και καθορίζει τους πόρους και τη διοίκηση τους. Σαν σκοπό των Δημοτικών Νοσοκομείων θέτει τη *«νοσηλεία των ασθενών εν γένει, των μεν ενδεών δωρεάν, των δε ευπορούντων επί μέτρια αμοιβή»*.

Ως πόρους των Νοσοκομείων, ορίζει τους ψηφιζόμενους από τα Δημοτικά Συμβούλια, τα ποσά που αναγράφονται στο Δημόσιο προϋπολογισμό, τις τακτικές και έκτατες συνδρομές από φόρους, τα ποσά που προέρχονται από δωρεές και

⁴³ Επίσημος εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, 1900

⁴⁴ Δετοράκης Ε. Η Λέπρα στη Κρήτη-μία σύντομη αναδρομή στο παρελθόν. Άγιος Νικόλαος. ΑΜΑΛΘΕΙΑ, 1981

κληροδοτήματα καθώς και τις εισπράξεις από νοσήλια. Ο νόμος ορίζει ακόμα, ότι τα Δημοτικά Νοσοκομεία διοικούνται από πενταμελή επιτροπή, την καλούμενη Αδελφάτο, η οποία προεδρεύεται από το Δήμαρχο της πόλης που βρίσκεται το Νοσοκομείο.

Το Δημοτικό Συμβούλιο εκλέγει ανά τριετία τα τέσσερα μέλη του Αδελφάτου από τα οποία τα δύο είναι υποχρεωτικώς γιατροί ενώ τα άλλα δύο, προέρχονται από τα ευπόληπτα πρόσωπα της πόλης. Συγχρόνως, εκλέγονται και ισάριθμα αναπληρωματικά μέλη.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στο Αδελφάτο του Νομού Χανίων εκλέχτηκε το Σεπτέμβρη του 1901 ως μέλος και ο Ελευθέριος Βενιζέλος, που όμως αναγκαστικά αποχώρησε το Μάρτιο του 1902, λόγω εκλογής του ως μέλος του Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων.⁴⁵

Τη διοίκηση που ασκούσανε τα Αδελφάτα στα Δημοτικά Νοσοκομεία κατάργησε ο Νόμος 564/23-7-1903 περί διοικήσεως των Δημοτικών Νοσοκομείων και το σε εκτέλεση αυτού υπό αριθμό 120/23-7-1903 Διάταγμα.⁴⁶

Ο νέος Νόμος διασπά τη διοίκηση που άσκουσε το Αδελφάτο στα Νοσοκομεία, αναθέτοντας την, στην Ιατρική και στην Αστική Εκτέλεση του Νόμου αυτού, καθορίζοντας αναλυτικά τις αρμοδιότητες της κάθε μίας.

Στα μεταγενέστερα χρόνια, ο θεσμός των Αδελφάτων επανήλθε σε ισχύ. Τις διατάξεις που προαναφέρθηκαν για τη νοσοκομειακή περίθαλψη, συμπλήρωσαν και οι εσωτερικοί κανονισμοί των Νοσοκομείων οι οποίοι καθόρισαν τις θέσεις του ιατρικού νοσοκομειακού και λοιπού βοηθητικού προσωπικού και περιέγραφαν τις αρμοδιότητες και τις υποχρεώσεις τους.

⁴⁵ Εφημερίδα «ΚΥΡΗΞ» των Χανίων, φύλλο 2/9/1986

⁴⁶ Εφημερίδα «ΚΥΡΗΞ» ΤΩΝ Χανίων, φύλλο 2/9/1986

3.0 ΤΟ ΝΕΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΥΓΕΙΑΣ – ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ

Από τα πρώτα χρόνια της Αυτονομίας άρχισαν να λαμβάνονται σοβαρά μέτρα για την προστασία της Δημόσιας Υγείας και την κατοχύρωση του ιατρικού επαγγέλματος. Λαμπροί επιστήμονες γιατροί, με ένα εκλεκτό κυβερνητικό επιτελείο, επεξεργάστηκαν τα νομοθετικά πλαίσια του νέου υγειονομικού συστήματος της Κρητικής Πολιτείας.

Οι βασικοί Νόμοι 177/9-6-1900 και 433/25-8-1901 *«περί Υγειονομικής Υπηρεσίας»* πρωτοποριακοί για την εποχή τους, καθόρισαν τα πλαίσια του υγειονομικού συστήματος και κατοχύρωσαν το ιατρικό επάγγελμα.⁴⁷

Σύμφωνα με τους παραπάνω Νόμους, η Υγειονομική Υπηρεσία εντάσσεται *«εις την Ανωτέραν επί των εσωτερικών Διεύθυνσιν»* και ασκείται κατά τα οριζόμενα στους Νόμους αυτούς. Με τις νέες υγειονομικές διατάξεις συστήνεται πενταμελής ιατρική Επιτροπή, η οποία γνωμοδοτεί επί πάντως υγειονομικού ζητήματος και προτείνει μέτρα που κρίνει χρήσιμα για την υγεία των πολιτών. Επίσης, παρακολουθεί και αναφέρει την τυχόν εμφάνιση επιδημικών νόσων, την κατάσταση υγείας των κατοίκων, καθώς και τη τήρηση των κανονισμών της Δημόσιας Υγείας και καθαριότητας.

Από τις διατάξεις των νέων νόμων, διορίζονται στις τρεις μεγάλες πόλεις, αστυνομικοί-γιατροί⁴⁸ (αστίατροι), αρμόδιοι να εποπτεύουν για την εφαρμογή των διατάξεων της Δημόσιας Υγείας και να ελέγχουν τη καταλληλότητα των φαρμάκων, την πάσης φύσεως τροφίμων, ως και των συναφών προς αυτά καταστημάτων, εστιατορίων κλπ.

Οι αστίατροι ήταν κρατικοί λειτουργοί, χωρίς δικαίωμα ελεύθερης άσκησης, έφεραν το σήμα της υπηρεσίας τους και έστελναν την επίσημη αναφορά τους στο Δήμαρχο, στο Νομάρχη ή απευθείας στην Ανώτερη Διεύθυνση Εσωτερικών.

⁴⁷ Επίσημος εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, ΜΕΡΟΣ Β΄, Κεφ. Α΄, αρθρ.19

⁴⁸ Επίσημος εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, ΜΕΡΟΣ Α΄, Κεφ Β΄,

Άρθρο 7: εις εκάστην των πόλεων Χανίων Ρεθύμνου και Ηρακλείου διορίζονται διά Ηγεμονικού Διατάγματος επί των εσωτερικών Συμβούλου ανά εις η δύο αστυνομικός ιατρός

Το διάταγμα που διόριζε την πρώτη ιατρική επιτροπή, όριζε τα εξής:

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄

Αρθρ.8. Εις τους αστυνομικούς ιατρούς ανατίθενται τα εξής ιδιαίτερα καθήκοντα:

α.) Φροντίζουν περί της ακριβούς εφαρμογής των αστυνομικών διατάξεων, όσαι αναφέρονται εις την δημόσια υγείαν, δίδοντες τας προς τούτο αναγκαίας οδηγίας εις τους πολίτας.

β.) Επιθεωρούν εν τω τελωνείω πάντα τα εισαγόμενα φάρμακα, τρόφιμα και ποτά παρέχοντες την άδειαν της παραλαβής δια τα καλής ποιότητος και απαγορεύοντες ταύτην δια τα επιβλαβή εις την υγείαν

γ.) Επιθεωρούσι δις του μηνός, αλλά εις αόριστον ημέραν, και είτε συγχρόνως είτε εκ διαλειμμάτων πάντα τα καταστήματα εν οίς πωλούνται τρόφιμα ή ποτά παντός είδους, οίον μαγειρεία, αρτοποιεία, παντοπωλεία, οινοπωλεία, ζαχαροπλαστεία κλπ. Και κατάσχουσι τα επιβλαβή εις την υγείαν.

Περί τούτου υποβάλλουσιν έκθεσιν τω οικείω Νομάρχη, ήτις και δημοσιεύεται δια της εφημερίδος

δ.) Επισκέπτονται κάθε εκάστην τα σφαγεία και ιχθυοπωλεία χορηγούντες την νόμιμων άδεια της πωλήσεως των καλής ποιότητος κρεάτων και ιχθύων, ή διατάσσοντες την κατάσχεσιν και εξαφάνισιν των επιβλαβών εις την υγεία.

Η αυτή επαγρύπνηση ασκείται και επί των οπωρών, λαχανικών και αλιπάστων ιχθύων.

ε.) Δίδουσι τας απαιτούμενες δια την καθαριότητα των πόλεων διαταγάς.

στ.) Επιθεωρούσι τας κοινάς γυναίκας ως διαγράφουσιν οι σχετικοί νόμοι.

ζ.) Επισκέπτονται δωρεάν τους εν ταις φυλακές ασθενείς ως και τους άνδρας της χωροφυλακής και γνωμοδοτούσι περί της μεταφοράς αυτών εις το νοσοκομείων οσάκις παρουσιάζεται ανάγκη.

η.) Επιθεωρούσι τους μέλλοντας να καταταχθώσιν εις την χωροφυλακή και πολιτοφυλακής άνδρας

θ.) Συντάσσουσιν ιατροδικαστικάς εκθέσεις δια τα εν τη περιφέρεια των συμβαίνοντα εγκλήματα και εκτελούσα τας συμφώνως προς τα καθήκοντα των διαταγάς του Νομάρχου και του προϊσταμένου της αστυνομίας, και πασών άλλην υπηρεσίας, ην ο παρών ή άλλος νόμος ήθελεν εμπιστευθεί εις αυτούς.

Άρθρ.9. Πάσαν κατά τας υπό του προηγουμένου άρθρου οριζομένας επιθεωρήσεις παρατηρούμενης παράβασιν των υγειονομικών νόμων, κανονισμών και αστυνομικών διατάξεων, καταγγέλλουσι διά εκθέσεως των οι αστυνομικοί ιατροί όπως επέλφη η νόμιμος τιμωρία. Αι περί τούτου εκθέσεις αποτελούσιν απόδειξιν ενώπιον των δικαστηρίων, επιτρεπόμενης της κατ αυτών ανταποδείξεως.

Άρθρ.10. Οσάκις κατά το εδάφιον β του άρθρου 8 απαγορευθεί υπό αστυνομικού ιατρού εισαγωγή φαρμάκων, τροφίμων ή ποτών τάσεται ταυτοχρόνως υπ αυτού προθεσμία ανάλογος προς το είδος του εμπορεύματος και τα μέσα της συγκοινωνίας, δια την εκτός της νήσου αποστολήν αυτών. Μετά την παρέλευσιν της προθεσμίας ταύτης θεωρούνται ταύτα εγκαταλελειμμένα και δαπάνη του εγκαταλείψαντος ρίπτονται εις την θάλασσαν ή άλλως καταστρέφονται.

Κατά την απαγορεύσεως του αστυνομικού ιατρού οι ενδιαφερόμενοι δικαιούνται εντός τριών ημερών απ αυτής να προσφύγωσιν εις την ιατρικήν επιτροπήν, καταθέτοντας την περί τούτου αίτησιν εις το γραφείον της οικείας Νομαρχίας.

Η δε επιτροπή αποφαινεται εντός ετέρων τριών ημερών από της λήψεως των σχετικών εγγράφων περί της οριστικής απαγόρευσης ή εισαγωγής των εν λόγω ειδών και εάν βάνουσιν αυτά χωρίς να υποχρεούνται να καταβάλλωσι δικαιώματα αποθήκης εις το τελωνείο δια τον διαρρεύσαντα από της κατασχέσεως μέχρι της εκδόσεως της αποφάσεως της επιτροπής χρόνον, εάν όμως απαγορευθεί η εισαγωγή των, οι παραλήπται υποχρεούνται εις την καταβολήν των εν λόγω δικαιωμάτων, είτε εξαγάγωσι τα είδη ταύτα εκτός της νήσου είτε εγκαταλείψωσιν αυτά.

Άρθρ.11. Οσάκις διαταχθεί η κατάσχεσις κατά το γ εδάφιο του άρθρου 8 τα κατασχόμενα είδη εναποτίθενται εις την επί τούτο δημοσίας αποθήκης εφ οθ σημειωθώσι τα ονόματα των προς ους ανήκουσιν, οίτινες δύνανται να προσφύγωσιν εντός 3 ημερών εις την ιατρικήν επιτροπήν καταθέτοντες την αίτησιν των εις τον οικείου Νομάρχη.

Εάν ταύτα εγκαταλειφθώσιν επί τριημέρων ή θεώρησιν επιβλαβή υπό της ιατρικής επιτροπής ρίπτονται εις τη θάλασσαν ή εξαφανίζονται.

Άρθρ.12. Αν προς ακριβή διάγνωσιν των υπόπτου ποιότητος τροφίμων, φαρμάκων και ποτών απαιτούνται χημικαί αναλύσεις ο αστυνομικός ιατρός αναβάλλει την απόφασιν αυτού μέχρις ου γείνη εις το δημόσιον χημείον η απαιτούμενη χημική ανάλυσις. Αι τοιούτου είδους αναλύσεις γίνονται άνευ χρονοτριβής κατά προτίμησιν πάσης άλλης εργασίας του χημείου, επί τη βάσει σε της σχετικής εκθέσεως αποφαινεται ο αστυνομικός ιατρός.

Τα έξοδα της χημικής αναλύσεως καταβάλλει ο κάτοχος των εξετασθέντων εμπορευμάτων κατά την εν τω δημοσίω χημείω ισχύουσα διατίμησιν, εάν εκ της αναλύσεως αποδειχθεί ότι τα τρόφιμα, φάρμακα και ποτά ταύτα εισί κακής ποιότητος.

Αρθρ.13. Τα εν τοις εδαφίοις β και γ του άρθρου 8 καθήκοντα του αστυνομικού ιατρού εκπληροί εις τους λοιπούς λιμένας της νήσου εις εκ των πλησιεστέρων ιατρών υπό του ανώτερου τελωνειακού υπαλλήλου εκάστοτε οριζόμενος.

Τα κατά των αποφάσεων των ιατρών τούτων παράπονα υποβάλλονται δι αιτήσεως κατατιθέμενης εις το γραφείον της πλησιεστέρας Νομαρχίας ή Επαρχείου κατά τα εν τω άρθρο 10 οριζόμενα

Αρθρ.14. Τας ιατροδικαστικάς εκθέσεις όπου δεν υπάρχουν αστυνομικοί ιατροί συντάσσει ο εν εκάστη ειδική περιπτώσει υπό της δικαστικής αρχής διοριζόμενος ιατρός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄

Μισθοδοσίαι

Αρθρ.15. Εις έκαστον των ιδιωτευόντων μελών της ιατρικής επιτροπής δίδεται αμοιβή δραχμών 5 δι εκάστην συνεδρίαν. Οσάκις δε ανατεθεί εις μέλη της ιατρικής επιτροπής η εν άρθρο 3 αναγραφόμενη εντολή αποζημιούνται εκ του δημοσίου ταμείου λαμβάνονται 20-100 δραχμών, κανονιζομένων υπό του Συμβούλου επί των Εσωτερικών, πλην των οδοιπορικών.

Αρθρ.16. Η μισθοδοσία των αστυνομικών ιατρών ορίζεται κατά μην εις δραχ. 250.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Άδειαι και Πειθαρχικαί ποιναί.

Αρθρ.17. Αι περί αδειών και πειθαρχικών ποινών διατάξεις του Διοικ. Οργανισμού ισχύουσι και ως προς τους αστυιάτρους.

Οι αστυιάτροι κατά την διάρκεια της απουσίας των αναπληρούνται υπό ετέρων ιατρών προτεινομένων υπ αυτών και εγκρινόμενων υπό του οικείου Νομάρχου.

Αρθρ.18. Τα ιδιωτεύοντα μέλη της ιατρικής επιτροπής λαμβάνουσιν άδειαν απουσίας παρά του συμβούλου επί των Εσωτερικών. Οσάκις δε πρόκειται να απουσιάσωσιν ολιγωτέρας των 8 ημερών δεν εχουσών ανάγκην τοιαύτης.

3.1 Η ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ ΟΔΟΝΤΙΑΤΡΩΝ, ΜΑΙΩΝ, ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΩΝ

Οι Νόμοι περιλαμβάνουν κεφάλαιο στο οποίο θεσπίζονται κανόνες «περί του επαγγέλματος των ιατρών, οδοντιάτρων, μαιών και φαρμακοποιών», καθορίζονται οι τίτλοι σπουδών και τα λοιπά προσόντα που απαιτούνται για την άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος, αναγνωρίζονται υπό ορισμένες προϋποθέσεις οι πρακτικοί γιατροί και οι πρακτικές μαιές και καθιερώνεται η δωρεά περίθαλψη των απόρων, εφοδιασμένων με «δελτίων πενίας»

Αναγνωρίζεται επίσης στους αλλοδαπούς γιατρούς πτυχιούχους αναγνωρισμένης Ιατρικής Σχολής, που είχαν εγκατασταθεί στη Κρήτη πριν την ισχύ του Νόμου, να ασκούν το ιατρικό επάγγελμα.

Στους ίδιους Νόμους, δημοσιεύεται το τιμολόγιο των ιατρικών αμοιβών, τις οποίες οι γιατροί δικαιούνται. Σύμφωνα με αυτό, «τα μέλη των υγειονομικών επιτροπών δεν λαμβάνουν ιδιαίτεran αμοιβήν. Η μισθοδοσία των αστυνομικών ιατρών ορίζεται κατά μήνα εις δραχ. 250, των δε επί της θεραπείας κοινών γυναικών εις δραχ. 120, επιτρεπόμενης εις τους τελευταίους και της ελευθέρας εξασκήσεως του ίδιου επαγγέλματος». (Άρθρα 15-16, Ν.433/1901)

Οι αμοιβές των γιατρών που εξασκούν ελεύθερα το επάγγελμα τους, ρυθμίζονται από το άρθρο 26 του ίδιου Νόμου, ως εξής:

« Οι ιατροί δικαιούνται να λαμβάνωσι τας εξής αμοιβάς:

Δια εκάστην κατ οικίον επίσκεψη εν ημέρα δραχμάς 2-4.

Δια την κατ οίκον του ασθενούς επίσκεψη εν καιρώ νυκτός δραχ.4-6. Δια τας χειρουργικάς επισκέψεις λαμβάνουσι το διπλάσιον των προηγουμένων.

Δια μιαν διανυκτέρευσιν του ιατρού παρά τω ασθενούντι δραχ. 20-40.

Δια το πρώτον ιατρικόν συμβούλιον δραχ. 8.

Δια έκαστον εκ των ακολούθων δραχ. 5.

Δια μικράν χειρουργικήν εκτέλεσιν δραχ. 20-100

Δια φυσιολογική μείωση δρασθ.60-100»

Οι παραπάνω Νόμοι περιλαμβάνουν επίσης σημαντικές καινοτομίες διατάξεις και για το επάγγελμα του φαρμακοποιού, το οποίο επιτρέπεται να ασκούν κατόπιν αδείας, οι έχοντες πτυχίο αναγνωρισμένης φαρμακευτικής σχολής και οι μετερχόμενοι επί δεκαετία το επάγγελμα του πρακτικού γιατρού, αφού όμως προηγουμένως επιτύχουν στις σχετικές εξετάσεις που γίνονται ενώπιον της ιατρικής επιτροπής.

Με άλλες διατάξεις επιβάλλεται η εκ περιτροπής διανυκτέρευση των φαρμακείων, εξουσιοδότηση για τη σύνταξη Κώδικα χορήγησης φαρμάκων και απαγορεύεται στους φαρμακοποιούς να ασκούν παράλληλα το επάγγελμα του γιατρού και αντίστροφα γιατροί το επάγγελμα του φαρμακοποιού.

Στους Νόμους αυτούς περιλαμβάνονται ποινικές διατάξεις για τυχόν παράληψη και κανόνες ιατρικής ηθικής και αξίας.

Ενδεικτικά :

Περί ιατρών

Αρθρ.19. Η εν Κρήτη άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος επιτρέπεται εις τους πολίτας Κρήτας, τους αποκτήσαντας διδακτορικών πτυχίων αναγνωρισμένης ιατρικής σχολής μέχρι της ημέρας της ισχύος του παρόντος νόμου, και εις τους αλλοδαπούς πτυχιούχους τους εγκατεστημένους εν Κρήτη προ της ισχύος του παρόντος νόμου και ασκούντες εν αυτή το ιατρικόν επάγγελμα.

Αρθρ.20. Αλλοδαποί οποτεδήποτε αποκτήσαντες το διδακτορικών πτυχίων και μη εγκατασταθέντες εν Κρήτη μέχρι της ισχύος του παρόντος νόμου, δύναται να ασκήσουν εν Κρήτη το ιατρικόν επάγγελμα, εάν υποστώσι πρότερον την νόμιμων πρακτικήν δοκιμασίαν ενώπιον του Ιατροσυνεδρίου Αθηνών και λάβωσι παρ' αυτού την άδειαν του επαγγέλεσθαι τον ιατρόν.

Αρθρ.21. Εις τους μη κεκτημένους διδακτορικών πτυχίων απαγορεύεται απολύτως η άσκησης της ιατρικής από της ισχύος του παρόντος νόμου. Οι παραβάται τιμωρούνται κατά το αρθρ. 231 του Ποινικού νόμου

Αρθρ.22. Εντός μηνός από της δημοσιεύσεως του παρόντος νόμου, οφείλει έκαστος των Νομαρχών να καταρτίσει κατάλογον των επιστημόνων ιατρών του οικείου Νόμου, και να τοιχοκολλήσει αυτόν εις την Νομαρχίαν και τα Επαρχεία τα υπαγόμενα εις την δικαιοδοσίαν αυτού μετά προσκλήσεως των βουλομένων, όπως εντός μηνός από της τοιχοκολλήσεως υποβάλωσι τω Νομάρχη όσας έχουσι παρατηρήσεις επί των

καταλόγων τούτων. Τας εντεύθεν εγειρομένας αμφισβητήσεις λύει η ιατρική επιτροπή, ήτις αποφαινεται οριστικώς.

Περί μαιών

Δια την άσκηση του επαγγέλματος της μαίας απαιτείται άδεια του αρμόδιου Συμβούλου.

Αρθρ.34. *Η άδεια της μαιευτικής χορηγείται*

α) εις έχουσα δίπλωμα του μαιευτηρίου Αθηνών ή άλλης ομοιόβαθμου σχολής.

Αρθρ.35. *Δια να γίνει δεκτή οφείλει να είναι υγιής σωματικός και αρτιμελής.*

β) να μην είναι νεότερα των 35 ουδέ πρεσβυτέρα των 60 ετών.

Αρθρ.36. *Η εξέταση των εμπειρικών μαιών γίνεται προφορικός και περιστρέφεται εις τον πρακτικό μέρος της μαιευτικής.*

Αρθρ.37. *Για να γίνει δεκτή εις εξετάσεις εμπειρικής μαίας οφείλει αντί πιστοποιητικού πενταετούς ασκήσεως της μαιευτικής να παρουσιάσει πιστοποίησιν γιατρού, βεβαίωση ότι εδιδάχθη παρ' αυτού και απέκτησε τα στοιχειώδη δια τη μαιευτικήν γνώσεις.*

Αρθρ.38. *Εις έκαστον χωρίων όσο μικρός και αν είναι ο πληθυσμός αυτού δύναται, να υπάρξει μία μαία.*

Εις δε τα πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά έχοντα πληθυσμών ανώτερων των 500 κατοίκων, ο αριθμός των μαιών αυξάνει κατά μίαν επί 500 μέχρι των 2.000 κατοίκων.

Επί αριθμού ανώτερου τούτου προστίθεται μια μαία ανά πάσα χιλιάδα μέχρι των 4.000 κατοίκων. Οσάκις δε ο πληθυσμός υπερβαίνει τας 4.000, ο αριθμός των μαιών αυξάνει κατά μίαν επί δισχιλίων μέχρι των 10χιλιάδων κατοίκων, πάνω δε του πληθυσμού τούτου ο αριθμός των μαιών αυξάνει κατά μίαν επί τριών χιλιάδων κατοίκων.

Αρθρ.39. *Εμπειρική λαμβάνουσα άπαξ την άδειαν της ασκήσεως του επαγγέλματος δε δύναται να παύσει εφ' όσον έχειν την απαιτούμενη προ τούτο ικανότητα και δεν υπερέβη το εξηκοστό έτος της ηλικίας της.*

Αρθρ.40. *Κενωθείσες της θέσεως μαίας τίνος τότε μόνον αντικαθίσταται δι' εμπειρικής, όταν δεν υπάρχει διπλωματούχος τοιαύτη*

Αρθρ.41. *Εις τους τοκετούς τότε μόνο επιτρέπετε η πρόσκλησης μαίας εμπειρικής, όταν εις απόσταση μιας ώρας από την κατοικίας της επιτόκου δεν υπάρχει μαία διπλωματούχος.*

Αρθρ.42. *Επιτρέπεται επίσης η εμπειρική μαία εάν δεν υπάρχει μαία αναγνωρισμένη, όταν ο τοκετός επήλθε αιφνιδίως ώστε να μην έδωσε καιρό εις την εξ άλλου χωριών έγκαιρα πρόσκληση μαίαν.*

Η συνδρομή όμως αυτή δεν δύναται να διαρκέσει πλέον του χρόνου, ώστις απαιτείται δια την πρόσκλησιν και προσέλευσιν της πλησιεσέρας μαίας εάν εις απόστασιν μιας ώρας υπάρξει τοιαύτη αδιαφόρως εν τω μεταξύ έτεκε η λεχώνα ή όχι.

Αρθρ.43. *Εις τους δύσκολους τοκετούς αι μαίες διπλωματούχε η μη οφείλουσι υποχρεωτικώς να προσκαλώσι των πλησιεστέρων ιατρών και να ακολουθήσει τας διαταγάς αυτού.*

Αρθρ.44. *Αι μαίαι υποχρεούνται προσκαλούμενοι να προσέρχονται στους τοκετούς. Η συνδρομή αυτή προέρχεται επί πιστώσει. Από τις άπορες οικογένειες εγγεγραμμένες στους δημοτικούς καταλόγους των άπόρων, η νόμιμη πληρωμή γίνεται από το ταμείο του δήμου, εις ον ανήκει η λεχώνα.*

Αρθρ.45. *Η χρήση φαρμάκων δε δύναται από τις μαίες ή να δοθεί θεραπεία για νοσήματα γυναικών ή παιδιών.*

Αρθρ.46. *Οι μαίες λάμβαναν τις εξής αμοιβές*

Για κάθε τοκετό δραχμές 5-15.

Για επίσκεψη προ του τοκετού ή μετά δραχμές 1.

Για απόσταση πάνω από μία ώρα επί του τόπου της διαμονής, οδοιπορική δαπάνη δραχμές 2.

Όσες μαίες ήταν εμπειρικές τω ήμισυ των αμοιβών αυτών.

Αρθρ.47. *Πάσης παραβίαση των παραπάνω άρθρων τιμωρείται με το 533 του Ποινικού νόμου.*

3.2 ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ

Δραστικά μέτρα πάρθηκαν για την προστασία της Δημόσιας Υγείας σε επίπεδο Κρητικής Πολιτείας.

Ο Νόμος περί απαγορεύσεως της πώλησεως « *εδωδίων ή ποτών επιβλαβών για την υγεία* », καθόριζε το τύπο και την εγκυρότητα των εισαγόμενων αλεύρων, για τη πώληση ψωμιού με αλλοιώσεις και ακατάλληλες τροφές επιβλαβές για τη Δημόσια Υγεία⁴⁹.

Ο Νόμος 552/16 Ιουλίου 1903, όριζε ότι υπόκεινται σε υποχρεωτική απολύμανση τα οικήματα, τα έπιπλα και τα σκεύη που χρησιμοποιούσαν ασθενής που πέθανε από μεταδοτικό νόσημα.

Σε υποχρεωτική απολύμανση, επίσης, σύμφωνα με το Νόμο, υπόκεινται τα ξενοδοχεία, ο εξοπλισμός επίπλων ενδυμάτων αυτών, που είναι προς πώληση στα παλαιοπωλεία.

Σε περίπτωση παράβασης οι ποινές για τους παραβάτες, στον ίδιο Νόμο αναγράφονται.

Τα εφαρμοζόμενα μέτρα για τη προστασία της Δημόσιας Υγείας είχαν τόσο προληπτικό και κατασταλτικό χαρακτήρα.

Λιμενικές αρχές επέπτευν όλες τις εισόδους από πλευράς θαλάσσης, για να προλάβουν στη Κρήτη, τυχόν μετάδοση μολυσματικών νοσηρών επιδημιών.

Κάθε είδηση από το εξωτερικό κινητοποιούσε τις Αρχές του νησιού. Αστυνομικοί-γιατροί έκαναν αυστηρούς ελέγχους και επέπτευν για την καθαριότητα των καταστημάτων και την ποιότητα τροφίμων και ποτών. Έκαναν ακόμη έλεγχο στο πόσιμο νερό των υδραγωγείων.

Το πρόβλημα της ύδρευσης ήταν επίσης σοβαρό, αφού ο κεντρικός υδαταγωγός και οι δεξαμενές νερού ήταν εκτεθειμένα στη μόλυνση λόγω κακής συντήρησης. Η ύδρευση επίσης από τα πηγάδια ήταν προβληματική, λόγω της απαράδεκτης κατάστασης του αποχετευτικού δικτύου. Επέτρεπε την επικοινωνία των πηγαδιών με βοθρολύματα. Λιμνάζοντα ύδατα και μικρό-έλη εντός και εκτός των τειχών, ήταν μόνιμες εστίες εκτροφής κουνουπιών, με επόμενη την υψηλή νοσηρότητα από ελονοσία.

⁴⁹ Επίσημη εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας. Κεφάλαιο 6^ο. Δημόσια Υγεία. Αριθμός 34, σελ 24

Υπενθυμίζεται ότι η παράλια ζώνη δυτικά του Ηρακλείου, μέχρι τον όρμο του Παλαιόκαστρου, ήταν ελώδης και ουσιαστικά αγεώργητη.

Το καθεστώς που προϋπαρχε να ελέγχουν οι δημοτικοί και οι επαρχιακοί γιατροί της επιδημίας, τέθηκε και η Ίδρυση Κτηνιατρικής υπηρεσίας, η οποία ανέλαβε όλες από αυτήν της αρμοδιότητες, εκδίδοντας σχετικό δελτίο υγιεινής των ζώων κάθε μήνα.⁵⁰

Η Κρητική Πολιτεία ζητούσε τη βοήθεια της Ελεύθερης Ελλάδας και των ιατρικών Κέντρων της, στις περιπτώσεις που δε διέθετε τα μέσα για τη θεραπεία ορισμένων παθήσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η συμφωνία που υπογράφηκε στο Παρίσι μεταξύ της Κρητικής Πολιτείας και το Λύσσια-Αθηνών, για τη θεραπεία εκείνων οι οποίοι είχαν δαγκωθεί από σκύλους που έπασχαν από λύσσα.

Παράλληλα το « *Εκτελεστικό* » έδειξε ενδιαφέρον και σε θέματα Κοινωνικής Πρόνοιας. Η Τουρκική Διοίκηση στερείτο προνοιακή πολιτική. Διέθεταν τα έσοδα τους για τη συντήρηση Ιερών Τέμενων και κοινωφελών τουρκικών Ιδρυμάτων.

Τη μόνη πολιτική που προσπαθούσε ο κατακτητής να εφαρμόσει ήταν εκείνης της οικονομικής αφαίμαξης του λαού με τη φορολογία.

Υπήρξαν περίοδοι που επέβαλλαν στο λαό εδαφικός φόρος (Τοπράκ Βεργισή), ο οποίος αντιστοιχούσε στο είκοσι τοις εκατό των εισοδημάτων, δηλαδή στο διπλάσιο της «δεκάτης» που ίσχυε στην υπόλοιπη Ελλάδα.

Όσοι δε μπορούσαν να πληρώσουν έδιναν σε είδος.

Έτσι για τα πολυάριθμα θύματα, που είχε δημιουργήσει η τυραννία, λήφθηκαν σημαντικά μέτρα από τη Κρητική Πολιτεία.

Εκδόθηκαν τα «*δελτία πενίας*» για τους φτωχούς. Οι άποροι εξετάζονταν από τους Δημοτικούς Ιατρούς καθώς και η ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή κάλυψη παρέχοντα δωρεάν, όπως προαναφέρθηκε ο σκοπός της ίδρυσης των Δημοτικών Νοσοκομείων.

Ακόμα η επιτροπή εξέταζε τους αγωνιστές που ζητούσαν βοήθημα για την προσφορά τους προς την πατρίδα και τους χορηγούσαν οικονομικό βοήθημα.

Κατέτασσαν, τους αγωνιστές με βάση τις γνωμοδοτήσεις των επιτροπών σε αναπήρους με τις ανάλογες συντάξεις και βοηθήματα.

Τα μέτρα πρόνοιας λήφθηκαν επίσης και για όσους είχαν ανάγκη ειδικής βοήθειας χωρίς να επιβαρύνουν τις οικογένειες και το περίγυρο τους. Με λόγους που ήδη

⁵⁰ Κρητική Πολιτεία. Κεντρική Κτηνιατρική Υπηρεσία. Χανίους τη 3 Οκτωβρίου 1903

προαναφέραμε η φροντίδα αυτών των ατόμων διευθετήθηκε, με την ίδρυση ειδικών ασύλων ανιάτων όπως :

A) Το άσυλο λεπρών Σπιναλόγκας

Άρθρο 3 *Δια περίθαλψη και διατροφή των λεπρών*

Η απαιτούμενη δαπάνη προϋπολογίσθηκε εις δραχμές 30.000.

Ήτοι 20.000δραχμές αξία του άρτου τον οποίο η κυβέρνηση παρέχει εις τους λεπρούς της Νήσου και 10.000δραχμές δια περίθαλψη αυτών.

Η κυβέρνηση θα ανελάμβανε την εγκατάσταση αυτών εις ορισμένων μέρος της Νήσου.

Σημειωτέον ο αριθμός των λεπρών ανέρχεται εις 391, εκ των οποίων ανήκοισι 56 εις τω Νομό Ηρακλείου και 120 εις τω Νομό Λασηθίου.

B) Το άσυλο φρενοβλαβών στη Σούδα

Με διάταγμα του υπ' αριθμού 63/7-4-1910, καθορίζεται η διαδικασία για τον εγκλεισμό κάποιου στο άσυλο. Επίσης περιέχει τις διαδικασίες για τη δυνατότητα χορήγησης προσωρινής άδειας σε τρώσιμο καθώς και την έκδοση οριστικού εξιτηρίου από αυτό.⁵¹

3.3 ΘΕΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

Η παρουσία Ευρωπαϊκών στόλων στη Κρήτη – Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας, και Ιταλίας με δικαιοδοσία δυνάμεων κατοχής, αποτέλεσε κύριο λόγω έλξης και παραμονής στο νησί μεγάλου αριθμού γυναικών ελευθέρων ηθών-ποικίλης προέλευσης⁵². Οι μεγάλες πόλεις της Κρήτης είχαν ουσιαστικά κατακλυστεί από κοινές γυναίκες εγκαταστημένες σε οίκους ανοχής. Γνωστές στις αρχές ή εκδιδόμενες καλλιτέχνιδες των πολυάριθμων λαϊκών καφωδείων.

Ο Κρητικός λαός στη μεταβατική αυτή φάση της ιστορίας του, που ακολούθησε μακριούς και πολυαίματους αγώνες, είχε μια λαθεμένη αίσθηση ελευθερίας που μαζί με την αμάθεια και τη φυσική ανθρώπινη γενετήσια έλξη, απειλούσαν με γοργό ρυθμό την υγεία και χρηστά του ήθη.

Παρά την έλλειψη ακριβών στατιστικών στοιχείων, είναι απόλυτο βέβαιο ότι τα αφοροδίσια νοσήματα βρίσκονταν σε ιδιαίτερη έξαρση, όπως συνέβαινε και στον άλλο κόσμο, με κάποιες διακυμάνσεις. Πληροφορίες από τον τύπο αλλά και από δημόσια

⁵¹ Εφημερίς της Κυβερνήσεως εν Κρήτη. Τεύχος Α' εν Χανίοις τη 9 Απριλίου 1910, φύλλο 22, 12-7-1910

⁵² Δετοράκη Μ. Ε. *Αφροδίσια και κοινωνικές επιπτώσεις στη Κρήτη*. Πρακτικά 4^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορία της Ιατρικής. Αθήναι «Παρνασσός» 6-9 Νοεμβρίου 1986. Αθήνα

έγγραφα της εποχής, βεβαιώνουν ότι το πρόβλημα στην Κρήτη ήταν ιδιαίτερα σοβαρό. Το γεγονός της ύπαρξης ειδικών παραρτημάτων των συφιλιδικών γυναικών στα νοσοκομεία Ηρακλείου και Χανίων με ειδικό προϋπολογισμό λειτουργίας και διορισμό ειδικών γιατρών για τη παρακολούθησή τους, δίδει μέτρο των φροντίδων της Κρητικής Πολιτείας για το ζήτημα αυτό.

Τόποι προέλευσης των κοινών γυναικών ήταν η Σμύρνη, η Κωνσταντινούπολη, ο Πειραιάς, η Θεσσαλονίκη, ο Βόλος, η Σύρος, τα λιμάνια της Μέσης Ανατολής και η Μασσαλία. Φυσικά υπήρχε και μικρός αριθμός εντόπιων πορνών, Χριστιανές και Μωαμεθανές που ήταν εγκαταστημένες χωριστά σε κακόφημες γειτονιές των πόλεων και απείχαν σημαντικά μεταξύ τους.

Αναφέρεται ότι σε κατάλογο κοινών γυναικών που νοσηλεύτηκαν για αφροδίσια νοσήματα στο Χριστιανικό Νοσοκομείο Ηρακλείου, τους 4 τελευταίους μήνες του 1899, επί συνόλου 14, οι 7 ήταν Έλληνιδες από τη Σμύρνη, 2 Τουρκάλες από τη Κωνσταντινούπολη, 2 από το Πειραιά, 1 από το Βόλο, 1 από τη Σύρο και 1 Γαλλίδα από τη Μασσαλία.⁵³

Οι Γαλλίδες ήταν «*πρώτες της τάξει*» και είχαν κερδίσει την προτίμηση των αξιωματικών αλλά και άλλων επισήμων ξένων, ιδίως στα Χανιά την τότε πρωτεύουσα της Κρήτης. Ο αριθμός των δηλωμένων στις αρχές, στις δύο μεγάλες πόλεις Ηρακλείου και Χανιά, γυναικών ήταν περί της 300 και πλέον. Μεγαλύτερος ήταν ο αριθμός των κρυφά εκδιδόμενων γυναικών που σε μεγάλη αναλογία ήταν άγνωστες ή απλώς ύποπτες και αποτελούσαν μεγάλο κίνδυνο για τα ήθη και τη δημόσια υγεία.

Από τα πρώτα μελήματα της Κρητικής Πολιτείας, όπως αναφέρθηκε, ήταν η ίδρυση στα Χανιά και στο Ηράκλειο μικρών νοσηλευτηρίων, ειδικώς για τις πάσχουσες από αφροδίσια νοσήματα,

Τον Ιανουάριο του 1900 ενοικιάστηκε στο Ηράκλειο με μέριμνα του Δήμου και έγκριση της Νομαρχίας ιδιαίτερο οίκημα, δυναμικότητας 20 κλινών και προϋπολογισμού δαπάνης 4.550 δρχ. Στα Χανιά μετασκευάστηκε ειδικά με απόφαση της Ανώτερης Διεύθυνσης Εσωτερικών ένα κτίριο του Δημοσίου στη «*Ατμόμυλος*».

Με τα ιδρυτικά διατάγματα λειτουργίας των Νοσοκομείων 44/1903 «*Περί εγκρίσεως του κανονισμού της εσωτερικής υπηρεσίας και των καθηκόντων του προσωπικού του Δημοτικού Νοσοκομείου Ηρακλείου*» και 197/1904 του Δημοτικού

⁵³ Αρχείο ΑΔΗΚ (Βικέλα Βιβλιοθήκη), 3-2/5-53 της 12/1/1900

Νοσοκομείου Χανίων, ιδρύθηκαν ειδικά παραρτήματα νοσηλείας των αφροδισίων νόσων, ξεχωριστά από εκείνων των λοιμωδών.⁵⁴

Πρέπει επίσης να αναφέρουμε το μεγάλο αριθμό ιδιωτικών γιατρών που είχε ως ιδιαίτερη ασχολία τη θεραπεία των αφροδισίων. Ακόμη και πρακτικοί γιατροί ασχολούνταν με το θέμα αυτό. Ένας τέτοιος επιδέξιος φαίνεται λαϊκός θεραπευτής ήταν ο Τουρκοκρητικός Τειφίκης.

Σοβαρό βήμα προς την κατεύθυνση του προληπτικού ελέγχου των αφροδισίων νόσων στη Κρήτη, αποτέλεσε από μέρος της Κρητικής Πολιτείας η ψήφιση και άμεση εφαρμογή του Νόμου 173/1900 «περί χαμαιτυπείων»⁵⁵.

Την εισήγηση για την άμεση ψήφιση του νόμου έκανε στο Συμβούλιο του Πρίγκιπα ο εξαιρετος νομομαθής και θερμός πατριώτης Μανούσος Ρ. Κούνδουρος.

Ο νόμος αυτός περιέχει γενικές διατάξεις, τα κεφάλαια περί προσβολής κατά της δημοσίας ηθικής και ευπρέπειας των γυναικών περί επιβλέψεως των χαμαιτυπείων περί προστασίας των γυναικών που ήθελαν να εγκαταλείψουν τα πορνεία, περί ιατρικής επιθεωρήσεως των κοινών γυναικών.

Το κεφάλαιο περί επιθεωρήσεως των κοινών γυναικών περιλαμβάνει τα άρθρα 29-42.

Στο άρθρο 29 αναφέρεται : « *Η των χαμαιτυπείων ιατρική επιθεώρησης θα γίνεται υπό των αστιάτρων, δις της εβδομάδας και εν άπασες ταις οικίαις εδηλώθησαν ως τοιαύται...*»

Οι πάσχουσες από αφροδίσια νοσήματα αποστέλλονταν πάραυτα στα ειδικά παραρτήματα των νοσοκομείων, οι δε αλλοδαπές απελαυνόντων με συνοπτική διαδικασία.

Το άρθρο 33 του νόμου, αναφέρεται και στους άνδρες: «*Καθόσον αφορά εις τους άνδρας οίτινες μεταδίδουν αφροδίσιας μεταδοτικας νόσους, υπόκεινται εις τα ποινάς των άρθρων 318-320 του ποινικού νόμου.*»

Μετά την εφαρμογή του νόμου 177/1901 και του περισσότερο βελτιωμένου νόμου 433/1901 «περί Υγειονομικής Υπηρεσίας»⁵⁶ ακολούθησε ο διορισμός αστιάτρων στις μεγάλες πόλεις με ποικίλα καθήκοντα, αλλά και με την ευθύνη της

⁵⁴ Αρχείο ΑΔΗΚ 3-2/4-78, έγγραφο του Δημάρχου Ηρακλείου προς του Διευθυντή της Αστυνομίας για την εγκατάσταση στη πόλη πολλών γυναικών ελευθέρων ηθών, που πάσχουν από «νοσήματα κολλητικά», Ημερομηνία εγγράφου 6/2/1899
Δετοράκη Μ. *Φροντίδες της Κρητικής Πολιτείας για τη Δημόσια Υγεία*. Περιοδικό ΛΥΚΤΟΣ. Τομ Α΄. Ηράκλειο 1982:178-180

⁵⁵ Εφημερίς της Κρητ. Πολιτείας φ. 30 της 10/6/1900

⁵⁶ Κρητικοί Κώδικες, 1902, σελ228-244

επιθεώρησης των χαμαιτυπείων, καθώς και άλλων γιατρών υπεύθυνων για τη διάγνωση και θεραπεία των αφροδισίων νόσων των κοινών γυναικών σε επαρχιακές πόλεις, όπως π.χ. η Νεάπολη.

Ενδεικτικά βλ. Παράρτημα 2 αποσπασματικά Κεφάλαια με Άρθρα των Νόμων 1900-1950 από την Επίσημη Εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας.

3.4 ΙΔΡΥΣΗ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΧΑΝΙΩΝ

Η Ιατρική Εταιρία Χανίων, παράλληλα με τη ριζική αναδιοργάνωση των Υγειονομικών Υπηρεσιών και του τομέα Δημόσια Υγείας που προώθησε το «Εκτελεστικό», οι γιατροί των Χανίων άρχισαν να πραγματοποιούν δικές τους επιστημονικές συναθροίσεις και να συζητούν τα ιατρικά θέματα.

Σε μια τέτοια συγκέντρωση που έγινε το Νοέμβριο του 1902 στο Δημαρχιακό κατάστημα για το ζήτημα της φυματίωσης, ο γιατρός Ιωάννης Λαμπάκης, υπεύθυνος της εφημερίδας των Χανίων «Πατρίς», πρότεινε την ίδρυση Ιατρικού Συλλόγου: <<εδρεύοντας εν Χανίοις σκοπούντως την ανύψωση της Ιατρικής εις την εμπρέπουσαν αυτής θέση και την αλληλεγγύη των ιατρών, αριθμούντο ως μέλη άπαντες τους ιατρούς της Κρήτης >>.

Η πρόταση του γιατρού Λαμπάκη έγινε αμέσως δεκτή από τους παρευρισκομένους στη συγκέντρωση γιατρούς οι οποίοι και υπέγραψαν σχετική δήλωση.⁵⁷

Εντός χρονικού διαστήματος μικρότερου του τριμήνου από την υποβολή της πρότασης Λαμπάκη ιδρύεται με την επωνυμία Ιατρική Εταιρεία Χανίων με έδρα τα Χανιά.

Οι πρώτες αρχαιρεσίες της Ιατρικής Εταιρίας Χανίων έγιναν στις 4 Ιανουαρίου 1903 στο Δημαρχιακό κατάστημα κατά τις οποίες ψήφισαν οι γιατροί της πόλης των Χανίων τη σύνθεση του πρώτου διοικητικού συμβουλίου.

Σταδιακά όμως, άρχισε να ατονεί μέχρι της αρχές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οπότε οι επικρατούσες δυσμενείς συνθήκες οδήγησαν στη διάλυσή της⁵⁸.

Όμως, η παράδοση που δημιούργησε στον ιατρικό κόσμο και το γόνιμο έργο της δεικνυμένης.

Στη θέση της δημιουργήθηκε το 1965, μια νέα Ιατρική εταιρία Χανίων προσαρμοσμένη στις σύγχρονες αντιλήψεις.

⁵⁷ «Πατρίς». Πολιτική και φιλολογική εφημερίς. Χανιά 14-11-1902 και 5-1-1903

⁵⁸ Έκδοση Ιατρικής Εταιρίας Χανίων. Τεύχη 1992 και 1995, Χανιά.

4.0 Η ΛΕΠΡΑ ΣΤΗ ΚΡΗΤΗ – Σύντομη Αναδρομή

Η ζωντανή εικόνα λεπρών ήταν τυπική στις πόλεις της Κρήτης στο πέρασμα πολλών αιώνων, μέχρι τις αρχές του αιώνα μας.

Για διάφορους λόγους κυρίως γεωπολιτικούς και ιστορικούς η λέπρα υπήρξε κοινωνική μάστιγα ανάμεσα σε πολλές άλλες όπως η χολέρα, η πανώλη, η έσχατη ένδεια και εξαθλίωση από την βάνανυση καταπίεση του εκάστοτε κατακτητή.

Πηγή: Υπουργείο Πολιτισμού Φιλολογικός Σύλλογος Χανίων «ο Χρυσόστομος». Η Κρήτη στις αρχές του Αιώνα μας. Φωτογραφικό Πανόραμα από το αρχείο του Περικλή Διαμαντόπουλου. Αθήνα 1988

Η Κρήτη υπήρξε η κυριότερη λεπρική εστία σε όλο τον Ελληνικό χώρο⁵⁹ και η μόλυνση αυτή χρονολογείται από πολύ παλιά, εξ' αιτίας των εμπορικών σχέσεων με τους Φοίνικες και τους Αιγύπτιους όπου η λέπρα ήταν ενδημική.[Πρόκειται για χρόνια μολυσματική νόσο που προκαλείται από το βάκιλο (*Mycobacterium- leprae*), που ανακαλύφθηκε από το Νορβηγό γιατρό J. Hansen το 1871]

⁵⁹ Φωτεινός Π. *Εγχειρίδιο Δερματολογίας*. Αθήνα 1956: 296

Οι αρχαιότερες αναφορές στη λέπρα είναι της Κινέζικης και της Ινδικής Γραμματείας. Ήταν γνωστή στους Ασσυρίους, Βαβυλώνιους και Φοίνικες απ' όπου διαδόθηκε στα λιμάνια της Μεσογείου και στην Ελλάδα. Αυτό οφείλεται στ' ότι η λέπρα που ήταν πάντοτε συνδεδεμένη με την παραδοσιακή πενία των φτωχών τάξεων αποτελεί ενδημική μάλιστα.

Στους Εβραίους ήταν τόσο διαδεδομένη ώστε να λέγεται ότι ο γνωστός διωγμός τους από την Αίγυπτο είχε σαν αιτία την λέπρα. Στην Αγία Γραφή αναφέρεται συχνά όπως επίσης και από τον Ηρόδοτο και τον Ιπποκράτη. Λεπτομερειακά περιγράφεται από τον Γαληνό και τον Ορειβάσιο.

Στο γεωγραφικό χώρο της Ευρώπης και της Ανατολής η λέπρα ήταν διαδεδομένη ιδιαίτερα μετά τις Σταυροφορίες που άνοιξαν νέες θαλάσσιες και χερσαίες συγκοινωνίες και δημιούργησαν μεγάλο ρεύμα εμπορικών συναλλαγών. Με την αύξηση αυτή των συγκοινωνιών αυξήθηκε ραγδαία και η συχνότητα της λέπρας ώστε να πάρει δραματικές διαστάσεις στην Κεντρική Ευρώπη τον XIII αιώνα.

Οι ξένοι περιηγητές που επισκέφτηκαν το νησί τους τελευταίους τρεις αιώνες αναφέρονται στο τεράστιο αυτό κοινωνικό πρόβλημα και δίνουν αξιόλογες περιγραφές για την αρρώστια. Όλοι αναφέρονται με βδελυγμία και αποστροφή σε αυτή και μερικοί επιχειρούν να εξηγήσουν την ιδιαίτερη συχνότητα που απαντάται στη Κρήτη. Άλλοι πάλι δηλώνουν πως είδαν για πρώτη φορά στη ζωή τους λεπρό στη Κρήτη⁶⁰.

Ιδιαίτερη φροντίδα για τους λεπρούς δεν έδειξαν ούτε οι Ενετοί ούτε οι Τούρκοι, πέρα από την βίαιη απομάκρυνση τους από τις πόλεις, τα χωριά και την εγκατάλειψη τους στο έλεος του Θεού και κάποιων συνανθρώπων τους⁶¹. Τα Λαζαρέττα⁶² ήταν χώροι απομόνωσης των λεπρών και των άλλων πάσχοντων από λοιμώδεις αρρώστιες χωρίς να υπάρχουν σε αυτά στοιχειώδεις ανθρώπινες συνθήκες διαβίωσης, αφού έτσι ή αλλιώς δεν υπήρχε αιτιολογική θεραπεία της νόσου μέχρι το 1943.

⁶⁰ Sieber F. W. *Travels in the Island of Crete*. London, 1823:13

⁶¹ Σπανάκης Σ. *Η διαθήκη του Ανδρέα Τζάκομο Κορνάρου*. «Κρητικά Χρονικά» Θ' 1955:396-461

⁶² Ονομάστηκαν τα Ιδρύματα που περιέθαλπαν τους λεπρούς (από τη νεοελληνική λέξη LAZARUS, Λάζαρος (ζωντανός-νεκρός).

Στο Ηράκλειο αναφέρονται δύο Λαζαρέτα έξω από τα τείχη. Το ένα έξω από τα πύλη του Παντοκράτορα (Χανιώπορτα) και το δεύτερο στο Ανατολικό τμήμα της πόλης (Μανδράκι, τώρα Αλικαρνασός).

Υπήρχε επίσης μικρή νησίδα προ των Χανίων, που ονομαζόταν Λαζαρέττο γιατί χρησίμευε για απομόνωση λεπρών. Φραγκάκη Ε. *Η Δημόδη Ιατρική της Κρήτης*. Αθήνα, 1978:143

Ένα λεπροχώρι υπήρξε έξω από το Ρέθυμνο και ένα έξω από την Ιεράπετρα στο Πετροκεφάλι.

Μετά τη κατάκτηση της Κρήτης από τους Τούρκους ατόνησε η απομόνωση στα Λαζαρέττα, έτσι ώστε οι λεπροί γυρνούσαν ζητιανεύοντας ανάμεσα στους υγιείς, φρικτά ανθρώπινα κατάλοιπα μιας σκληρής μοίρας.

Όπως αναφέρει ο Στέφανος Ξανθουδίδης⁶³: *«Εγγραφών επίσημων του 1717 σταλέν υπό του Γεν Διοικητού προς τον Καντήν και τον Άγον των γενιτσάρων, παραγγέλνει να ζητησώσι και να συναγάγωσι τους εν λεπρούς τους προξενούντας αποστροφή εις τον λαόν και να εύρωσι κατάλληλων μέρος εκτός της πόλεως και τους εγκαταστήσωσιν εκεί μη επιτρέποντας πλέον εις κανένα να διατρίβει εντός της πόλεως. Τότε πιθανότατα εσχηματίσθη προς ανατολάς της πόλεως γνωστός συνοικισμός των λεπρών, η Μεσκηινιά εκεί όπου επί Ενετοκρατίας ήτο το προάστιον Μαρουλάς καταταστραφείν κατά την πολιορκίαν».*⁶⁴

Ένας ανώνυμος περιηγητής με τα στοιχεία Α. Β. D.⁶⁵ έμπορος και ναυτικός πολυταξιδεμένος έφτασε στη Κρήτη προερχόμενος από τη Κωνσταντινούπολη στα 1754. Όπως μας πληροφορεί ο Σινόπουλος *«Βρήκε το λαό εξουθενωμένο από τη τυραννία και τη φτώχεια. Πρόσεξε τη μεγάλη διάδοση της λέπρας στο νησί. Οι άρρωστοι ήταν εγκατεστημένοι κατά αποικίες, δύο λέυγες έξω από τις πόλεις, σε μικρές καλύβες με καλαμοσκεπή και λασπόχωμα. Ήταν πολυάριθμοι και αποζούσαν από τη καλλιέργεια μικρών χωραφιών γύρω από τις καλύβες και την ελεημοσύνη των περαστικών. Η όψη τους ήταν τρομακτική. Όλο το σώμα τους σκεπάζεται από μια φρικτή κρούστα. Παντρέονται μεταξύ τους.»*

Ο Γάλλος περιηγητής Sonnini de Manoncourt⁶⁶ περιοδεύει στη Κρήτη προερχόμενος από της Κυκλάδες. Ασχολείται με τις αποικίες των λεπρών στη Κρήτη, βεβαιώνοντας ότι ή νόσος προσβάλλει το ίδιο πλούσιους και φτωχούς, Έλληνες και Τούρκους χωρίς διάκριση.

«Οι άρρωστοι είναι υποχρεωμένοι να εγκαταλείπουν τους κατοικημένους χώρους για να εγκατασταθούν σε καλύβες. Απαγορεύεται κάθε επικοινωνία με τους κατοίκους. Αποζούν καλλιεργώντας, μικρούς κήπους πλάι στις καλύβες, κοντά στα πουλερικά που τρέφουν καθώς και από την ελεημοσύνη των περαστικών.»

⁶³ Ξανθουδίδου Σ. *Χάνδαξ-Ηράκλειον*. Επανεκδοση με επιμέλεια Στυλ. Αλεξίου, Εφόρου Αρχαιοτήτων. Ηράκλειο, 1964:79

⁶⁴ Σταυρινίδη Ν. Εφημ. ΠΑΤΡΙΣ. *Μαρουλάς-Μεσκηινιά –Χρυσοπηγή*. 8/11/1956

⁶⁵ Σιμπούλου Κ. *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα, 1700-1800*. Τεύχος Β'. σελ 281-2

⁶⁶ Charles- Nicolas- Sigisbert Sonnini de Manoncourt (1751-1812)

Το μίσος των Τούρκων κατά των Ευρωπαίων είναι τόσο βαθύ που οι περισσότεροι Μωαμεθανοί, δεν παύουν με βρισιές λέγοντας να ζητούν βοήθεια: σε παρακαλώ, άπιστε σκύλε, δός μου έναν παρά!

Ο Γάλλος περιηγητής παρατηρεί ότι όλοι οι κοινωνικοί φραγμοί έχουν καταλυθεί στις αποικίες των λεπρών. Οι άρρωστοι ζουν στην αποκτήνωση και τη διαφορά.

Είδε φρικαλέα παραμορφωμένους λεπρούς να επιδίδονται σε ερωτικές περιπτώξεις μέρα μεσημέρι στην ύπαιθρο».

Η παρατήρηση αυτή του Sonnini φαίνεται αληθινή. (Ο Καζαντζάκης Ν. αναφέρει το θέμα αυτό στο βιβλίο του «Καπετάν Μιχάλης» - ..στην άλλη άκρη του Μεγαλόκαστρου κοντά στη Καινούργια Πόρτα την ώρα που οι Λωβιάρηδες αγκαλιάζονται..-) Οι δύσμοιροι άνθρωποι αποδιωγμένοι από την κοινωνία και κυνηγημένοι απάνθρωπα, γκρέμισαν κάθε ηθικό φραγμό. Ζώντας στην εξαθλίωση και με την ψυχολογία του «χαμένου», έφταναν κάποιες φορές σε ακραίες πράξεις. Το φαινόμενο αυτό έχει παρατηρηθεί σ' όλες τις ιστορικές βεβαιωμένες περιπτώσεις που ομάδες ανθρώπων, βρέθηκαν ξεκομμένοι από το κεντρικό κορμό της οργανωμένης κοινωνίας ή σε φάσεις που απειλούνταν άμεσα η ζωή τους όπως σε καιρό πολέμων ή μεγάλων επιδημιών.

Ένας άλλος περιηγητής ο Claude Savary⁶⁷ βρίσκεται στη Κρήτη το 1797 μετά από περιοδεία στις Κυκλάδες « *Είδε τις θλιβερές αποικίες των λεπρών πλάι στους δημόσιους δρόμους και περιγράφει το φρικτό θέαμα. Θεωρεί ότι εστία της αρρώστιας είναι η Συρία. Αντίθετα με τον Sonnini, παρατηρεί ότι οι πλούσιοι δεν προσβάλλονται καθόλου από τη λέπρα.*

Μόνο την ελληνική φτωχολογιά σημαδεύει. Κι αυτό επειδή όσοι τηρούν τις σαρακοστές και τρέφονται μόνο με παστόψαρα,⁶⁸ ελιές, τυρί και πίνουν παλιόκρασα. Αυτή η διαίτα προκαλεί φλεγμονή στο αίμα και οδηγεί στη λέπρα. Απόδειξη ότι η λέπρα δεν εμφανίζεται διόλου στους πλούσιους Οθωμανούς που τρώνε όλο το χρόνο κρέατα, ρύζι, λαχανικά. Το ίδιο αναφέρει για τους Γάλλους, ούτε έπαθε κανείς τους λέπρα μέσα στα 100 χρόνια που ζούσαν στη Κρήτη.»⁶⁹

⁶⁷ Savary C. Lettres sur la Grece. Paris 1788. Σιμοπούλου Κ. *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα*. Τεύχος Β' σελ 772

⁶⁸ Φραγκάκη Ε. Οι χωρικοί της Κρήτης ενοχοποιούσαν τα ψάρια σαν μια από τις αιτίες της λέπρας. Δημόδη Ιατρική της Κρήτης. Αθήνα 1978:145

⁶⁹ Η άποψη του Savary, δεν έχει επιστημονική βάση. Σίγουρα η αρρώστια ήταν συχνότερη στις φτωχές τάξεις. Χριστιανικές και Τούρκικες για λόγους που δεν είχαν άμεση σχέση με το είδος της τροφής αλλά με τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης που ευνοούσαν τη λεπρική μόλυνση.

Η αυθεντικότερη όμως αναφορά στη λέπρα ανήκει στο γιατρό και βοτανολόγο F. W. Sieber⁷⁰ που περιηγήθηκε στο νησί από το Γενάρη μέχρι το Νοέμβριο του 1817. Συναντά συνοικίες λεπρών έξω από τις πόλεις της Κρήτης αλλά και μεμονωμένους σε χωριά. Στον Χάνδακα συναντά πρώτη φορά στη ζωή του *λεπρούς* «...εκεί συνάντησα για πρώτη φορά τους λεπρούς που ζουν σ' ένα προάστιο προ του φρουρίου της πόλεως και δεν επιτρέπεται ποτέ να μπαίνουν σ' αυτή».

Η αθλιότητα τον σοκάρει. Οι περισσότεροι έχουν χάσει τα δάχτυλα των χεριών και των ποδιών, τη μύτη τα φρύδια τους. Έτειναν τα κολοβωμένα άκρα τους, παρακαλώντας για συμπόνια και ελεημοσύνη.

Έξω από το Ρέθυμνο συναντά αξιοθρήνητες καλύβες που ζούσαν λεπροί. Ταξιδεύοντας προς Χανιά συνάντησε έξω από ένα χωριό μια ομάδα χωρικών που είχε στη μέση ένα νέο γύρω στα 18. «*Δυστυχώς με τη πρώτη ματιά είδα πως είχε λέπρα σε προχωρημένο στάδιο. Μόλις με αντελήφθη, άρχισε να κλαίει γοερά, εκτείνοντας τα χέρια του και ικετεύοντας να τον βοηθήσω ορκιζόμενος να μείνει αιώνια σκλάβος μου. Φαινόταν διατεθειμένος να συρθεί στα πόδια μου κι ένοιωσα μ' αυτό πόσο αδύνατο ήταν όχι μόνο να είναι κανείς ικανός να τον ανακουφίσει, αλλά να του πει τη θεϊκή ρήση -πήγαινε η πίστη σου σ' έσωσε- ».*

Το 1828 ήρθε στη Κρήτη ο Μιχαήλ Χουρμούζιος⁷¹ και στο βιβλίο που εξέδωσε με τίτλο « Τα Κρητικά » αναφέρεται στη λέπρα την οποία αποδίδει στην κατάχρηση λαδιού⁷² . Το 1884 η Συνέλευση των Κρητικών μετά από σύσταση των γιατρών Σφακιανάκη, Τσουδερού, Βών ψήφισε κονδύλιο 300.000 τουρκικά γρόσια για την ίδρυση αποικίας λεπρών αλλά η πίστωση δεν χρησιμοποιήθηκε ποτέ.

Το 1894 η εφημερίδα «ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ» σε κύριο άρθρο της, στις 27 Ιανουαρίου υποστηρίζει την ανάγκη ιδρύσεως Λεπροκομείου.

Το 1901 η Κρητική Πολιτεία με Νόμο 375 της 9^{ης} Ιουλίου θέσπισε τη πραγματική απομάκρυνση των λεπρών. Ακολούθησε το υπ' αριθμό 166 Κανονιστικό Διάταγμα της 11/11/ 1903 «*περί λειτουργίας του Λεπροκομείου της Σπιναλόγκας*» και στις 13/10/1904 εγκαταστάθηκαν με μέριμνα των αρχών οι πρώτοι 251 λεπροί (148 άνδρες και 103 γυναίκες).

⁷⁰ Sieber F.W. Peise nach der Insel Kreta in Griechishishen Archipelagos Leipzig 1823.

Στο μέρος του βιβλίου του με το τίτλο : Reise nach der Insel kreta (Ταξίδι προς το νησί της Κρήτης), ασχολείται διεξοδικά με τις αρρώστιες του νησιού και ιδιαίτερα με την πανώλη και τη λέπρα.

⁷¹ Χαβάκης Ι. *Γιατροί του Μεγάλου Κάστρου*. σελ 69

⁷² Φραγκάκη Ε. Δημόδη Ιατρική της Κρήτης. Η εντύπωση πως το παλιό λάδι ήταν μια από τις αιτίες της λέπρας συναντάτε ευρύτατα διαδεδομένη στους χωρικούς στις Ιεράπετρας –σελ 144

Η εκλογή της νησίδας έγινε μετά από εισήγηση του γιατρού Καναΐν⁷³ σαν προσωρινή λύση του προβλήματος. Όπως αναφέρει ο Μιχάλης Καταπότης⁷⁴ από 13/10/1904 μέχρι 22/12/1926 εισήλθαν στο λεπροκομείο 730 λεπροί από τους οποίους απεβίωσαν οι 465. Βγήκαν 28 που θεωρήθηκαν υγιείς και δραπέτευσαν 16 χωρίς να επιστρέψουν ποτέ.

Από τις μεταξύ τους νυμφεύσεις, γεννήθηκαν 39 παιδιά από τα οποία πέθαναν τα 16.

Ο καθηγητής της Λειψίας Κ. Ζεϋφарт που επισκέφτηκε το λεπροκομείο της Σπιναλόγκας το 1925 αναφέρει μία περίπτωση αποκορύφωσης της αγάπης μίας γυναίκας που συνάντησε εκεί. *«Ολίγον μετά το γάμο της, παρουσιάστηκαν στο άνδρα της τα πρώτα συμπτώματα οζώδους λέπρας. Ως εκ τούτου έπρεπε να απομονωθεί. Τότε όμως αυτή ήθελε να τον συνοδεύσει εις το Λεπροκομείο και να παραμείνει μαζί του και της απαγορεύθη το τοιούτον. Δια να κατορθώσει όμως παρουσία του Ιατρού, έκοψε το χέρι της και εις την σχηματισθείσας πληγής έτριψε πύον και αίμα από τας πληγάς του λεπρού ανδρός της. Τοιουτοτρόπως κατόρθωσε να παραμείνει με τον άντρα της εις την νεκρά πόλη»*⁷⁵.

Το 1927 υπήρχαν 257 λεπροί από τους οποίους ήταν 172 Κρητικοί και 85 από την υπόλοιπη Ελλάδα. Κατά τον ίδιο εκτός λεπροκομείου ζούσαν περίπου 300 ασθενείς σε διάφορα μέρη της Κρήτης. Οι γονείς νεαρών λεπτρών εξαγόραζαν πολλές φορές τη σιωπή των αρχών δίνοντας αρκετά χρήματα. Όπως στη περίπτωση του γιου του Τουλουπανά διαβάζοντας στο «Καπετάν Μιχάλη»

«...Τώρα το πρόσωπο του είχε ολότελα φαγωθεί. Μήτε μύτη, μήτε αυτιά, μήτε χείλη...που να πάει?

Ποιος θα τον πάρει μαζί του?

Και να τον δεις τρόμος σ' έπιανε. Κι αν τον άγγιζες μπορούσες να κολλήσεις κι συ την αρρώστια. Κι ήρθαν προχθές χαφιέδες να τον κλείσουν στο λεπροχώρι και η δύστυχη μάνα έβαλε τις φωνές κι ο γέρος γέμισε ασημένια μονέδα τις φούχτες τους κι έφυγαν..»

Σε αναφορά του Νομίατρου Εμμ. Γραμματικάκη⁷⁶ το 1933 προς τη Γενική Διοίκηση Κρήτης, επισυνάπτεται ονομαστικός κατάλογος των λεπτρών της

⁷³Καταπότη Μ. Περιοδικό ΜΥΣΩΝ. Τεύχος Β'. 1933:49

⁷⁴ Μιχάλης Καταπότης (1877-1947). Γιατρός, Γερουσιαστής και επιφανής λόγιος από τη Σητεία. Στο περιοδικό ΜΥΣΩΝ που εξέδιδε ο ίδιος συναντά κανείς λεπτομερειακές και τεκμηριωμένες αναφορές για την λέπρα στη Κρήτη, στην καταπολέμησή της που ο ίδιος έπαιξε σημαντικό ρόλο.

⁷⁵ Ζεϋφарт Κ. *Μία επίσκεψις εις το Λεπροκομείο της Σπιναλόγκας, εν Κρήτη*. Περιοδικό ΜΥΣΩΝ. Τεύχος Β'. 1933:74

⁷⁶ Περιοδικό ΜΥΣΩΝ.1933. σελ 101

Σπιναλόγκας που ανέρχεται σε 301. Από αυτούς τους 182 ήταν Κρητικοί (Λασηθίου 68-Ηρακλείου 49-Ρεθύμνης 24-Χανίων 41).

Από την επαρχία της Σητείας κατάγονταν 32 από τους 68 λεπρούς του νομού Λασηθίου.

Μέχρι τότε 1933 ο αριθμός των λεπρών της Σπιναλόγκας είχε φτάσει τους 954.

Είχαν πεθάνει οι 588. Γεννήθηκαν 72 παιδιά από τα οποία πέθαναν 38. Ζούσαν 34 και τα 9 είχαν συμπτώματα λέπρας.

Ο βράχος της Σπιναλόγκας ήταν στην πραγματικότητα ο πιο ακατάλληλος χώρος για το σκοπό που επιλέχτηκε. Η έκθεση του καθηγητή Φωτεινού και της επιτροπής Γεωργιάδη, Μαλανδρινού και Αραβαντινού (1919) αναφέρει:

«Η Σπιναλόγκα είναι εντελώς ακατάλληλη για λεπροκομείο, διότι όχι μόνον ελλείπουν τα μέσα ποιας τίνος ανέσεως, αλλά και τα στοιχειώδη μέσα τα αναγκαία όπως καταστήσουν την διαμονήν άξιων ανθρώπων.»

Η διαβίωση των λεπρών ήταν στη πραγματικότητα μια απάνθρωπη καταδίκη σε αργό θάνατο. Ας παρακολουθήσουμε μια ξενάγηση του Γερμανού Καθηγητή Ζεϋφαρτ⁷⁷ που επισκέφτηκε το Λεπροκομείο το 1925

«...Η πρώτη διαδρομή δια μέσου κατεστραμμένων δρόμων της νεκρός πόλεως, αφήνει εις τον επισκέπτη βαθειάν εντύπωσιν. Παρέχει την εικόνα της απαίσιος ζωής των λεπρών ενταύθα. Δεξιά και αριστερά ίστανται ή κάθηνται ούτοι προς των οικιών των με τα απαισιώς ακρωτηριασμένα άκρα και τας φρικώδεις όψεις των κατά το μάλλον ή ήττον εις όλους ομοίως αλλοιωμένας (λεόντειος όψης, σατυρίασης). Εδώ μεν άλλοι ασθενείς με τελείως κατεστραμμένη τη ρίνα εις την οποίαν μια χαίνουσα κοιλότης παραμένει, εκεί δε, άλλοι απαίσιος την όψιν εν μέρει τυφλοί, περιβαλλόμενοι από σμήνη μυιών.

Νέοι και γέροντες ασθενείς ελαφρώς και βαρέως ατενίζουν με κατάπληξιν τον ξένων ο οποίος τους επισκέπτεται εις την νεκρά πόλη. Βωβοί με μία νεκρική σιγή, στέκονται εις τους τοίχους των σπιτιών των ή κάθονται εις τας θύρας και τα παράθυρα.

Ένας νοσοκόμος προηγείται της μικράς ακολουθίας επί κεφαλής της οποίας εγώ βαδίζω και με ένα καταβρεχτήρι το οποίον είναι γεμάτο από διάλυσιν φαινικού οξέος, καταβρέχει δεξιά και αριστερά τον δρόμο...»

Ο Νομάρχης Λασηθίου Στυλιανός Γεωργίου αναφέρει προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο στα 1926, τα παρακάτω για την ακαταλληλότητα της Σπιναλόγκας:

⁷⁷ Περιοδικό ΜΥΣΩΝ.1933. σελ 76

«Ξηρός και απότομος βράχος εν τη θαλάσσης περιτειχισμένος με ολίγες κατοικίες ως τρώγλες εντός του βράχου σε δύναται να εξυπηρετήσει έστω και κατ' ελάχιστων τας ανάγκας ενός τοιούτου ιδρύματος. Και ως ειρκτή καταδίκων και ως τάφος ακόμη είναι ανεπαρκής. Επισκεφθείς αυτό, απεκώμισα τας χειρίστας εντύπωσης και ίσως μόνο η φαντασία ενός Δάντη θα ηδύνατο να περιγράψει ότι υπέρ τα διακόσια άθλια ανθρώπινα πλάσματα πάσης ηλικίας και κοινωνικής θέσεως και φύλου και σωματικής παραμορφώσεως, έχουν εκεί εγκαθειρχθή εν πλήρη απόγνωση, άνευ συναισθήσεως ηθικών ή και γραπτών νόμων»

Ο διάδοχος του Νομάρχη Κ, Αναγνωστάκης σε υπόμνημα του προς το Υπουργείο Υγιεινής 24/11/1926 αναφέρει «...Διακόσια πενήκοντα ανθρώπινα πλάσματα πάσης ηλικίας, φύλλου και κοινωνικής τάξεως απόκληρα της τύχης έχουν απομονωθεί ή μάλλον έχουσιν πεταχτή εις τον ξηρόν βράχων της Σπιναλόγκας εν πλήρη απόγνωση. Επιθεώρησα σχεδόν απάσας τας οικίας ή μάλλον τας τρώγλας των λεπρών, αληθώς η ανθρώπινη συνείδησης εξανίσταται από την ελεεινή κατάσταση αυτών.

Η περιγραφή της αθλίας καταστάσεώς των, είναι αδύνατος. Κάθε τρώγλη σχεδόν περικλείει και έναν τυφλό ή ανάπηρο ή εν γένει ανίκανο προς συντήρηση του εαυτού του αφιεμένου εις την τύχην του. Μέσα εις την όζουσαν και γεμάτη ακαθαρσιών ετοιμόρροπων σχεδόν οικίαν, μόλις διέκρινε μιαν σκιάν ανθρώπινου ερειπίου και ήκανε την φωνήν ανθρώπινης υπάρξεως η οποία εις το άκουσμα του τίτλου μου επικαλείτο τη βοήθεια μου.

Η απόγνωσης εις ην έχουν περιέλθει οι λεπροί και η έμμονος απαίτησης των περί μεταφοράς των αλλαχού φανερώνει από τας σύσσωμους απειλή των:

Μη φροντίζετε για σπίτια θα τα κάψουμε για να καούμε και μείς και να γλυτώσουμε από τα βάσανα.

Η αυτολεξεί αναφερόμενη απειλή βεβαίως δεν είναι πραγματοποιήσιμος, φανερώνει ζωντανά την οικτρών κατάσταση των. Αι δεξαμεναί των τελείως ακάθαρτοι, όχιν μόνον δια πόσιμων ύδωρ αλλά και δι' αυτήν την πλύσιν των ενδυμάτων ακατάλληλοι. Αι διάφοροι πλύντριαι αναγκάζονται να αφήνωσι δυο και τρεις ημέρας το προς πλύσιν ύδωρ εις τα πλυντήρια, ίνα καθαρίζη από τη λάσπη. Μια και μόνη δεξαμενή, έχει ένα περίπου μέτρον καθαρόν πόσιμον ύδωρ...»

Στο τεράστιο ιατροκοινωνικό πρόβλημα της λέπρας στην Κρήτη, η κοινή γνώμη έδειξε ιδιαίτερη ευαισθησία που μεταφράστηκε σε ηθική και υλική συμπαράσταση χωρίς βέβαια να καλύπτει το πρόβλημα στο σύνολό του.

Ουσιαστική συμβολή στην ανακούφιση των λεπρών υπήρξε η δωρεά Μιχαηνού από δέκα χιλιάδες λίρες και εκείνη του γνωστού ευεργέτη του Ηρακλείου Ανδρέα Καλοκαιρινού. Η πρώτη δωρεά την οποία με εντολή του Μιχαηνού διενεργούσε προσωπικά ο Εθνάρχης Ελευθέριος Βενιζέλος, παρέμεινε για πολλά χρόνια αχρησιμοποίητη λόγω των πολεμικών γεγονότων και της Μικρασιατικής καταστροφής.

Από το 1917 η κυβέρνηση Βενιζέλου έλαβε διάφορα μέτρα για τη βελτίωση της θέσης των λεπρών. Το προσωπικό ενδιαφέρον του Βενιζέλου εξακολούθησε και μετά τη 1 Νοεμβρίου του 1920. Για το σκοπό αυτό έστειλε με δικά του έξοδα στις Ινδίες και Φιλιππίνες το γιατρό Δεσποτόπουλο για να παρακολουθήσει τις νεότερες μεθόδους θεραπείας σε οργανωμένα λεπροκομεία.⁷⁸

Κατήρτισε επιτροπή από τους Γ. Φωτεινό καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών, Φ. Κοπανάρη γενικό Διευθυντή Υγιεινής και Μ. Καταπότη γιατρό και γερουσιαστή για να μελετήσει το θέμα και να υποδείξει τα κατάλληλα μέτρα. Μετά από μακρά μελέτη και με τη συνεργασία των διαπρεπών Γάλλων επιστημόνων Καρόλου Νικόλ και Γ. Μπλάν έγινε πρόγραμμα ενεργειών και άρχισε η εφαρμογή του το 1924.

Από τότε και μέχρι το 1933 έγιναν πολλά και αξιόλογα έργα στη Σπιναλόγκα, για τα οποία, υπάρχουν λεπτομερείς αναφορές των αρχών του Νομού Λασηθίου προς τη Γενική Διοίκηση Κρήτης και απ' ευθείας προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο του οποίου η φροντίδα υπήρξε συνεχής.⁷⁹

Το 1929 ιδρύεται στα Χανιά ο Παγκρήτιος Σύνδεσμος κατά της Λέπρας με σκοπό το συντονισμό του αντιλεπρικού αγώνα σ' όλο το νησί, επί Γενικού Διοικητή Κρήτης Στρατηγού Γ. Κατεχάκη. Το καταστατικό του Συνδέσμου συνέταξε ο γιατρός και γερουσιαστής Μιχαήλ Καταπότης. Ο σύνδεσμος είχε έδρα τα Χανιά και προέβλεπε την ίδρυση παραρτημάτων στις έδρες των νομών Ρεθύμνου, Ηρακλείου, Λασηθίου. Χάρη στη δραστηριότητα του συνδέσμου και των έργων που έγιναν πάνω στο βράχο της Σπιναλόγκας βελτιώθηκαν ικανοποιητικά οι συνθήκες διαβίωσης των λεπρών.

⁷⁸ Περιοδικό ΜΥΣΩΝ. Σελ 37. Υποσημείωση «Μύσωνος στην ίδια σελίδα : Η αποστολή εις Ινδία του κυρ Δεσποτόπουλο εγένετο εν αγνοία ημών και χωρίς να γίνει η σύμβαση, ην ηξίου ο κυρ Βενιζέλος περί των αμοιβαίων υποχρεώσεων. Ούτως δε ο κ Δεσποτόπουλος δαπανήσας χιλίας αγγλικάς λίρας δια το επιστημονικό ταξίδι του, δεν εχρησιμοποιήθη λόγω των εκ των υστέρων υπερβολικών αξιώσεων του.

Η ευθύνη των ούτως γενομένων βαρύνει εξ ολοκλήρου την Διεύθυνσι Υγιεινής»

⁷⁹ Περ. ΜΥΣΩΝ σελ 109. Υποσ. « ο Βενιζέλος μετά την επιδιόρθωσιν της μεγάλης αίθουσας θα εγκαταστήσει κινηματογράφο εν Σπιναλόγκα ίδιας δαπάνης. Προ εννέα μηνών διορίσθη διδάσκαλος εν Σπιναλόγκα αντί πεντακοσίων δραχμών μηνιαίως όστις εκτελεί και χρέη Βιβλιοφύλακος της Βιβλιοθήκης Σπιναλόγκας. Ο μισθός του διδασκάλου καταβάλλεται επίσης εκ του ιδιαίτερου ταμείου του κυρίου Βενιζέλου

Σε μία αναφορά του Διευθυντή του Λεπροκομείου Ε. Γραμματικάκη προς το γεροϋσιαστή Μιχ. Καταπότη την 13/5/1933 αναφέρεται ότι:

«...Τα τελεσθέντα έργα του Λεπροκομείου κατόπιν μελέτης του Νομομηχανικού κ Κολάση είναι :

1)Νοσηλευτήριο (αίθουσα ασθενών, δωμάτια νοσοκόμων, δωμάτιο για γραφείο και τοποθέτηση απολύτως αναγκαία φάρμακα, αποχωρητήρια, λουτήρες, χειρουργείο, ιατρείο και φαρμακείο

2)Απολυμαντήριο

3)Μαγειρείο (αίθουσα φαγητού)

4)Τρία συγκροτήματα αποχωρητηρίων

5)Φύλακες

6)Δωμάτια για πλυντήρια του Λεπροκομείου

7)Δεξαμενές

Επρόκειτο ακόμη να γίνουν

Μεγάλη αίθουσα για ψυχαγωγικές συγκεντρώσεις

Οικήματα προσωπικού

Οικήματα για εγκατάσταση λεπρών...»

Ο ουσιαστικότερος σταθμός στη ζωή των λεπρών υπήρξε η ανακάλυψη των αντιλεπρικών φαρμάκων από το 1940 και μετά.

Αλλά και μετά την αναστολή της εξέλιξης της αρρώστιας ή και κατά την ίαση της η λειτουργική αποκατάσταση των λεπρών ήταν πάντα ένα δυσεπίλυτο πρόβλημα.

Οι δυνατότητες ουσιαστικής αποκατάστασης εκείνων που είχαν εκτεταμένες λεπρικές βλάβες ή παραμορφώσεις ήταν περιορισμένες ή ανύπαρκτες, ενώ για τους νέους ασθενείς η πλήρη ίαση ήταν σίγουρη.

Η εφαρμογή των αντιλεπρικών φαρμάκων στους λεπρούς στη Σπιναλόγκα άρχισε αρκετά καθυστερημένα μόλις το Γενάρη του 1948 έτσι ο ακατάλληλος βράχος της Σπιναλόγκας εξακολουθούσε να είναι μια φρικτή απομόνωση για τους λεπρούς.

Στον Τύπο της εποχής διαβάζουμε συνεχείς εκκλήσεις μεταφοράς των λεπρών σ' άλλο μέρος και συγκεκριμένα στην Αγία Βαρβάρα.

Στην εφημερίδα «ΙΔΗ» του Ηρακλείου της 3/12/1952 διαβάζουμε:

Η Αδελφότης, των λεπρών της Σπιναλόγκας ζητεί τη μεταφορά τους εις Αγία Βαρβάρα

«Ελευθερώστε μας από τα δεσμά της Σπιναλόγκας.

Μέσα από το πιο στυγερό ίδρυμα που γνώρισαν οι αιώνες τον Γολγοθά της Σπιναλόγκας διακόσιοι μάρτυρες της ζωής, θύματα της πιο φρικτής αρρώστιας, βασανίζονται μέσα στο καμίνι ενός αφόρητου πόνου που τον κάνει πιο μεγάλο η εγκατάλειψη της κοινωνίας και προπάντων η έλλειψη της πλέον στοιχειώδης ιατρικής περίθαλψης».

Στο φύλλο της 10/12/1952 της ίδιας εφημερίδας διαβάζουμε:

« Η Γενική Διοίκηση Κρήτης προς τη Διεύθυνση Υγιεινής

Παράκληση όπως μελετήσετε τη μεταφορά των λεπρών της Σπιναλόγκας και γνωρίσητε τας υμετέρας απόψεις ίνα προβών εις ανάλογα διαβήματα εις το αρμόδιον Υπουργείο εις Αθήνας.

Εντολή Γενικού Διοικητού Κρήτης».

Επίσης στο φύλλο της 31/12/1952 διαβάζουμε:

«Απεργία πείνας των λεπρών

Οι λεπροί της Σπιναλόγκας κήρυξαν 24ωρη απεργία πείνας, αιτιολογία ότι ο Νομιάτρος δεν παρέχει ιατρική περίθαλψη εις μια λεχώνα της νήσου και συνέπεια τούτου η ασθενής πέθανε...»

Στην εφημερίδα ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ της 19/7/1953 διαβάζουμε:

«Διαμαρτυρία λεπρών της Σπιναλόγκας για έλλειψη φαρμάκων κ.λ.π. και παράκληση χορήγησης επιδόματος.»

Λίγα χρόνια πριν την κατάργηση της Σπιναλόγκας σαν Λεπροκομείου (1957) το νησί μετονομάστηκε Νέα Καλυδών. Η μεταφορά και των τελευταίων λεπρών στην Αγία Βαρβάρα σήμανε και το τέλος του μακρινού ανθρώπινου δράματος στο Κρητικό λαό που τον ταλαιπώρησε τόσους αιώνες.

Οι πρόοδοι της Ιατρικής έδωσαν οριστική λύση στο πρόβλημα της λέπρας και οι τουριστικές ανάγκες και ιδέες υιοθέτησαν τη μεταμόρφωση του άλλοτε Γολγοθά των λεπρών σε μελλοντικό τουριστικό αξιοθέατο.

Στην εφημερίδα ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ της 17/5/1967 διαβάζουμε:

«Η Καλυδών θα μεταμορφωθεί σε Τουριστικό Παράδεισο μετά από εισηγήσεις στον Ε. Ο. Τ...»

4.1 ΙΔΡΥΣΗ – ΟΡΓΑΝΩΣΗ – ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΩΝ

Η δεύτερη πραγματική και ουσιαστική περίοδος καθιστά την παρουσία αλλά και την ευθύνη του Κράτους, με τη ψήφιση του ΝΔ 2592/1953 «περί οργανώσεως της Ιατρικής Αντιλήψεως». Το Διάταγμα τούτο δεν περιορίζεται στη Νοσοκομειακή Οργάνωση μόνο, αλλά επεκτείνεται όπως μαρτυρεί ο τίτλος γενικά στην οργάνωση της Ιατρικής Αντίληψης του πληθυσμού της χώρας και μάλιστα διαχωρίζει τις έννοιες Πρόνοια – Υγιεινή.

Δίνει την ευχέρεια στο Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, να συγκεντρώσει όσο το δυνατό περισσότερες εξουσίες, αρμοδιότητες που υπήρχαν σκόρπια σε άλλα Υπουργεία.

Προχωρώντας παρά πέρα, η χώρα διαιρείται σε 12 υγειονομικές περιφέρειες, οργανώνει τα Περιφερειακά Συμβούλια, (ΠΕΣΥ), τα οποία επιφορτίζονται με την οργάνωση και λειτουργία των Νοσηλευτικών Ιδρυμάτων.

Το κάθε Περιφερειακό Συμβούλιο ασχολείται με τους Νόμους της περιφέρειάς του.

Το διάταγμα τούτο καθιερώνει την κλειστή (νοσοκομειακή) και ανοιχτή (ιατροφαρμακευτική) περίθαλψη του πληθυσμού με τη δημιουργία των Δημοσίων Κρατικών Νοσοκομείων και Κοινοτικών Υγειονομικών Σταθμών.

Ακόμη έδωσε τη δυνατότητα να κρατικοποιηθούν όλα τα Δημοτικά Νοσοκομεία και να περιέλθουν στην αρμοδιότητα και ευθύνη του Κράτους, με εξαίρεση τα Δημοτικά Νοσοκομεία Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Ηρακλείου και Ιωαννίνων.

Έτσι το ΝΔ 2592/1953 «Περί Ιατρικής Αντιλήψεως» κατ' επανάληψη συμπληρώνεται και τροποποιείται, έθεσε ουσιαστικά το θεμέλιο της νοσοκομειακής μας νομοθεσίας, για να καταργηθεί αργότερα με το Ν. 1397/1983 «Περί Εθνικού Συστήματος Υγείας» (ΕΣΥ).

Μετά την παραπάνω αναδρομή επανερχόμαστε στη Κρητική Πολιτεία που με την ίδρυση της έχει να αντιμετωπίσει πλήθος προβλημάτων και μαζί μ' αυτά το σοβαρό πρόβλημα της Υγείας.

Το ενδιαφέρον του Συμβούλου των Εσωτερικών στον οποίο ανήκει ο τομέας της υγείας υπήρξε αμέριστο και αποτελεσματικό. Τέθηκαν οι νομοθετικές βάσεις για την περιφρούρηση της δημόσιας υγείας και ψηφίστηκε νόμος περί υγειονομικής υπηρεσίας το 1900. Με τους νόμους και τα ψηφίσματα που ακολούθησαν,

θεσπίστηκαν αυστηροί έλεγχοι για τη πρόληψη επιδημιών, την ποιότητα τροφίμων και ποτών, την καθαριότητα των καταστημάτων και ιδρύθηκαν οι πρώτες ιατρικές εταιρίες στα Χανιά και στο Ηράκλειο. Ο πληθυσμός, που κατά την Ένωση, στα 1913, ήταν 25.000 κάτοικοι, θα αυξηθεί, το 1928, μετά την εγκατάσταση των προσφύγων, σε 40.000 κατοίκους.

Τούτα τα χρόνια αρχίζει η επέκταση του λιμανιού, αφού οι ανάγκες είναι μεγάλες: 900 ατμόπλοια και 250 ιστιοφόρα καταπλέουν ετησίως με συνδέσεις Αλεξάνδρεια-Βηρυττό-Σμύρνη-Τεργέστη-Βενετία-Μασσαλία-Λονδίνο-Αμβούργο.

Το Ηράκλειο είναι πια Μεσογειακό Κέντρο. Η πόλη διαθέτει πολλές βιομηχανίες που παράγουν λάδι, σταφίδα, σαπούνι, οινόπνευμα, κίτρα. Επίσης διαθέτει 3 θέατρα, βρεφοκομείο, ωδείο, βιβλιοθήκη και 100 συλλόγους.

Παράλληλα, το Υπουργείο Παιδείας, με την εμπνευσμένη συμβολή του Πατρόκλου Καραντινού, όπως σε όλη τη χώρα, έτσι και στο Ηράκλειο, δημιουργεί 22 σύγχρονες σχολικές αίθουσες για τα Ελληνόπουλα.

Η έντονη πνευματική και λογοτεχνική δραστηριότητα που αναπτύχθηκε λίγο πριν από το πόλεμο, συγκέντρωναν λογοτεχνικές και καλλιτεχνικές δυνάμεις στη πόλη, τόσο που ο Χένρυ Μίλλερ έγραψε για τη βιβλιοθήκη του Λευτέρη Αλεξίου «σε λίγο θα πρέπει να έρθει κανείς στη Κρήτη, για να βρει τα ίχνη ενός χαμένου πολιτισμού».

Με το βομβαρδισμό της πόλης το 1940, δημιουργήθηκαν εκτεταμένες καταστροφές μνημείων. Σε επίσημη Υπουργική Ανακοίνωση, που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Δράσις», στις 5/9/1945 αναφέρονται 1.500 εντελώς κατεστραμμένες οικοδομές και άλλες 900 με εκτεταμένες φθορές, στο Ηράκλειο των 42.000 κατοίκων.

Στη μεταπολεμική περίοδο στη μεταπολίτευση και στο μέλλον, προσπάθειες αποκατάστασης, ανασυγκρότηση ζεύξης του παρελθόντος με το μέλλον, θα πρέπει να είναι το υπέρτατο χρέος μας.

5.0 ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΕΠΙ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ (1898-1913)

Η Κρητική πολιτεία που ιδρύθηκε το 1892 σαν ελεύθερο κράτος κληρονόμησε το νοσοκομειακό καθεστώς που επικρατούσε τότε στην Κρήτη από την απελθούσα τουρκική διοίκηση. Συγκεκριμένα στο νησί υπήρχαν τα εξής Νοσοκομεία:

- α. Στα Χανιά, πρωτεύουσα της Κρητικής Πολιτείας, ένα μικτό Νοσοκομείο
- β. Στο Ρέθυμνο ένα μικτό και
- γ. Στο Ηράκλειο δυο Νοσοκομεία, ένα για τους Χριστιανούς και άλλο χωριστό για τους Μουσουλμάνους.

Τα παραπάνω Νοσοκομεία ήταν Δημοτικά ιδρύματα, διοικούμενα και συντηρούμενα από τους Δήμους. Φυσικά, με την αναχώρηση των Τουρκικών στρατευμάτων κατοχής καταργήθηκαν τα Τουρκικά στρατιωτικά Νοσοκομεία.

Η νεοσύστατη Κρητική Πολιτεία τα πρώτα χρόνια τουλάχιστον είχε μόνο χωροφυλακή της οποίας οι νοσοκομειακές ανάγκες εξυπηρετούνταν από τα Δημοτικά Νοσοκομεία. Αργότερα ιδρύθηκε η Κρητική Πολιτοφυλακή, η οποία εκπαιδευόταν σαν στρατιωτική Μονάδα αλλά χρησιμοποιούνταν σε αστυνομικά καθήκοντα.

5.0.1 ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ ΠΡΟΣΤΑΤΙΔΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Τα στρατεύματα των Προστάτιδων Δυνάμεων (Π. Δ) αντιμετώπιζαν τις νοσηλευτικές τους ανάγκες όχι με τα υπάρχοντα Δημοτικά Νοσοκομεία αλλά με τη δημιουργία μικρών δικών τους, στις πόλεις που είχαν την έδρα της διοίκησής τους. Στα Χανιά, οι Ιταλοί είχαν ιδρύσει το Νοσοκομείο που παρουσιάζει η παρακάτω φωτογραφία.

— Το Ιταλικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο στα Χανιά επί Κρητικής Πολιτείας.

Στο Ρέθυμνο από παράδοση οι Ρώσοι είχαν το Νοσοκομείο τους στην οδό Αγίας Βαρβάρας, εκεί όπου σήμερα στεγάζεται η Δημόσια Βιβλιοθήκη. Είναι βέβαιο πως οι Άγγλοι και οι Γάλλοι έκαναν το ίδιο για τις ανάγκες τους στο Ηράκλειο και το Λασίθι.

5.1 ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ ΚΑΤΑ ΝΟΜΟΥΣ

Κρίνουμε σκόπιμο να διαχωρίσουμε κατά νομούς όπως είχε η Νοσοκομειακή κατάσταση επί Κρητικής Πολιτείας αρχίζοντας από την πρωτεύουσα:

ΧΑΝΙΑ

Το Δημοτικό Νοσοκομείο Χανίων στεγαζόταν στο χώρο του Δημαρχιακού καταστήματος (Σιντριβάνι), είχε δυναμικότητα 35 (κατά την εφημερίδα Κήρυξ της 8.11.1902) ή 40 κλινών (σύμφωνα με σχετικό έγγραφο του Νοσοκομείου Χανίων υπ αριθμ. 4992/22.6.84). Ήταν μικτό Νοσοκομείο (για Χριστιανούς και Οθωμανούς) και είναι βέβαιο πως στεγαζόταν στο ίδιο κτίριο αφότου ιδρύθηκε. Το κτίριο ήταν ακατάλληλο λόγω στενότητας και διάταξης χώρων. Γι αυτό δημιουργήθηκε η σκέψη οικοδόμησης νέου Νοσοκομείου που να τηρεί τις σύγχρονες τότε ανάγκες νοσοκομειακής περίθαλψης και άρχισαν σχετικές ενέργειες.

Στην εφημερίδα Πατρίς (18.01.1901) υπάρχει ανακοίνωση του Δήμου Χανίων με την οποία εξουσιοδοτείται ο Δήμαρχος να ενεργήσει προς την Κυβέρνηση.

Στην ίδια εφημερίδα (03.02.1901) ο Πρίγκιπας Αρμολύβης Γεώργιος ανακοινώνει στον Πρόεδρο του Ηγεμονικού Συμβουλίου ότι διαθέτει 35 χιλιάδες φράγκα για την ανέγερση του Νοσοκομείου (παρά το Φρούριο Κουμ Καπί) όπου τότε βρίσκονταν οι Γαλλικοί Στρατώνες.

Την ίδια τοποθεσία υπεδείκνυε και ο Δήμος Χανίων.

Το Νοσοκομείο εγκαινιάστηκε στις 20.2.1905 από τον Πρίγκιπα Γεωργίου, του Αυτοκράτορα της Ρωσίας, του Φωκ. Αντωνιάδου, του Ναυάρχου Κουντουριώτη και του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Στα Χανιά στεγάστηκε σαν παράρτημα του Δημοτικού Νοσοκομείου σε Δημόσιο κτίριο (πρώην ατμόμυλος) στη συνοικία Τζιτζάρ Κολού. Επί μεγάλο διάστημα υπήρχε διαμάχη μεταξύ Δήμου Χανίων και δημοσίου για τα έξοδα συντήρησης του Συφιλιδικού Νοσοκομείου. Ο Δήμος ισχυριζόταν ότι το Δημόσιο πρέπει να πληρώνει τα έξοδά του επειδή στην ουσία επρόκειτο για περί αστυνομικού Νοσοκομείου. Το Δημόσιο είχε αντίθετη άποψη και ο Νομάρχης συνέχεια ακύρωνε αποφάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου το οποίο στη συνέχεια κατέφευγε στην Ανωτέρα Διεύθυνση επί των Εσωτερικών. Στα Χανιά ιδρύθηκε το δημόσιο Φρενοκομείο και άρχισε να λειτουργεί στις 12.08.1900 στην συνοικία Καινούργια Χώρα όπου σώζεται ακόμα το κτίριο.

Κατά το πρώτο τετράμηνο της λειτουργίας του νοσήλευσε 23 πάσχοντες εκ των οποίων δύο ήταν από το Ηράκλειο. Υπάρχει πολλή δημοσιότητα στον Τύπο της εποχής για το Φρενοκομείο επειδή οι περίοικοι ενοχλούνταν και διαμαρτύρονταν. Λειτουργήσε ένα χρόνο και καταργήθηκε με το Νόμο 421/29.08.1901.

Το Θεραπευτήριο Ψυχικών Παθήσεων Χανίων μας πληροφόρησε ότι λειτούργησε σαν Ν.Π.Δ.Δ το 1910 με δυναμικότητα 330 κλινών. Σε επαφή μας με την Διεύθυνση του Νοσοκομείου πληροφορηθήκαμε ότι δεν υπάρχουν αναφορές ή πληροφορίες για Φρενοκομεία πριν το 1910 ούτε σχετικά στοιχεία στα αρχεία τους.

Εν συνεχεία, υπήρχαν κι άλλες μεγαλύτερες ανάγκες στην Κρήτη όπως η δημιουργία Σανατορίων για τους φυματικούς. Φυσική συνέπεια ήταν η αρνητική αντίδραση μη τυχόν και η Κρήτη κακοχαρακτηριστεί σαν νησί των φυματικών. Παρ' όλες τις επιτακτικές ανάγκες, τελικά επί Κρητικής πολιτείας δεν ιδρύθηκε Σανατόριο στα Χανιά ή στην υπόλοιπη Κρήτη.

ΡΕΘΥΜΝΟ

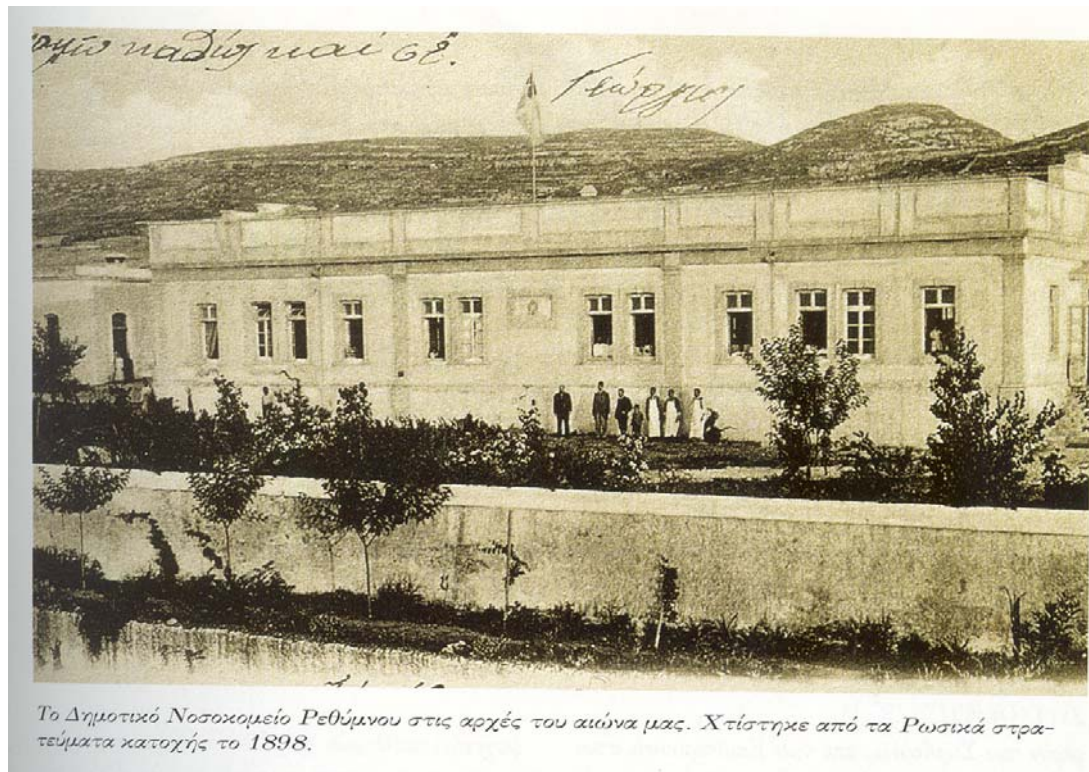
Το δημοτικό Νοσοκομείο Ρεθύμνου στεγαζόταν σε ιδιωτικό οίκημα της οδού Χατζηγηγοράκη.

Ήταν μικτό Νοσοκομείο και μικρότερης δυναμικότητας σε κλίνες.

Ο Ρωσικός στρατός στο Ρέθυμνο έδειξε πολλές φορές δείγματα συμπάθειας προς τους κατοίκους.

Αντιλήφθηκαν αμέσως την ανάγκη βελτίωσης των συνθηκών περίθαλψης και γι αυτό μόλις ήρθαν το 1897, προτού ακόμη η Κρήτη γίνει ελεύθερο κράτος άρχισαν να κτίζουν με δικά τους αποκλειστικά μέσα και σχέδια ένα σύγχρονο Νοσοκομείο έξω από την πόλη τότε, το οποίο τέλειωσε το 1899.

Το εγκαινίασε ο πρίγκιπας αρμοστής στις 06.05.1899 σε επίσημη τελετή κατά τη διάρκεια της οποίας ο Πρόξενος της Ρωσίας διαβίβασε το δωρητήριο έγγραφο, του Τσάρου Νικολάου Β', στο Δήμαρχο *«ως ανάμνηση της διαμονής των Αυτοκρατορικών στρατευμάτων στο Ρέθυμνο»*.

Το παραπάνω Νοσοκομείο ήταν το πρώτο σύγχρονο Νοσοκομείο στην Κρήτη με δυναμικότητα 25 - 30 κλινών και ανάλογο χειρουργείο. Η στέγη του χειρουργείου ήταν τότε κατασκευασμένη από γυάλινα κεραμίδια και αυτό θεωρήθηκε για την εποχή εκείνη, μεγάλο τεχνητό επίτευγμα, άξιο θαυμασμού.

Προφανώς παρουσιάστηκε και στο Ρέθυμνο η ανάγκη ίδρυσης Τμήματος «Κοινών Γυναικών», επειδή υπάρχει σχετική προκήρυξη προσθήκης στην Ανατολική Πτέρυγα του ειδικού διαμερίσματος. Το Νοσοκομείο αυτό λειτουργούσε μέχρι τις 22.05.1941, τρίτη μέρα της Μάχης της Κρήτης στο Ρέθυμνο, αλλά χτυπήθηκε από Γερμανικά αεροπλάνα παρά τα εμφανή σήματα του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού (ΔΕΣ) στη στέγη του.

Αυτή ήταν η τελευταία μέρα της λειτουργίας του Δημοτικού Νοσοκομείου στο Ρέθυμνο.

Λέγεται ότι οι πρώτοι γιατροί του ήταν από τη Ρωσική φρουρά. Έχουμε σχετική επιστολή του Τουρκορεθυμνιώτη Μεχμέτ Ουσταμπιλάκη προς το λογοτέχνη δικηγόρο Μιχάλη Παπαδάκη με τον οποίο ήσαν φίλοι και συμμαθητές στο γυμνάσιο Ρεθύμνου. Πρώτος Ρεθυμνιώτης γιατρός που διορίστηκε ήταν ο γέρος- Δάνδολος (Ιωάννης Δ. Δάνδολος). Το κτίριο μετά την απελευθέρωση χρησιμοποιήθηκε σαν

Σανατόριο, παράρτημα του Κρατικού Νοσοκομείου Ρεθύμνου ανεπίσημα μέχρι το 1952, οπότε παραχωρήθηκε στη Σχολή Οπλιτών Χωροφυλακής.

Όταν έπαψε να υφίσταται η ανάγκη τμήματος «Κοινών Γυναικών» (μετά την αναχώρηση των Ρωσικών στρατευμάτων), το παράρτημα αυτό λειτούργησε ως Τμήμα Λοιμωδών Νοσημάτων.

ΗΡΑΚΛΕΙΟ

Τα Δημοτικά Νοσοκομεία Ηρακλείου (Χριστιανικό και Οθωμανικό) λειτουργούσαν σε χωριστά κτίρια. Το ένα εξυπηρετούσε τις νοσηλευτικές ανάγκες των Χριστιανών και το άλλο των Οθωμανών.

Οι γιατροί του Χριστιανικού Νοσοκομείου Χαράλαμπος Γιαμαλάκης (βέλος) και Σάββας Σαββάκης. Φωτογραφία του 1899. Οι ίδιοι υπηρέτησαν και στο Πανάνειο Δημοτικό Νοσοκομείο.

Το Χριστιανικό νοσοκομείο ή ρωμαϊκά σπιτάλια λειτουργούσε από το 18^ο αιώνα με συνδρομές των κατοίκων, «χρησίμευον ουχί μόνον ως νοσοκομείον των ενδεών ασθενών αλλά και ως γηροκομείον και πτωχοκομείον» κατά τον Ν. Σταυράκης.

Υπήρξε ακόμα άσυλο των χριστιανών και ήταν το μόνο πολιτικό νοσοκομείο στη Κρήτη τον καιρό της τουρκοκρατίας.

Μετά το 1866, η υψηλή πύλη προχώρησε στην ίδρυση δύο μεικτών νοσοκομείων, για χριστιανούς και Οθωμανούς, ένα στα Χανιά και ένα στο Ρέθυμνο. Στο Ηράκλειο διατήρησε το παλιό χριστιανικό νοσοκομείο και ίδρυσε ένα χωριστό για τους Οθωμανούς κοντά στο σημερινό Αρχαιολογικό μουσείο. Το χριστιανικό,

ιδρυμένο πολύ πριν το 1800, ίσως το 1750 βρισκόταν σε κτίριο της οδού Ταξιάρχου Μαρκοπούλου στη θέση του σημερινού 8^{ου} Δημ. Σχολείου. Υπαγόταν στο Μητροπολιτικό ναό του Αγίου Μηνά και το συντηρούσε η χριστιανική κοινότητα.

Ήδη από το ΙΘ΄ αιώνα αντιμετώπιζε ουσιαστικό πρόβλημα συντήρησης και εξυπηρέτησης των νοσηλευτικών και λοιπών αναγκών του Ηρακλείου αλλά και των γειτονικών νομών Λασηθίου και Ρεθύμνου. Για την αντιμετώπιση ουσιαστικών αναγκών του ιδρύματος εκείνου το 1848, ο τότε Μητροπολίτης Χρύσανθος, δώρισε περιουσιακά στοιχεία του ερημομοναστηρίου Αγίου Δημητρίου Μονοφατισίου στο νοσοκομείο.⁸⁰

Το 1860 επί Μητροπολίτη Κρήτης Διονυσίου Χαριτωνίδα έγινε επισκευή και επέκταση του νοσοκομείου για καλύτερη λειτουργία και προσφορά στο Κρητικό λαό.⁸¹

Το ίδρυμα αυτό λειτούργησε και ως πτωχοκομείο και γηροκομείο, υπήρχε και άσυλο των κατατρεγμένων χριστιανών στις επανειλημμένες Κρητικές επαναστάσεις του 18^{ου} αιώνα. Πολλοί επώνυμοι και ανώνυμοι αγωνιστές της Ελευθερίας, πτώματα ακέφαλα ή ακέραια ή και αταίριαστα μέλη τους είχαν ταφεί στην αυλή του, για αυτό δικαιολογημένα ο Ν. Ζευγαδάκης το αποκαλούσε «εθνικόν κοιμητήριον».⁸²

Άμεση διοίκηση του Νοσοκομείου άσκουσε τριμελής επιτροπή εκλεγμένη από τα σωματεία της πόλης, που λογοδοτούσε στη Δημογεροντία, με πρόεδρο τον εκάστοτε Μητροπολίτη.

Το νοσοκομείο που λειτουργούσε ως πτωχοκομείο γηροκομείο, τα χριστιανικά σχολεία και ο ανεγειρόμενος Ναός του Αγίου Μηνά αποτελούσαν τα κοινωφελή καταστήματα της πόλεως του Ηρακλείου.

Στη συνεδρία 192 της δημογεροντίας Ηρακλείου 12/4/1863 ορίστηκε ο κανονισμός του χριστιανικού νοσοκομείου (πρωτόκολλα δημογεροντίας 1862-4). Είναι ο πρώτος γνωστός κανονισμός λειτουργίας κοινωφελούς ιδρύματος που έχουμε στη Κρήτη.

Σ' αυτόν αναφέρεται:

«Η Δημογεροντία του τμήματος Ηρακλείου, συγκείμενη υπό του Σεβασμιωτάτου Προέδρου αυτής, Αγίου Κρήτης Κυρίου Διονυσίου, τα υπογεγραμμένα τακτικά αυτής μέλη και το Γραμματέα, συνελθούσα εις συνεδρίασιν σήμερον τη δωδεκάτη Απριλίου

⁸⁰ Πρακτικά Γ΄ ΔΚΣτ. Γ΄

⁸¹ Εφημερίδα «ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ» Ζευγαδάκης Νικόλαος

⁸² Δετοράκης Μ. Ε. Περιοδικό «ΤΑΥ». *Ο Μητροπολιτικός Ναός του Αγίου Μηνά και Θέματα Υγείας-Πρόνοιας στη περίοδο της Τουρκοκρατίας και της Κρητικής Πολιτείας*. Οκτώβριος 1981

του χιλιοστού οκτακοσιοστού εξηκοστού τρίτου έτους , ημέρα Παρασκευή και εν τω εν Ηρακλείω Καταστήματι αυτής κειμένου εντός του περιβόλου της Ιεράς Μητροπόλεως. Στεφθείσα ωρίμος και μετά των παρευρεθέντων κυρίων επιτρόπων του εν τη πόλει ταύτη νοσοκομείων περί της τακτικωτέρας τούτου διευθύνσεως και της ακριβεστέρας εκπληρώσεως των καθηκόντων των εν αυτών υπαλλήλων και των νοσηλευόμενων Κανονίζει ως εξής:

..Άρθρο γ: η διεύθυνση του καταστήματος τούτου ανατίθεται εις διοριζόμενων επιτροπήν ήτις θέλει είτε τριμελής προστιθεμένου εις αυτήν ικανού γραμματέως προς εκπλήρωσιν της γραφικής εργασίας. Η Επιτροπή αυτή θέλει έχει πρόεδρον αυτής τον κατά καιρόν Σεβασμιότατο Μητροπολίτη και θέλει αναγνωρίζει προϊσταμένου σωματείου την Δημογεροντίαν ταύτης ήτις εν πάσει περιστάσει θέλει παρέχει αυτή πάσαν ηθικήν συνδρομή»

Η σφραγίδα της Επιτροπής έφερε παράσταση του Αγίου Παντελεήμονα, που κρατούσε στο ένα χέρι σταυρό και στο άλλο μικρή θήκη με ιάματα.

Το 1876 ψηφίστηκε ο νέος «Διοργανισμός» των κοινωφελών καταστημάτων (ΑΔΗ 2/111-338):

«Συνελθόντες οι υποφαινόμενοι αντιπρόσωποι των συλλόγων των ιατρών και εμπόρων και των συντεχνιών της πόλεως του Ηρακλείου εν τη αιθούσης της ιεράς Μητροπόλεως ημών κυρίου Σωφρονίου όπως σκεφθώμεν περί της βελτιώσεως της καταστάσεως των κοινωφελών καταστημάτων ημών,ανατιθέμεθα μεν από τούδε την διεύθυνση των καταστημάτων της κοινότητας ημών εις την εφορία των κοινωφελών καταστημάτων Ηρακλείου αποφασίζομεν δε τα εξής:

1^{ον} Η Εφορία, πλην της υπηρεσίας των Σχολείων θέλει σκέπτεται συζητεί και αποφασίζει κατά πλειοψηφίαν ότι αφορά τη καλή διατήρηση των κοινωφελών καταστημάτων άτινα είσιν ο ιερός ναός του Αγίου Μηνά το Γηροκομείο το Πτωχοκομείο και το Νεκροταφείο.....

7^{ον} Οφείλει να παρέχει πάσαν δυνατήν περίθαλψιν εις τους εν τω Γηροκομείου και - Πτωχοκομείου διαμένοντας απόρους, αδυνάτους και οπωσδήποτε πάσχοντας και αναλόγως των υλικών μέσων της προς διατήρηση δαπάνης εκείνων εξ αυτών, οίτινες όντας άνίκανοι προς εργασίαν αδυνατούσα τα προς το ζην. Εις την αυτήν κατηγορίαν υπάγονται και ία πρόσωπα παραπέμποντας παρά της Εκκλησιαστικής Αρχής ίνα διαμίνωσιν εν αυτό προσωπικής χάριν σωφρονισμού.....

8^{ον} Άπαντα τα κοινωφελή καταστήματα της χριστιανικής κοινότητας Ηρακλείου διατηρούνται δια της προαιρετικής συνδρομής και εκουσίου βοήθειας των χριστιανών.

*Αυτή δε ενεργείται είτε δι' εισφοράς εις τους δίσκους αυτών εκτεθειμένους εις τα κατάλληλα μέρη κατά τας ειθισμένας ημέρας είτε δια δωρεάς διαθήκης είτε άλλως
.....*

Ο Κρήτης Σωφρόνιος επιβεβαιού»

Μετά την ψήφιση του Δημοτικού νόμου, η διατήρηση των νοσοκομείων περιήλθε στους Δήμους. Ωστόσο το πρόβλημα της περίλθαψης των φτωχών και αναπήρων παραμένει στους ώμους της εκκλησίας. Από μεγάλο αριθμό εγγράφων πληροφορούμαστε ότι στα έσοδα των νοσοκομείων συνέβαλαν δωρεές χρημάτων ή κτημάτων, δηλαδή αμπελιών, ελαιώνων κλπ. Η επιτροπή προχωρούσε σε εκμίσθωση των κτημάτων μετά από δημοπρασία στον τελευταίο πλειοδότη, ο οποίος κατέθετε το σχετικό ποσό στη χριστιανική Ορφανική Τράπεζα.

Γινόταν και πωλήσεις ακινήτων ως και ελαιοτριβείων η νερόμυλων που ανήκον στο ίδρυμα. Οι δωρεές πολλές φορές ήταν σημαντικές.

Το 1795 αναφέρεται δωρεάν του μητροπολίτη Μάξιμου από 500 γρόσια. Η εφημερίδα ΜΙΝΩΣ δημοσιεύει την είδηση της δωρεάς της δασκάλας Ειρήνης Παπαδάκη από 3000 γρόσια στις 20/8/1883. Οι ιδιαίτερες σημαντικές δωρεές του Παναγιώτη και Αθηνάς Θεοδουλάκη για την ίδρυση νέου νοσοκομείου αξίζουν ειδικής μνείας.

Σημαντική οικονομική στήριξη επίσης παρείχαν τα χωριά του Νομού Ηρακλείου.

Η Δημογεροντία με πρόεδρο τον εκάστοτε μητροπολίτη ζητούσε με έγγραφο της από τους ιερείς και δημογέροντες των χωριών, τη συλλογή οσπρίων, σιτηρών και λαδιού για τις ανάγκες του νοσοκομείου. Οι επίτροποι του νοσοκομείου υπογράφουν και κάθε είδους πιστοποιητικά που αναφέρονται στην υπηρεσία ή στη διαγωγή εργαζομένων.

Ο Μητροπολίτης επικυρώνει το έγγραφο και το γνήσιο της υπογραφής των μελών της Επιτροπής.

Σε ένα τέτοιο πιστοποιητικό αναφέρεται και το παρακάτω έγγραφο:

« Ο κύριος Γεώργιος Νικολαΐδης διορισθείς υπό της χριστιανικής κοινότητας της πόλεως ταύτης από του έτους 1848 ιατρός του Νοσοκομείου τούτου ξεπλήρωσε πιστός τιμίως και ευσυνειδήτως το καθήκον αυτού μέχρις σήμερον, δους κατά το δεκαεπταετές

χρονικών τούτου διάστημα ικανά δείγματα ακραιφνούς ζήλου περί την εξάσκηση της ανατεθείσης αυτώ ιατρικής υπηρεσίας δι ην δικαίως απεσπάσατο την αγάπην και την υπόληψην των συμπολιτών αυτού.

Εις πίστωση τούτων φύεται αυτό το παρόν.

Εν Ηρακλείω τη 20^η Ιουλίου 1866

Οι επίτροποι του Νοσοκομείου

Ο πρόεδρος ο Κρήτης Μελέτιος

(ΑΔΗ 2/19-317 18666)»

Ο Μητροπολίτης υπέγραψε και τα διαμετακομιστικά έγγραφα για νοσηλεία ατόμων σε νοσοκομεία της Ελεύθερης Ελλάδας και της Σμύρνης, χορηγώντας «*Το Πιστοποιητικόν Πενίας*»

Σε έγγραφο του 1876 ο μητροπολίτης Σωφρόνιος υπογράφει ως πρόεδρος της Δημογεροντίας το παρακάτω (ΑΔΗ 2/112-333) :

«Η Χριστιανική Δημογεροντία πιστοποιεί ότι η Σμαράγδα Παπαδάκη κάτοικος Ηρακλείου, πάσχουσα τους οφθαλμούς έχει ανάγκην εισαγωγής εις το οφθαλμοκομείον. Χορηγείται πιστοποιητικό πενίας ίνα χάριν φιλανθρωπίας επιτροπή αυτή εν αυτών είσοδος.

Ηράκλειο 11 Οκτωβρίου 1876»

Ενδιαφέρον κεφάλαιο αποτελεί η συνεργασία μεταξύ του Χριστιανικού Νοσοκομείου Ηρακλείου και του Γραικικού Νοσοκομείου Σμύρνης, «ο Άγιος Χαράλαμπος».

Στο νοσοκομείο εκείνο εισάγονταν ασθενείς με σοβαρά και δύσβατα νοσήματα, έπειτα από χορήγηση ιατρικού πιστοποιητικού και συνοδευτικού εγγράφου της Δημογεροντίας δηλ του Μητροπολίτη.

Αρκετές είναι οι δωρεές Κρητών προς το νοσοκομείο Σμύρνης μεταξύ των οποίων και του Παναού Θεοδουλάκη και συναντά ο ερευνητής σε διάφορα αρχεία της εποχής.

Πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι κάθε χρόνο ερχόταν στο Ηράκλειο εκπρόσωπος του νοσοκομείου αρχιμανδρίτης ή ιερέας που διενεργούσε έρανο με άδεια του μητροπολίτη μεταξύ των χριστιανών της πόλης. Η εκκλησία συμμετείχε στον έρανο με κάποιο ποσό από τον τραπεζικό λογαριασμό των μοναστηριών.

Γιατροί του Χριστιανικού νοσοκομείου υπήρξαν

- Αντώνιος Λευθεραίος (από τα ιδρυτικά μέλη)

Πέθανε το 1815 στο Ηράκλειο και τάφηκε στον Άγιο Ματθαίο ως Επίσημος.

Ήταν πατέρας του περίφημου γιατρού λογοθέτη και εθνομάρτυρα Ιωάννη Λευθεραίου, που σφαγιάστηκε στο μεγάλο αμπερντέ του Ηρακλείου στις 21/6/1821

- Γεώργιος Νικολαΐδης (έτη υπηρεσίας 1848-1866)
- Αριστείδης Ζαφειρίδης (1836-1920)
- Ι. Κ. Σφακιανάκης (1848-1924)
- Αντώνιος Καπετανάκης (1858-1909)
- Χαράλαμπος Γιαμαλάκης (1858-1916)
- Σάββας Σαββάκης (1860-1934) κ.α.

Το Χριστιανικό Νοσοκομείο με την ανεκτίμητη προσφορά του στους κατοίκους του Ηρακλείου και παρά τις φιλότιμες προσπάθειες της χριστιανικής κοινότητας σταμάτησε τη λειτουργία του το 1900.

Επί μία διετία οι ασθενείς χριστιανοί νοσηλεύονταν στο τότε Οθωμανικό Νοσοκομείο με έξοδα του Δήμου. (ΑΔΗ 3-2/8-46 της 7-7-1900).

5.2 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΑ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ ΕΠΙ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Για όλα τα Δημοτικά Νοσοκομεία Κρήτης δημοσιεύτηκαν επί Κρητικής Πολιτείας Εσωτερικοί Κανονισμοί λειτουργίας για το καθένα χωριστά και άλλοι που αφορούσαν όλα τα ευαγή ιδρύματα. Από τους κανονισμούς αυτούς προκύπτει ότι υπήρχε ένας γιατρός για το Παθολογικό Τμήμα, ένας για το Χειρουργικό και ένας βοηθός και για τα δύο Τμήματα.

Το Νοσοκομείο Ρεθύμνου δεν είχε βοηθό γιατρό, προφανώς λόγω της μικρής δυναμικότητας σε κλίνες. Οι ίδιοι γιατροί έκαναν και τα εξωτερικά ιατρεία και είχαν και την ευθύνη των παραρτημάτων.

Στην Κρήτη υπήρχαν ειδικές ανάγκες για ορισμένα νοσήματα και δεν υπήρχαν επί τούτου ειδικά θεραπευτήρια, όπως π.χ. Φρενοκομείο.

Στη Συνεδρία της 14.5.1903 της Βουλής των Κρητών, ο βουλευτής Α. Μελάς έκανε πρόταση για σύμβαση με Ψυχιατρεία της Ελλάδας προς νοσηλεία των φρενοβλαβών της Κρήτης εφόσον είχε καταργηθεί το ιδρυθέν Φρενοκομείο στα Χανιά από την αντίδραση των περιοίκων.

Για τους Κρητικούς «λυσσόδηκτους», όπως αποκαλούνται, είχε γίνει σχετική σύμβαση με το Λυσσιατρείο Αθηνών για δωρεάν θεραπεία τους, έναντι εισφοράς 2.500 δρχ. ετησίως όπως ανακοίνωσε στη Βουλή των Κρητών ο επί των Εσωτερικών Σύμβουλος γιατρός Ι. Τσουδερός, κατά τη συνεδρίαση της 26.5.1903.

Οι Εσωτερικοί κανονισμοί καθώς και η λειτουργία των Νοσοκομείων της Κρήτης κατά την περίοδο αυτή, έχει ήδη αναφερθεί και θα αναφερθούμε παρακάτω πως επηρεάστηκαν από τους ανάλογους κανονισμούς και διατάξεις της Ελλάδας.

Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι πολλοί γιατροί και στις τρεις πόλεις που υπήρχαν Νοσοκομεία προσέφεραν τις υπηρεσίες τους εντελώς δωρεάν όπως φαίνεται από δημοσιεύματα της εποχής.

Με την ευκαιρία της παρουσίασης της νοσοκομειακής κατάστασης επί Κρητικής Πολιτείας, κρίνουμε σκόπιμο να επισυνάψουμε σε φωτοαντίγραφο στο Παράρτημα 3 τους πίνακες επιστημόνων γιατρών (που βρήκαμε κατά την έρευνα μας για τα Νοσοκομεία), όλων των νομών της Κρήτης, οι οποίοι δημοσιεύτηκαν στην επίσημο Εφημερίδα της Κρητικής Κυβέρνησης το 1903.

6.0 ΤΑ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟ 1913 ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Μέχρι τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια η νοσοκομειακή κατάσταση στην Κρήτη παράμεινε όπως ήταν επί Κρητικής Πολιτείας (1898-1913) με μικρές μόνο αποκλίσεις. Στα Χανιά και στο Ρέθυμνο λειτουργούσαν τα Δημοτικά Νοσοκομεία με 40 και 30 κλίνες αντίστοιχα και στο Ηράκλειο το Πανάνειο (Δημοτικό) Νοσοκομείο, 100 περίπου κλινών.

6.1 ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ ΚΑΤΑ ΝΟΜΟΥΣ.

Κρίνουμε και πάλι σκόπιμο να παρουσιάσουμε την νοσοκομειακή κατάσταση στην Κρήτη μετά το 1913, κατά νομούς αρχίζοντας πάντα από την πρωτεύουσα (τότε) της νήσου, τα Χανιά.

ΧΑΝΙΑ

A. Γενικό Νοσοκομείο Χανίων

Στην επόμενη σελίδα παραθέτουμε σε φωτοαντίγραφο την απάντηση του ανωτέρω ιδρύματος η οποία παρουσιάζει την υπάρχουσα κατάσταση του (1984). Παρατηρούμε ότι επί 23 χρόνια δεν έγινε απολύτως τίποτα για την επέκταση των υπαρχόντων χώρων.

Το 1928 προστέθηκαν σε ανεξάρτητο κτίριο, στο χώρο του Νοσοκομείου, 20 κρεβάτια για το Αφροδισιολογικό Τμήμα. Προφανώς δεν πρόκειται περί δημιουργίας νέου Τμήματος αλλά περί μεταφοράς του από της εποχής της Κρητικής Πολιτείας που λειτουργούσε σε άλλο κτίριο (περιοχή ατμόμυλος) για καλύτερες συνθήκες νοσηλείας.

Η γονόρροια και η σύφιλη είχαν έξαρση από την εποχή της Κρητικής Πολιτείας λόγω της συγκέντρωσης πλήθους από τις περιμεσογειακές κυρίως χώρες προς «εξυπηρέτησης» των στρατευμάτων των «Προστάτιδων Δυνάμεων». Της εν λόγω «εξυπηρέτησης» έκανε χρήση όμως και εγχώριος αντρικός πληθυσμός, αν και

επιλεκτικά (χωροφύλακες) με τις γνωστές θλιβερές συνέπειες. Μεγάλος αριθμός από τους Κρητικούς χωροφύλακες της εποχής μολύνθηκε από σύφιλη με τραγικά επακόλουθα.

-Το σύνολο των εργαζόμενων είναι 504 άτομα.

-Απασχολούνται 90 γιατροί.

-Εργάζονται 164 Νοσοκόμες (Σχολής και Πρακτικές), 7 Μαιές, 16 άντρες Νοσοκόμοι και 15 Τραυματιοφορείς .

Προβλεπόμενες θέσεις Νοσηλευτικής Υπηρεσίας γενικώς 429.

Γραμμάτι 26/6/84
Αφ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΧΑΝΙΩΝ
«ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ»

ΤΜΗΜΑ
Τεχ. Δ/ση:
Γληφοφορείς: **Ε. ΑΛΥΙΖΑΚΗ**
Τηλέφωνο: 27231/202
ΘΕΜΑ: **Παροχή στοιχείων**

Χανιά 22 Ιουνίου 1984.
Αριθ. Πρωτ. 4992 Βοθμός προτεραιότητας Βοθμός Ασφάλειας

ΠΡΟΣ: Το Γενικό Ν/μελο Ρεθύμνης
Ρέθυμνο

ΕΠΙΧΡΗΜΑΤΟΓΡΑΦΗ
Αριθ. Πρωτ. 202
Ημερ. προ. 26-6-84

ΣΧΕΤ: α) Ι425/8-5-84 έγγραφό σας

Απαρνώντας στο ανωτέρω σχετικό έγγραφο σας, σας γνωρίζουμε ότι για το Ν/μελο μας δεν μπορούμε να ορίσουμε ακριβή ημερομηνία ιδρύσεώς του γιατί από γενομένες έρευνες που έγιναν κατά καιρούς το μόνο που βρήκαμε ήταν ότι στεγαστήκε στο παλαιό Δημαρχιακό Μέγαρο στη θέση Σαντριβάνι της Πλατείας Χανίων πριν από το 1900 δυνάμειω 40 κλινών.

Στις Ι2-2-1905 ανοικοδομήθηκε το νυν Ν/μελο στη θέση Δραγομή που βρίσκεται σήμερα. Το οικοπέδο αγοράστηκε από τον Πρίγκηπα Γεώργιο και κτίστηκε από δωρεές 1) του Αυτοκράτορα της Ρωσίας 2) Φωτ. Αντωνιάδου 3) Ναυάρχου Κουντουριώτου 5) Βλ. Βενιζέλου κλπ. και το παρέδωσε ο Πρίγκηπας στο Δημαρχείο με το αρ. 849/20-2-1905 παραδόσεως δυνάμειω 40 κλινών και μεταφέρθηκαν οι ασθενείς σ' αυτό.

Το 1928 οικοδομήθηκε νέο κτίριο ανεξάρτητο του πρώτου και χρησιμοποιήθηκε ως Ν/μελο Αφροδισίων Νόσων δυνάμειω 20 κλινών.

Το 1932 παραχωρήθηκε δίπλα κτίριο από τον Δήμο Χανίων που χρησιμοποιήθηκε ως Μαιευτική Κλινική δυνάμειω 10 κλινών.

Το 1938 κτίστηκε νέο παράρτημα δυνάμειω 10 κλινών που χρησιμοποιήθηκε ως Τμήμα Λοιμωδών Νόσων και νέο παράρτημα για τα γραφεία διοικήσεως εξωτερικά ιατρεία.

Το 1948 υπήχθη στις διατάξεις του Ν. 965/37 (κρατικοποιήθηκε) και ονομάστηκε Γενικό Κρατικό Ν/μελο Χανίων "ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ".

Μετονομάστηκε Γενικό Ν/μελο Χανίων με το από Ι0-2-1956 Β.Δ/γμα ΦΕΚ 75/56 δυνάμειω 100 κλινών.

Το 1956 εξεπονήθηκε νέο σχέδιο κατεδάψεως του παλαιού και ανέγερση νέου κτιρίου με επικουρήση του κράτους και της Παγκρήτιου Ενώσεως Αμερικής και άρχισε η ανέγερσή του το 1958 και συνεχίζεται.

Το 1961 ορίστηκαν οι κλινές σε 120
Το 1966 ορίστηκαν οι κλινές σε 150
Το 1973 ορίστηκαν οι κλινές σε 210
Το 1978 ορίστηκαν οι κλινές σε 260

Λειτουργεί ως ΜΠΔΔ

Επείτα αρχή είχε ειδικότητες Παθολογίας, Χειρουργικής και από το 1932 λειτουργήσε και Μαιευτική Κλινική.

Τώρα έχει τις ειδικότητες Παθολογίας, Χειρουργικής, Μαιευτικής-Γυναικολογικής, Παιδιατρικής, Καρδιολογικής, Οφθαλμολογικής, Ωτορινικής, Ορθοπαιδικής, Ουρολογικής, Νεφρολογίας, Μικροβιολογίας, Ακτινολογίας, Παθολογοανατομίας, Νευρολογίας, Αναίσθησιολογίας και Διαιτολογίας.

Δεν καλύπτει τις ανάγκες του Νομού μας από απόψεως αριθμού κρεβατιών, γιατί αυξήθηκε η νόσολογική κίνηση.

Το κτίριο είναι ιδιόκτητο.

Ελλείψεις σε επιστημονικό προσωπικό επί οργανικών θέσεων υπάρχουν κυρίως στους Αναίσθησιολόγους.

Ο Διευθυντής
Ε. ΒΟΥΡΕΔΑΚΗΣ

Για
Ε. ΑΛΥΙΖΑΚΗ

B. Θεραπευτήριο Ψυχικών Παθήσεων Χανίων

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΘΕΡΑΠΕΥΤΗΡΙΟ ΨΥΧΙΚΩΝ ΠΑΘΗΣΕΩΝ
Χ Α Ν Ι Ω Ν

Βαθμός Ασφαλείας
Χανία 22-5-1984
Αριθ. Πρωτ. 1751 Βαθμ. Προτεραιότητας

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ
ΤΜΗΜΑ Γραμματεία

Τ. Δ. ναις: Βοηθητική οδός Σούδας 27
Πληροφορία: Ν. ΚΟΚΟΛΑΚΗΣ
Τηλέφωνο: 89151/96

Προς Το Γενικό Νοσ/μείο Ρεθύμνης
ΡΕΘΥΜΝΟ

ΘΕΜΑ: Στοιχεία Νοσοκομείου.-
ΣΧΕΤ: Αριθμ. 1425/ 8.5.1984 έγγραφό σας.

Απαντώντας στο ανωτέρω σχετικό σας γνωρίζουμε τα παρακάτω:

- 1) Το Νοσοκομείο ελειτούργησε ως Ν.Π.Δ.Δ. περί το 1910 με την επωνυμία " ΑΣΥΛΟ ΦΡΕΝΟΒΛΑΒΩΝ ΣΟΥΔΑΣ "
- 2) Η δυναμικότητα του σε κρεβάτια όταν ιδρύθηκε ήτο 330 σήμερα είναι 600 .
- 3) Λειτουργεί ως Ν.Π.Δ.Δ.
- 4) Στην αρχή είχε μόνο ένα (1) ψυχίατρο.
Σήμερα προβλέπονται:
Δ/ντού Ψυχιατρικής Κλινικής 2
Επιμελητού " " 2
Δ/ντού Παθολ. αναρρωτηρίου 1
Δ/ντού Μικροβιολογικού Εργ/ρίου 1
Δ/ντού Ακτινολογικού Εργ/ρίου 1
Δ/ντού Ηλεκτροεγκεφαλογράφου 1
Δ/ντού Οδοντιατρείου 1
Βοηθών Ιατρών 5
- 5) Καλύπτει τις ανάγκες της περιοχής και ολοκλήρου της Κρήτης και ανταποκρίνεται στον προορισμό του.
- 6) Είναι ιδιόκτητο , έχει μεταστεγαστεί σε δέκα (10) κανουργή κτίρια συνολικής κάλυψης 13.212 τ. μ. που βρίσκονται σε οικόπεδο 125 στρεμμάτων.
- 7) υπάρχουν ελλείψεις σε επιστημονικό προσωπικό επί οργανικών θέσεων (προβλέπονται 14 θέσεις Γιατρών και υπηρετούν 8) .-

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Ζ. ΚΑΡΑΠΑΤΑΚΗΣ

Δια την Αντιγραφήν
Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ Δ.Ο.
Ν. ΚΟΚΟΛΑΚΗΣ

Είναι το μόνο Δημόσιο Ψυχιατρικό Ίδρυμα της Κρήτης, προγραμματισμένο μάλιστα για τις ανάγκες όλης της νήσου και θα του ταίριαζε ο τίτλος «Παγκρήτιο».

Επίσης είναι το μοναδικό Δημόσιο νοσηλευτικό κατάστημα στην Κρήτη που έχει άνεση χώρων και γι αυτό ακριβώς μελετάται να στεγάσει Κλινική του Νοσοκομείου Χανίων προς αποσυμφόρηση του.

Μετά τη μεταστέγασή του στα νέα κτίσματα έπαυσε να είναι «άσυλο» με άθλιες συνθήκες νοσηλείας και μεταμορφώθηκε σε πραγματικό Νοσοκομείο που παρέχει ικανοποιητικές υπηρεσίες παρά την ανεπάρκεια του σε επιστημονικό κυρίως προσωπικό.

Κατά την κατάληψη των Χανίων από τους Γερμανούς (27.5.1941) το ίδρυμα δεν είχε κανένα νοσηλεύόμενο και μεταφέρθηκαν εκεί οι Φυματιώντες του Σανατορίου, το οποίο επέταξαν αμέσως οι Γερμανοί για τις ανάγκες τους.

Γ. Σανατόριο (Φθισιατρείο) Χανίων

Πρεβαντόριο

Θεραπευτήριο Χρόνιων Παθήσεων

Παρότι επί Κρητικής Πολιτείας είχαν γίνει προτάσεις ίδρυσης Φθισιατρείου λόγω των επιτακτικών αναγκών, δεν καρποφόρησαν λόγω αντίδρασης του τοπικού Τύπου, μην τυχόν η Κρήτη χαρακτηριστεί νησί των φυματικών.

Το Σανατόριο Χανίων ιδρύθηκε το 1924 και άρχισε η ανοικοδόμηση του (με τοπική φορολογία) σε μεγάλη έκταση που τελικά έφτασε τα 130.000 τ. μ. περίπου. Το κεντρικό κτίριο το οποίο ήταν θαυμάσια διαρρυθμισμένο (ευρύχωροι θάλαμοι και βεράντες) εγκαινιάστηκε στις 30.11.1930 και είχε δυναμικότητα μέχρι 140 κλινών.

Επειδή υπήρχαν άμεσες και πειστικές ανάγκες περίθαλψης των φυματικών, ο Δήμος Χανίων παραχώρησε παλιό οίκημα στη θέση Καψαλώνα του κάμπου Χανίων (παρά το χωριό Νεροκούρου), για την περίθαλψη των δυστυχών αυτών αρρώστων, μέχρι να τελειώσει το ανεγειρόμενο κτίριο του Σανατορίου στη θέση Άγιος Ιωάννης, δυναμικότητας 40 περίπου κλινών.

Νωρίς έγινε αντιληπτή η ανεπάρκεια των κλινών προς κάλυψη των αναγκών όλης της Κρήτης και άρχισαν σχετικές ενέργειες, δημοσιεύματα, με αποτέλεσμα να δραστηριοποιηθούν οι Κρητικοί της Αμερικής συλλέγοντας δολάρια προς δημιουργία επαρκών κλινών για τις ανάγκες όλου του νησιού από την επάρατη τότε αρρώστια.

Κατά τη Γερμανοκατοχή επιτάχθηκε αμέσως το Σανατόριο και έγινε Γερμανικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο και μάλιστα προστέθηκε και νέο διάροφο κτίριο. Οι νοσηλευόμενοι φυματικοί μεταφέρθηκαν όπως- όπως στο Ψυχιατρείο Σούδας που τότε δεν είχε ασθενείς.

Μόλις παραδόθηκαν οι Γερμανοί (Μάης 1945) εγκαταστάθηκαν ξανά στο Σανατόριο, ασθενείς και υπηρεσίες του, γιατί τα κτίρια και το υλικό διατηρήθηκαν σε καλή κατάσταση από τους Γερμανούς και λειτούργησε κανονικά μέχρι το 1955 οπότε προς στιγμή επικράτησε η μικρόψυχη άποψη να μεταφερθεί σ' αυτό το Ψυχιατρείο Σούδας που ήταν σε αξιοθρήνητη κατάσταση. Τελικά όμως αποφασίστηκε η μετατροπή του σε πρεβαντόριο για προληπτική περίθαλψη «προφυματικών» παιδιών, κατόπιν πειστικής εισήγησης του Γεωργίου Τσουρή και θεσμοθετήθηκε με το Ν.3703/1958, παρότι εκείνη την εποχή έγιναν πολλές πιέσεις για μετατροπή του σε Ναυτικό Νοσοκομείο Κρήτης, οι οποίες όμως τελικά δεν τελεσφόρησαν.

Το πλήρωμα του χρόνου όμως έφτασε για το Πρεβαντόριο, όπως είχε φτάσει το 1958 και για το Σανατόριο, λόγω της ανόδου του βιοτικού επιπέδου του λαού, αλλά και των δραστικών αντιφυματικών φαρμάκων και μετατράπηκε σε Θεραπευτήριο Χρόνιων Παθήσεων από το 1978, ενώ από το 1973 φιλοξενούσε το ίδρυμα Απροσάρμοστων Παίδων, κατά ανορθόδοξο τρόπο, σύμφωνα με την άποψη του Γεωργίου Τσουρή ο οποίος πειστικά υποστηρίζει πως οι χρονίως πάσχοντες πρέπει να νοσηλεύονται στους νοσηλευτικούς χώρους του τέως Σανατορίου και όχι σε άλλους και μάλιστα υπό κακές συνθήκες και να αυξηθεί κατά πολύ ο αριθμός των νοσηλευόμενων της κατηγορίας αυτής, μια που υπάρχουν ανάγκες σ' όλη την Κρήτη αλλά και ευχέρεια πραγματοποίησης της ιδέας.

Δ. Ναυτικό Νοσοκομείο Κρήτης (Ν. Ν. Κ.)

Προ του Δεύτερου Παγκόσμιου πολέμου υπήρχαν δυο Στρατιωτικά Νοσοκομεία στην Κρήτη, στα Χανιά (στην περιοχή Χαλέπας) και στο Ηράκλειο, για τις ανάγκες των ανδρών των Ενόπλων Δυνάμεων του νησιού. Χτίστηκε και λειτουργεί στη Σούδα το Ναυτικό Νοσοκομείο Κρήτης, ένα θεραπευτήριο που καλύπτει τις ανάγκες όχι μόνο του Ναυτικού αλλά και των άλλων Κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων.

Πρόκειται πάντως για ένα σύγχρονο Γενικό Νοσοκομείο από κτιριολογική άποψη από επιστημονική επάνδρωση αλλά και από τα επιστημονικά μέσα που διαθέτει και έχει υπερεπάρκεια κλινών.

ΡΕΘΥΜΝΟ

Α. Δημοτικό Νοσοκομείο Ρεθύμνου

Το παλιό νοσοκομείο Ρεθύμνου σήμερα. Στεγάζει το παράρτημα της σχολής δοκίμων αστυφυλάκων. (Φωτό Γ. Παναγιωτάκης)

Το Δημοτικό Νοσοκομείο Ρεθύμνου που παραδόθηκε έτοιμο προς λειτουργία από τους Ρώσους το 1899 με μια μικρή προσθήκη για Τμήμα «Κοινών Γυναϊκών» το 1902-1903, παράμεινε στην ίδια ακριβώς κτιριακή κατάσταση και λειτουργούσε με Παθολογικό και Χειρουργικό Τμήμα (δυναμικότητας 25-30 κλινών), μέχρι την έναρξη της Μάχης της Κρήτης (20.5.1941) που επιτάχτηκε από το στρατό και πρόσφερε τις υπηρεσίες του στους τραυματίες.

Την τρίτη μέρα της Μάχης (22.5.41), που πορυβολήθηκε από Γερμανικά αεροπλάνα εγκαταλείφθηκε. Αυτή ήταν και η τελευταία μέρα λειτουργίας του ως Δημοτικού Νοσοκομείου.

Στις 7.6.1941 ο Γερμανός Διοικητής Ρεθύμνου (Λοχαγός CALLERS) έδωσε διαταγή στο γερμανομαθή γιατρό Δημήτρη Χαλκιαδάκη⁸³ να δημιουργήσει Κρατικό Νοσοκομείο για τις ανάγκες των τραυματιών της Μάχης και των κατοίκων.

Έγινε αμέσως επίταξη της Κλινικής Μαρούλη για το Παθολογικό και της Κλινικής Φραγκεδάκη για το Χειρουργικό Τμήμα και στις 20.6.41 εκδόθηκε η πρώτη «ημερήσια διαταγή» του Κρατικού Νοσοκομείου Ρεθύμνου, ενώ η λειτουργία του άρχισε στο τέλος του ίδιου μήνα. Το Φλεβάρη του 1942 συγχωνεύτηκαν και τα δύο Τμήματα στην Κλινική Μαρούλη προφανώς από έλλειψη πελατείας. Στην Κλινική αυτή λειτούργησε κατά την Κατοχή το Κρατικό Νοσοκομείο Ρεθύμνου προσφέροντας σημαντικές υπηρεσίες στον πληθυσμό του νομού. Η δυναμικότητά του ήταν περί τις 25 κλίνες και η πληρότητά του εξαρτιόταν πολλές φορές από τη χορήγηση ή μη συσσιτίου. Ήταν κέντρο Εθνικής Αντίστασης και δυο από τους γιατρούς του ήταν ηγετικά της στελέχη.

Την 23.10. 44, δέκα μέρες από την απελευθέρωση του Ν. Ρεθύμνου (και της Ανατολικής Κρήτης), το Νοσοκομείο μεταφέρθηκε από την Κλινική Μαρούλη στο κτίριο του Ορφανοτροφείου όπου λειτουργούσε το εγκαταλειφθέν ήδη (με όλο σχεδόν τον εξοπλισμό και το υλικό του) Γερμανικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο κατόπιν διαταγής της Στρατιωτικής Διοίκησης Ρεθύμνου.

Δέκα χρόνια παράμεινε σ' αυτό το κτίριο συστεγαζόμενο με τα ορφανά, κατά τη διάρκεια των οποίων προστέθηκαν και άλλα Τμήματα με πρώτο το Μαιευτικό-Γυναικολογικό. Ιδρύθηκε Αντιφυματικό Ιατρείο που όμως νοσήλευε φυματιώντες στην αρχή μέσα στο χώρο του Νοσοκομείου και αργότερα και μέχρι το 1952 στο κτίριο του παλαιού Δημοτικού Νοσοκομείου, το οποίο είχαν επισκευάσει οι Γερμανοί για άλλες ανάγκες.

Το 1954 το Νοσοκομείο μεταφέρθηκε στο νέο κτίριο που εντωμεταξύ χτίστηκε με τη συνδρομή των Κρητικών της Αμερικής χωρητικότητας 50, αλλά με οργανισμό 100 κλινών. Στην πραγματικότητα όμως νοσήλευε 90-100 άτομα ημερησίως.

Με τη μεταφορά του Νοσοκομείου στο νέο σύγχρονο κτίριο άρχισε δειλά-δειλά να κεντρίζεται το ενδιαφέρον νέων- μεταπολεμικών-γιατρών προς επάνδρωσή του και σιγά-σιγά να αποβάλλει το χαρακτήρα που είχε σαν καταφύγιο γερόντων και ανήμπορων, νοσηλευόμενων και γιατρών.

⁸³ Η πρωτοβουλία αυτής της ενέργειας αν και πουθενά δεν αναφέρεται, ανήκει στο γιατρό Δημήτρη Χαλκιαδάκη, θέλοντας ακόμα μια υπηρεσία στους συμπολίτες του να προσφέρει.

Οι ανάγκες του πληθυσμού μετά τον πόλεμο ήσαν τεράστιες. Αυτός είναι ο λόγος που σαν μανιτάρια φύτρωναν οι Ιδιωτικές Κλινικές. Συγχρόνως όμως και η Ιατρική Επιστήμη προόδευε με αλματώδη βήματα, πράγμα που δεν μπορούσαν να παρακολουθήσουν, μήτε οι Ιδιωτικές Κλινικές μήτε το υπάρχον Νοσοκομείο.

Από το 1978-79 λοιπόν άρχισε η προσθήκη νέας πτέρυγας η οποία τελείωσε το 1985 και μεταφέρθηκαν σ' αυτή όλες οι Κλινικές τα Εργαστήρια και οι άλλες Υπηρεσίες, ενώ στο παλιό κτίριο, αφού έγιναν οι κατάλληλες επισκευές και μετασκευές, στεγάστηκε η Παιδιατρική και η Μαιευτική Κλινική και τα Εξωτερικά Ιατρεία.

ΗΡΑΚΛΕΙΟ

Α. Πανάνειο Νοσοκομείο

Το Πανάνειο Δημοτικό Νοσοκομείο αμέσως μετά την αποπεράτωση του (1902).

Την 10.02.1902 έγιναν τα εγκαίνια του Πανάνειου Νοσοκομείου το οποίο

έκτισε ο Παναγός Θεοδουλάκης και το δώρισε στην εκκλησία του Αγίου Μηνά.

Η αξία του τότε υπολογιζόταν σε 60 χιλιάδες δραχμές! Αμέσως ονομάστηκε Πανάνειο Δημοτικό Νοσοκομείο, προφανώς κατόπιν συμφωνίας με το Δήμο Ηρακλείου.

Εκεί μεταφέρθηκαν τα δυο Δημοτικά Νοσοκομεία. Στην εφημερίδα Πατρίς της 11.5.1900 αναφέρεται ανταπόκριση από το Ηράκλειο:

«Επαύθη δι άρνησιν υπηρεσίας ο διευθυντής του Οθωμανικού Νοσοκομείου ιατρός Δερτέφ εφέντης.

Ανετέθη δε αμέσως η προσωρινή διεύθυνσις εις τον διευθυντήν του Νοσοκομείου κ. Χ. Γιαμαλάκη. Επί τη ευκαιρία λοιπόν ταύτη το μεν Χριστιανικόν Νοσοκομείο θα μεταφερθή προσωρινώς εις το Οθωμανικόν και προς τούτο ήρξατο ήδη η ανάλογος επισκευή και απολύμανσις αυτού, το δε Χριστιανικόν Νοσοκομείον θα ζητήση ως εμάθομεν, από την Χριστιανικήν κοινότητα η Φιλόπτωχος αδελφότης δια να χρησιμοποιήση ως νυχτερινήν Σχολήν των απόρων παιδιών της πόλεως μας».

Από την ανωτέρω ειδησεογραφία της εποχής ίσως θα πρέπει να συμπεράνουμε ότι τα δυο Νοσοκομεία συγχωνεύτηκαν πριν μεταφερθούν στο Πανάνειο ή απλώς καταργήθηκε το ένα.

Το χαρακτηριστικό του Νοσοκομείου αυτού είναι ότι εκτός από το τμήμα «Κοινών Γυναικών» είχε και ανάλογο Μολυσματικών νόσων.

Φαίνεται ότι κατά την κατασκευή του δεν προέβλεψαν χώρο για χειρουργείο και έτσι βλέπουμε στην εφημερίδα της Κυβέρνησης της 17.11.1903 λεπτομερή προκήρυξη της Αστικής Εφορίας του Νοσοκομείου για την κατασκευή περίπτερου προς στέγαση του χειρουργείου.

Η διαρρύθμιση υπαρχόντων δωματίων για το σκοπό αυτό, δημιούργησε θέμα μεταξύ της Μητροπόλεως (που είχε την κυριότητα και την ευθύνη αλλά δε είχε προβλέψει τέτοιο κονδύλιο στον προϋπολογισμό της) και του Δήμου που είχε πιεστικές ανάγκες για την εξυπηρέτηση των ασθενών, αφού τα παλαιά Σπιτάλια δεν λειτουργούσαν ως νοσοκομείο από διετίας και οι Χριστιανοί ασθενείς νοσηλεύονταν ακόμη στο τότε Οθωμανικό νοσοκομείο (εγκατεστημένο στο κονάκι του Βελή πασά και βρισκόταν στην οδό Ιδομενέως Το μέγαρο καταστράφηκε από φωτιά στις αρχές του αιώνα), με καταβολή αντιτίμου εκ' μέρους του δήμου στη Μουσουλμανική Δημογεροντία.

Η νομαρχία Ηρακλείου σε έγγραφο της, προς το δήμο, με ημερομηνία 7-11-1902, γνωστοποιεί ότι επικυρώθηκε η απόφαση με την οποία καταρτίστηκε το αδελφάτο και ζητά να συγκληθεί εγκαίρως

«όπως υποδείξη συμφώνως των υπ' αριθμό 423 Νόμω τα κατάλληλα πρόσωπα, ίνα διορισθώσι ως ιατροί και φαρμακοποιοί του Νοσοκομείου, ως και το λοιπόν προσωπικόν αυτού» (ΑΔΗΚ 3-2/31-84).

Οι γιατροί και φαρμακοποιοί διορίζονταν με ηγεμονικό διάταγμα.

Ο πρώτος γιατρός που διορίστηκε στο Πανάκειο, ως διευθυντής του χειρουργικού τμήματος, ήταν ο διακεκριμένος χειρουργός (και οφθαλμίατρος) Σάββας Σαββάκης (1860-1934). Για τον εξοπλισμό του χειρουργείου με σύγχρονα εργαλεία, δωρεά του Πρίγκιπα Γεωργίου, ο Σαββάκης πήγε στα Χανιά για να συνεργαστεί με τον ιδιαίτερο γιατρό του υψηλότητας Ε. ΚΛΑΡΚ προκειμένου να επιλεγούν τα καταλληλότερα και να παραγγελθούν σε Ευρωπαϊκούς οίκους (Εγγρ. ΑΔΗΚ 3-2/40-199) της 11-1-1903.

Γιατρός του παθολογικού τμήματος διορίστηκε ο Βασ. Θειακάκης (1872-1918). Πρώτος φαρμακοποιός ο Κ. Ξεινιαράκης, που όπως ανέφερε στην αίτηση του «κατείχε πτυχίο του Εθνικού Πανεπιστημίου και άδεια του Ιατροσυνεδρίου (ΑΔΗΚ 3-2/40-182) της 12-6-1903.

Τα της λειτουργίας του νέου νοσοκομείου, διαλαμβάνονταν επακριβώς στο υπ' αριθμό 4 Ηγεμονικό Διάταγμα της 21-1-1904, *«Περί κανονισμού της εσωτερικής υπηρεσίας του δημοτικού νοσοκομείου Ηρακλείου»*, που για πρώτη φορά αναφέρεται επίσημα ως Πανάκειο Δημοτικόν Νοσοκομείον (επισ. Εφημ. Κρητ. Πολιτ. φ . 5 της 27-1-1904)

Ο κανονισμός αποτελείται από 116 άρθρα.

Στο άρθρο 2 αναφέρεται :

«Σκοπός του Νοσοκομείου είναι η νοσηλεία και η παροχή ιατρικής βοήθειας και φαρμάκων, άνευ διακρίσεων θρησκευάματος και εθνικότητας,

α . Εις αρρώστους απόρους του δήμου Ηρακλείου.

β . Εις αρρώστους απόρους των άλλων δήμων επί πληρωμή των οικείων Δήμων

γ . Και εις εύπορους επί πληρωμή....»

Το Νοσοκομείο περιλάμβανε παθολογικό και χειρουργικό τμήμα, καθώς και δύο ιδιαίτερα παραρτήματα :α. το των συφιλιδικών γυναικών, και β. το των μολυσματικών νοσημάτων

Οι πάσχουσες από αφροδίσια νοσήματα, απομακρύνονταν αμέσως από τα χαμαιτυπεία και εισάγονταν στο ειδικό παράρτημα του νοσοκομείου για θεραπεία.

Αλλά και η ίδρυση ιδιαίτερων παραρτημάτων για τα λοιμώδη νοσήματα, ήταν απαραίτητη, λόγω του επιδημικού χαρακτήρα που προσλαμβάνανε πολλές απ' αυτά,

ιδιαίτερα η ευλογία, η διφθερίτις, η εγκεφαλονωτιαία μηνιγγίτις, ο τύφος και η οστρακιά.

Στο κανονισμό του Παναρείου, καθιερώνεται για πρώτη φορά θέση οικονόμου (άρθρα 12-13), που αποτελούσε ένα εποπτικό όργανο, άγρυπνο μάτι της αστικής εφορείας.

Από στοιχεία εγγράφου (ΑΔΗΚ 3-2/55-56, 8)

Ο μισθός του Δ/ντή χειρουργού ήταν 200 δρχ

Του παθολόγου 180

Και του βοηθού ιατρού 120.

Ο οικονόμος και ο φαρμακοποιός έπαιρναν 100

Ο αρχινοσοκόμος 60

Οι νοσοκόμοι από 30

Ο μάγειρας 30

Ο θυρωρός 30

Η πλύντρια 30

Και οι δύο υπηρέτες 20.

Για τροφή φωτισμό καύσιμη ύλη, προβλέπονταν 1200 δρχ. και για αγορά φαρμάκων 2000 δρχ. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απογραφή του νοσοκομείου την 21 Ιαν.1903 (ΑΔΗΚ 3-2/38-65).

Σ' αυτήν αναφέρονται μεταξύ άλλων:

«Κρεβάτια σουμιέ 42, στρώματα εκ χόρτου νέα 40 και παλαιά 35, σινδόνια νέα 40, παλαιά 170, Μποτίλιες νερού 30, ποτήρια 55, ουροδοχεία υάλινα ανδρικά 22, γυναικεία 8 και εκ πορσελάνης γυναικεία 5, λαβίδες αιμοστατικάί 7, καθετήρες ερευνητικοί THOMPSON 2, βελονοκάτοχα 2, ψαλίδια ευθεία 1, εργαλεία μαιευτικής (εμβρυουλκός) με μαχαιρίδια 3, Λιθολάβοι κυρτοί 2, ευθείς 1, Λαρυγγοσκόπιον 1, Υστερόμετρον 1, Στήθοσκόπια 3, Ωτοσκόπια εκ καουτσούκ 3, Σκίμπους μαιευτικός 1, τραπέζιον χειρουργικόν 1, Ιγδία φαρμακείου εκ πορσελάνης 10, υέλινα 2, εργαλεία οδόντων 9, μάσκα χλωροφόρμιου 1.»

Μεγάλα τα προβλήματα και αναποτελεσματικά τα μέσα της εποχής. Ηρωικές πράγματι οι προσπάθειες των λίγων γιατρών και των νοσοκόμων, πολλοί από τους οποίους ήταν χωρίς σχετική κατάρτιση και πείρα.

Οι μισθοί τους καταβάλλονταν με μεγάλη καθυστέρηση. Και βέβαια περί ωραρίου, ουδείς λόγος. Για την ενημέρωσή τους αλλά και για την συμπεριφορά τους, που δεν ήταν πάντα άψογη, υπεύθυνοι ήσαν πάντα οι γιατροί. Πολλοί έδειξαν

αξιοζήλευτο ενδιαφέρον και στάθηκαν στοργικοί και χρήσιμοι στους πάσχοντες, σε δύσκολες στιγμές της ζωής τους, *“ημέραν τε και νύκτα”*.

Η θέση τους εξάλλου δεν ήταν εξασφαλισμένη και όπως φαίνεται από σειρά εγγράφων, πολύ εύκολα απολύονταν. Συνήθεις ή σοβαρότερες εκτροπές στην άσκηση του καθήκοντός των αλλά και ρουσφετολογικές παρεμβάσεις εκ μέρους του δήμου και άλλων παραγόντων της πολιτείας, επηρέαζαν την υπαλληλική τους πορεία. Το ίδιο συνέβαινε και με τους γιατρούς και τους άλλους εργαζομένους. Η επιβολή προστίμων ή άλλων ποινών, μέχρις απολύσεως στο προσωπικό του νοσοκομείου ήταν συνηθισμένη, και γενικά *“ητιολογημένη”*.

Έτσι π.χ. μετά από αναφορά εφορευόντος μέλους του αδελφάτου με ημερομηνία 7-3-1903 (ΑΔΗΚ. 3-2/37-170) προς το δήμαρχο, απολύθηκε ο κατηγορούμενος νοσοκόμος την επόμενη της καταγγελίας.

Η αναφορά έγραφε ότι: *«Σήμερα αντελήφθην ιδίοις όμμασι, ότι ο νοσοκόμος του χειρουργικού τμήματος Νικ. Ζερβουδάκης, ίστατο άνωθεν επί του παραθύρου της γυναικείας φυλακής, ένθα κρατείται η κοινή γυνή Μαρία Σταματοπούλα, την οποίαν προ ημερών είχατε αποστείλει εκ του Συφιλιδικού νοσοκομείου και ερωτοτροπεί μετ’ αυτής, έχων συνεταίρους και τινες εκ των φρουρών της εν τω νοσοκομείω Χωροφυλακής και τινα πολίτην άγνωστων μοι.....»*

Αλλά και στον διευθυντή του νοσοκομείου και χειρουργό Σάββα Σαββάκη, το αδελφάτο απεφάσισε να κρατηθούν από το μισθό του 40 δρχ.(ποσό σεβαστό, ίσο με το μισθό ενός γραμματοδιδασκάλου της εποχής), διότι *« εξ υπαιτιότητάς του το ταμείο του δήμου επλήρωσε εις τον ιατρόν κ. Ι. Ανάτσιτον, δι’ εγχείρησιν την οποίαν ενήργησε εις το νοσοκομείον, καθ’ ότι ο ειρηνένος ιατρός απουσίαζε τότε άνευ νομίμου αδείας..»*(ΑΔΗΚ 3-2/36-193, της 11-2-1903).

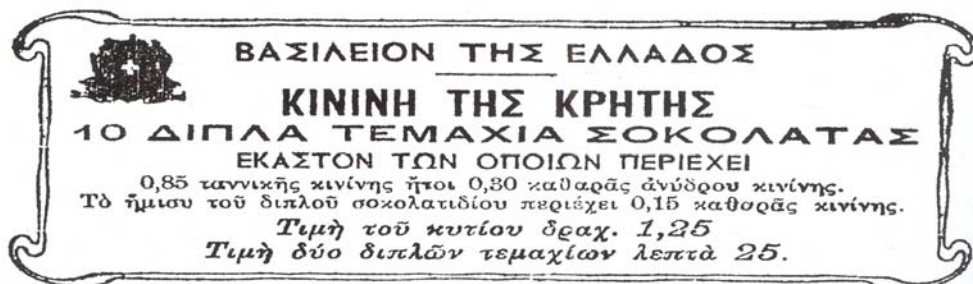
Εκτός από τη συνήθη λειτουργία του χειρουργικού και του παθολογικού τμήματος, το νοσοκομείο ήταν επίσης επιφορτισμένο με τον εμβολιασμό Δαμαλισμός, αναδαμαλισμός, χορήγηση αντιδιφθεριτικού ορού ROUX, στους απόρους δημότες.

Ο Σαββάκης υποβάλει ονομαστικό κατάλογο των εμβολιασθέντων, όπου αναφέρεται το όνομα, το αποτέλεσμα του εμβολιασμού και οι σχετικές παρατηρήσεις. Αξίζει να αναφερθεί εδώ, ότι από τα 1037 παιδιά, τα 595 ήταν Οθωμανοί, δηλ. ποσοστό 57,5%. Μόνιμος προμηθευτής δαμαλίδος του δήμου Ηρακλείου ήταν το Ελληνικόν Δαμαλιστήριο, «του ειδικώς εν Ευρώπη σπουδάσαντος ιατρού Α. Δευτεραίου, ιδρυθέν εν Αθήναις το 1887...».

Από το δήμο Ηρακλείου, προμηθεύονταν δαμαλίδα, όλοι οι δήμοι του τμήματος Ηρακλείου και Λασιθίου επί πληρωμή. Υπάρχει μεγάλος αριθμός σχετικών εγγράφων.

Η δυναμικότητα του ήταν περί τα 100 κρεβάτια. Το Πανάνειο Νοσοκομείο λειτουργούσε μέχρι το 1972.

ΔΕΛΤΙΟΝ

ΚΙΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΑΝΑΝΕΙΟΥ ΔΗΜΟΥ. ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ

Κατὰ τὸν μῆνα Ἰανουάριον

Ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον θέλομεν δημοσιεύει κατὰ μῆνα τὰ τῆς κινήσεως τοῦ Νοσοκομείου ἐν περιλήψει χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς ἡμετέρας ἐφημερίδος.

Α' - Ἄρρωστοι.

Κατὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου εὐρέθησαν ἀσθενεῖς ἐν ὄλῳ 29. Εἰσῆλθον καθ' ὄλον τὸν μῆνα 56, ἐξ ὧν ἄνδρες μὲν 45, γυναῖκες δὲ 11. Ἐκ τούτων χωροφύλακες μὲν ἦσαν 11, φυλακισμένοι 11, ἑτεροδημόται 1, ἰδίᾳ δαπάνῃ 8 καὶ δωρεὰν πάντῃ ἄποροι 25. Ἐξῆλθον ἐν ὄλῳ 49, ἐξ ὧν φυλακισμένοι 8 νοσηλευθέντες ἡμέρας 90, χωροφύλακες 7 νοσηλευθέντες ἡμέρας 82, ἰδίᾳ δαπάνῃ 5 νοσηλευθέντες ἡμέρας 49 καὶ καταβαλόντες δρ. 57. Οἱ λοιποὶ ἦσαν ἄποροι νοσηλευθέντες δωρεάν. Θάνατοι ἐπεσυνέβησαν 5 καὶ ὑπελείφθησαν τὴν 31 Ἰανουαρίου 36 ἄρρωστοι.

Ἐξωτερικοὶ ἄρρωστοι προσῆλθον 480. Τὸ δὲ Φαρμακεῖον ἐξετέλεσε 704 συνταγὰς διὰ τοὺς ἐσωτερικοὺς καὶ 1432 διὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἄρρώστους.

Β' - Τρόφιμα καὶ Δαπάναι.

Τρόφιμα κατηναλώθησαν: κρέας ὄκ. 321, ἄρτος ὄκ. 526, γάλα ὄκ. 404, αὐγὰ 633, εἶνος ὄκ. 106, ἔλαιον ὄκ. 37, ὄρυζα ὄκ. 54, βούτυρον ὄκ. 11 1)2, σάπων ὄκ. 33 καὶ τὰ λοιπὰ ἀναλόγως.

Ἐδαπανήθησαν δὲ εἰς τρόφιμα μὲν δραχ. 1060, 15 εἰς διάφορα δ' ἄλλα 162,70 ἧτοι ἐν ὄλῳ δραχ. 1222,85.

Γ' - Ἰματισμὸς.

Εὐρέθησαν καὶ ἐτακτοποιήθησαν ἐν τῇ Ἰματιοθήκῃ σινδόνες παλαιαὶ καὶ καινούργειαι 174, ὑποκάμισα 111, ἐσώβραχα 112, προσόψια 93, φλανέλλαι 41, μαξιλαροθήκαι 154, πετσέται φαγητοῦ καὶ ἐγχειρήσεως 44, κλινοσκεπάσματα 123, μανδύαι 31 πανταλόνια 59 καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου ἱματισμοῦ λίαν εὐάριθμα τεμάχια.

Δ' - Δωρεαί.

Ἡ Α. Σ. ὁ Μητροπολίτης ἐδωρήσατο ἀπάσας τὰς ἀγίας εἰκόνας τὰς ἀναγκαίουσας εἰς τε τὰς αἰθούσας καὶ τὸ ἐγχειρήριον, καὶ εἰς ἀπάσας τὰς κλῖνας τῶν ἀσθενῶν, ~~καὶ εἰς τὰς κλῖνας τῶν ἀσθενῶν, καὶ εἰς τὰς κλῖνας τῶν ἀσθενῶν, καὶ εἰς τὰς κλῖνας τῶν ἀσθενῶν,~~ ὧφελίμων βιβλίων τοῦ ἁγιωτάτου Σουλῶγου, χρυσόδετον Ἰ. Εὐαγγέλιον καὶ ἄλλα διάφορα βιβλία πρὸς ἀνάγνωσιν ἀρρώστων καὶ προσωπικοῦ.

Ὁ κ. Σπυρίδων Ἀθανασιάδης ἐδωρήσατο δύο πίθους μολυβωτοῦς.

Προκειμένου περὶ δωρεῶν γνωστῶν ποιούμεθα, ὅτι τὸ Νοσοκομεῖον εὐγνωμόνως λίαν ἀποδέχεται πᾶσαν δωρεὰν οἰουδήποτε εἶδους καὶ ἀξίας, ἣν θέλει δημοσιεύει ἐν τῷ μηνιαίῳ αὐτοῦ Δελτίῳ.

Το αμέσως παρατιθέμενο σε φωτοαντίγραφο έγγραφο του Δήμου Ηρακλείου δίδει αρκετές ικανοποιητικές πληροφορίες:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΔΗΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

ΠΡΟΣ: Το Γενικό Νοσοκομείο
Ρεθύμνης Τμήμα Γραμματείας
ΡΕΘΥΜΝΟ

ΤΜΗΜΑ
ΓΡΑΦΕΙΟ
ΑΡΜΟΔΙΟΣ
ΤΗΛΕΦΩΝΟ

ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. 5884
ΔΙΕΚΠ 5054

ΘΕΜΑ:

Ηράκλειο 22/5/1984

Απαντώντας στο με αριθ. πρωτ. 1424/1984 έγγραφό σας γνωρίζομε τα παρακάτω σχετικά με το Πανάνειο Νοσοκομείο.

Με το 11728/1902 δωρητήριο συμβόλαιο του συμββ/φου Ηρακλείου Γ. Παπαδάκη, οι Παναός Θεοδουλάκης και η σύζυγός του Άννα δώρησαν την οικοδομή του Νοσοκομείου με το οικηπέδο τα συστατικά και τα παραρτήματα αυτής, στον ιερό Ναό του Αγίου Μηνά υπό τον όρο του αναπαλλοτριώτου, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί ως Νοσοκομείο με την επωνυμία "ΠΑΝΑΝΕΙΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ" συντηρούμενο από τον ανωτέρω ιερό Ναό.

Ακολούθως με τον Α.Ν. 2011/39 μεταβιβάστηκε το ακίνητο τούτο κατά κυριότητα στο Δήμο Ηρακλείου επειδή ο ιερός Ναός του Αγίου Μηνά δεν είχε την οικονομική δυνατότητα να ανταποκρίνεται ^(πίσ. δαπάνες) στις λειτουργίες του. Από την παραπάνω χρονολογία το Νοσοκομείο λειτουργούσε με δαπάνες του Δήμου υπό τον τίτλο "ΠΑΝΑΝΕΙΟ ΔΗΜΟΤ. ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ" και κάλυπτε τις νοσηλευτικές ανάγκες της περιοχής.

Επί δικτατορίας με το Β.Δ. 761/70 υπάχθηκε στις διατάξεις του Ν.Δ. 2592/53 και κατά συνέπεια στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών.

Στη συνέχεια με το Ν.Δ. 161/73 συγχωνεύτηκε το "ΒΕΝΙΖΕΛΕΙΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ" με το "ΠΑΝΑΝΕΙΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ" στο νέο τίτλο "ΠΑΡΚΗΤΙΟΝ ΒΕΝΙΖΕΛΕΙΟΝ ΚΑΙ ΠΑΝΑΝΕΙΟΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΝ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ". Το Πανάνειο Δημοτικό Νοσοκομείο λειτουργούσε υπό μορφή Πολυκλινικής με μικροβιολογικό εργαστήριο και τμήματα παθολογικό, μαιευτικό, χειρουργικό, ακτινολογικό, πρώτων βοηθειών και παράρτημα λοιμωδών νόσων. Διέθετε περίπου 120 κρεβάτια.

Σήμερα το Νοσοκομείο δεν λειτουργεί, η δε περιουσία του Πανανελου Νοσοκομείου που ανέρχεται σε πολλές εκατοντάδες εκατομμύρια ανήκει στο Δημόσιο.

Πριν από ένα έτος περίπου εκπονήθηκε από το Δημόσιο μελέτη για την αποκατάσταση των κτιριακών εγκαταστάσεων του από τις φθορές του χρόνου και στη συνέχεια εγκαταστάθηκε ο εργολάβος. Διαπιστώθηκε όμως ότι οι φθορές του κτιρίου ήταν ανεπανόρθωτες και σταμάτησαν οι εργασίες. Οι προοπτικές για το μέλλον του Νοσοκομείου είναι η πλήρης κατεδάφιση του κτιρίου και η ανέγερση νέου κτιρίου για την υγειονομική περίθαλψη των κατοίκων της περιοχής ενδεχομένως δε και η δημιουργία Διαγνωστικού Κέντρου παθήσεων.

Τέλος σχετικά με τα προ του Πανανελου Νοσοκομείου λειτουργήσαντα στο Ηράκλειο Νοσοκομεία μετά από σχετική έρευνα προέκυψε ότι οι Χριστιανοί είχαν ένα Νοσοκομείο στην οδό Ταξιάρχου Μαρκοπούλου που λειτουργούσε μέχρι το τέλος του περασμένου αιώνα και είχε ιδρυθεί με υπόδειξη του Πατριαρχείου.-

Ο Δήμαρχος Ηρακλείου

Στην επίσημη εφημερίδα της Κυβέρνησης της Κρητικής Πολιτείας και στον τύπο της εποχής, το Πανάνειο Νοσοκομείο αναφέρεται συχνά σαν Δημοτικό Νοσοκομείο Ηρακλείου. Επίσης αναγράφεται ότι ο Δήμος Ηρακλείου πλήρωνε ενοίκιο στη Χριστιανική Κοινότητα.

Προφανώς από την σύστασή του τίποτα δεν προστέθηκε στο ανωτέρω Νοσοκομείο και ως εκ τούτου δεν μπορούσε να καλύψει τις ανάγκες του νομού Ηρακλείου.

Ασφαλώς αυτός είναι ο κυριότερος λόγος που οι Ιδιωτικές Κλινικές είχαν μεγάλη άνθιση στο Ηράκλειο. Μοναδική ίσως εξαίρεση αποτελεί η δημιουργία σε χωριστό κτίριο (στον ίδιο δρόμο και σε πολύ μικρή απόσταση από το Νοσοκομείο) του Τμήματος Αφροδισίων και Λοιμωδών Νοσημάτων που λειτουργούσε και μετά τη διακοπή του Πανάνειου, ως παράρτημα του Βενιζελείου Νοσοκομείου μέχρι που καταργήθηκε. Υποθέτουμε αυτό το τμήμα να λειτουργούσε στην αρχή μέσα στο κτίριο του κυρίως Νοσοκομείου και αργότερα να μεταστεγάστηκε για ουσιαστικούς λόγους.

Πότε ακριβώς έπαυσε η λειτουργία του Πανάνειου δεν γνωρίζουμε. Προφανώς όμως τούτο συνέβη μετά τη συγχώνευση του με το Βενιζέλειο Νοσοκομείο, το 1973.

B. Παγκρήτιο Βενιζέλειο και Πανάνειο Γενικό Νοσοκομείο

Για την ιστορική πληρότητα θα λέγαμε ότι το Βενιζέλειο Νοσοκομείο δημιουργήθηκε στο Ηράκλειο με τη μέθοδο της συγχώνευσης. Συγκεκριμένα οι Κρητικοί της Αμερικής θέλοντας να βοηθήσουν την ιδιαίτερή τους πατρίδα αποφάσισαν να ιδρύσουν αμέσως μετά τον πόλεμο⁸⁴ ένα Νοσοκομείο για όλη την Κρήτη αποκλειστικά για τη νοσηλεία των πάσχοντων από φυματίωση, η οποία είχε πάρει μεγάλη έκταση λόγω κακουχιών του πολέμου.

Προτάθηκε να γίνει στο κέντρο του νησιού, στο νομό Ρεθύμνου πράγμα που φάνηκε να γίνεται αποδεκτό απ' όλους. Μάλιστα αγοράστηκε έκταση πολλών δεκάδων στρεμμάτων στην ορεινή τοποθεσία Λατζιμάς της επαρχίας Μυσοποτάμου,

⁸⁴ Στη πραγματικότητα η κινητοποίηση των Κρητικών της Αμερικής άρχισε πριν το πόλεμο (1937-1938) με τη συλλογή χρηματικών ποσών που κατατίθεντο στις Τράπεζες τα οποία δεν έχασαν την αξία τους κατά το πόλεμο.

Στα ανωτέρω προστέθηκαν και τα ποσά από τις νέες εισφορές μεταπολεμικά

περιφράχτηκε εξασφαλίστηκε παροχή νερού, ηλεκτρισμού, και άρχισαν μερικά προκαταρκτικά έργα.

Όσο όμως περνούσε ο καιρός έγινε, με επιδέξιους χειρισμούς από το Ηράκλειο και ανεπαρκή αντίδραση από τη Δυτική Κρήτη, να μετακινηθεί η θέση του Νοσοκομείου Φυματιώντων έξω από το Ηράκλειο στην Κνωσό.

Γι' αυτό στην αρχή ονομάστηκε Βενιζέλειο Παγκρήτιο Νοσοκομείο Φυματιώντων, ενώ δεν ήταν ούτε Παγκρήτιο ούτε Σανατόριο. Επειδή όμως κτίστηκε με δαπάνη των Κρητοαμερικανών για Παγκρήτια χρήση, έμεινε έστω και μόνο ο τίτλος για τα προσχήματα.

Ανεξάρτητα από τα κίνητρα που προκάλεσαν την ίδρυση του Βενιζέλειου στο Ηράκλειο, ο τόπος ωφελήθηκε επειδή με την ανακάλυψη των αντιφυματικών φαρμάκων και τον προληπτικό εμβολιασμό, το Σανατόριο στο Λατζιμά δεν μπορούσε να διατηρηθεί μήτε ως Γενικό Νοσοκομείο λόγω θέσης, ενώ οι Κρητικοί της Αμερικής για να αποζημιώσουν το Νομό Ρεθύμνου, έκτισαν το Νοσοκομείο που εγκαινιάστηκε το 1954.

Γ. Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο

Δυτικά από το Ηράκλειο περί τα 10 χιλιόμετρα, βρίσκεται το Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο δυναμικότητας 600 κλινών. Οι Κρητικοί περιμένουν και απαιτούν υψηλού επιπέδου υπηρεσίες για να μην αναγκάζονται να φεύγουν από την Κρήτη σε κάθε περίπτωση που τα υπάρχοντα Νοσοκομεία αδυνατούν να τους εξυπηρετούν.

ΛΑΣΙΘΙ

Στο Ν. Λασιθίου λόγω της γεωγραφικής του ιδιομορφίας έχει περισσότερα Νοσοκομεία :

Α. Γενικό Νοσοκομείο Αγίου Νικολάου.

Είναι το νοσηλευτικό ίδρυμα του νομού που ιδρύθηκε προπολεμικά ως Δημοτικό και μετατράπηκε μεταπολεμικά σε Κρατικό.

Ακολουθεί το έγγραφο του Κρατικού Νοσοκομείου σε φωτοαντίγραφο:

ΤΜΗΜΑ

Αριθ.

Διεκπ. 1049
Πρωτ. 1000

Βαθμός Προτεραιότητας

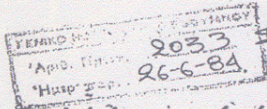
Πληροφορίες:

Τηλέφωνο : 22.237

ΑΡ. ΦΟΡ. Μ. : 90030086

ΠΡΟΣ: Τό Γενικό Νοσοκομείο Ρεθύμνης.

ΕΙΣ: Ρεθύμνη

ΚΟΙΝ.

ΘΕΜΑ : Σέ απάντησή του με αριθμό Πρωτ. 1419/8-5-84. Έγγράφου σας σχετικό
ΣΧΕΤ. : με τό ιστορικό του Νοσ/μελου σας γνωρίζουμε τά παρακάτω

Διά του από 27/7/46 του εις Αγίο Νικόλαο Δημοτικό Νοσ/μελο υπό τήν
έπωνυμία Δημοτικό Νοσοκομείο Αγίου Νικόλαου υπήχθη στις διατάξεις
του ΑΝ 965/37 θεωρούμενο έφ'έξής ως Δημοτικό Νοσηλευτικό Ίδρυμα.
Διά τού από 6-6-51 ΒΔ ΦΕΚ 171/1951 έκυρώθη ο διαγωνισμός του Νοσοκο-
μελου διά τόν οποίο οργανισμός προεβλέπετο ή ανάπτυξη 100 κλινών μέ
τά παρακάτω Τμήματα .

Παθολογική, Χειρ/ική, Μαιευτική, Οφθαλμολογική, ΩΡΛαρυγγολογική φυματι-
ώντων και Ι λοιμωδών Νόσων .

Έξωτ. ιατρεία δέ Παθολογική, Χειρ/ική, Μαιευτική, Οφθαλμολογική, ΩΡΛ
Οδοντιατρική και Αντιφυματικό ως και 2 εργαστήρια Μικροβιολογικό και
Αντιμολογικό .

Από τά παραπάνω έλειτούργησαν μόνο 3 Κλινικές Παθ/ικής Χειρ/ικής Μαιευ-
τικής μέ τά αντίστοιχα έξωτ. ιατρεία τους και άνεπτυχθήσαν περίπου 70
Κλινικές Διά τού από 19-2-56 Β.Δ. άνεμφοθήθη ο οργανισμός του Νοσοκομ-
ου υπό τήν έπωνυμία Γεν. Νοσ/μελου Αγίου Νικόλαου Κρήτης διεπόμενα
από τού Ν.Δ. 2592/53 περί οργάνωσης ιατρικής άντιλήψεως ως έτροποκό-
θη μεταγενεστέρως .

Υπό τόν άναμορφωθέντα τότε Οργανισμόν προβλέπονται 3 Κλινικές δηλ.
Παθ/ικής Χειρ/ικής Μαιευτικής δύναμους 30, 25 και 15 Κλινών αντίστοιχα
μέ τά έξωτερικά ιατρεία και τά 2 εργαστήρια Μικροβιολογικό και Αντι-
μολογικό.

Ο παραπάνω οργανισμός συνεπληρώθη μεταγενεστέρως ως κάτωθι. Μέ τού ΒΔ
750/60 προσετέθη μία Παιδιατρική Κλινική μέ τό αντίστοιχο ιατρείου
δυναμικότητα 10 κλινών μία ΩΡΛ Κλινική μέχρι 10 κλινών μία Οφθαμολ-
ογική Κλινική μέχρι 10 κλινών μέ τά αντίστοιχα έξωτερικά ιατρεία.
Μέ τού 233/66 Β.Δ. ΦΕΚ 59/66 έγινε προσθήκη τών άνω άπαραιτήτων θέ-
ων που διαλαμβάνει μία θέση Ανατομολογού και μία θέση Φαρμακο-
ποιού .

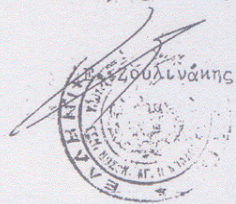
Τό Νοσοκομείο που λειτουργεί σήμερα υπό τή μορφή ΝΠΔΔ στεγάζεται εις

ιδιόκτητο κτίριο περαιομένο που βρισκεται έντός Οικοδομικής έπιτάσεως
6 στρεμάτων λόγω τής παλαιότητας του κτιρίου του πάσης φύσεως και κατηγο-
ρίας μειωμένου προσωπικού δέν καλύπτει τις ανάγκες της περιοχής.

Επικεινται όμως ή μεταστέγαση μας στο νέο κτίριο που προβλέπεται σε βραχύ
χρονικό διάστημα.

Υπάρχουν όμως έλλειψεις επιστημονικού προσωπικού και οργάνων ευελπιστού-
με όμως μέ τή μεταστέγαση μας στο νέο Νοσοκομείο να άντιμετωπίσουμε τά
ρηδη υφιστάμενα προβλήματα και έλλειψεις.

Ο Δ/κός Δ/ντής

Το Δημοτικό Νοσοκομείο ξεκίνησε το 1930 με περίσσεια πιστώσεων του Υδραγωγείου, τέλειωσε το 1939 και λειτούργησε. Οι Ιταλοί και στη συνέχεια οι Γερμανοί (1943) το επέταξαν για τις ανάγκες τους κατά την κατοχή. Τότε μεταφέρθηκε και στεγάστηκε στην πανσιόν «Αργυρώ» και τα γραφεία του στου Μ. Κοζύρη.

Η σημερινή λοιπόν κατάσταση του Κρατικού Νοσοκομείου Αγίου Νικολάου δεν πρέπει να εφίσταται από την αναφερόμενη στο ανωτέρω έγγραφο.

Σε τοπική εφημερίδα⁸⁵ δημοσιεύτηκε ότι σύντομα θα λειτουργήσει «Θεραπευτήριο χρόνιων παθήσεων» στο Λασιθι δυναμικότητας 150 κλινών.

Το εν λόγω ίδρυμα θα είναι αρμοδιότητας του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας.

B. Γενικό Νοσοκομείο Σητείας

Είναι το πρώτο Νοσοκομείο που ιδρύθηκε στην πόλη της Σητείας .Παραθέτουμε το πλήρως κατατοπιστικό έγγραφο:

⁸⁵ Εφημερίδα «Κρητική Επιθεώρησις» στις 1-5-1987. Ρέθυμνο

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΕΙΑΣ - ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΣΗΤΕΙΑΣ

Βαθμός ασφαλείας _____

Σητεία 28 Ιουνίου 1985

Αριθ. πρωτ. 649

Βαθμός Προτεραιότητας

Ταχ. Δ/ση : Σητεία Κρήτης

Πληροφορίες : ΜΑΡΙΑ ΚΑΡΠΑΘΑΚΗ

Τηλέφ. : 22347

TAX. ΚΩΔ: 723 00

ΠΡΟΣ Το Γενικό Νοσοκομείο Ρεθύμνης
ΡΕΘΥΜΝΟ

ΘΕΜΑ: " Αποστέλλω στοιχεία "

ΣΧΕΤ: Το υπ' αριθμ. 1413/8-5-1984 έγγραφο σας.

Αριθ. Πρωτ. 149
Ημερ. υπ. 17-85

Κατόπιν του ανωτέρω σχετικού, σας γνωρίζουμε τα στοιχεία τα οποία μας ζητήσατε.

1) Το Νοσοκομείο μας ιδρύθηκε το έτος 1947 με το από 9-4-1947 Β. Δ/γμα υπό μορφή Δημοσίου.

2) Δύναμη Κλινών κατά την ίδρυση του: 30
Δύναμη Κλινών σήμερα: 50

3) Ειδικότητες κατά την ίδρυση: Παθολογίας, Χειρουργικής, Μαιευτικής - Γυναικολογικής, Ακτινολογίας, Μικροβιολογίας.

Σήμερα με το Ε.Σ.Υ. εκτός των ανωτέρω ειδικότητων δημιουργήθηκαν Παιδιατρικής, ΚΑΡΔΙΟΛΟΓΙΑΣ, Οφθαλμολογίας και Αναισθησιολογίας.

Ζητούμε ακόμη και εκκρεμεί η έγκριση της απομάκρυνσης στο Υπουργείο, Ωτορρινολαρυγγολογικού και Ορθοπεδικού.

4) Σήμερα λειτουργεί ως Ν.Π.Δ.Δ.

5) Από τις ανωτέρω Ειδικότητες που έχουμε και ζητούμε να ιδρυθούν η Επαρχία μας καλύπτεται σχεδόν από πλευράς ειδικοτήτων. Οι κλίνες όμως δεν επαρκούν.

6) Το Νοσοκομείο μας έχει μεταστεγασθεί.

Προβλεπεται η ανέγερση Νέου Κτιρίου του οποίου η οριστική μελέτη έχει εγκριθεί και πολύ σύντομα θα δημοπρατηθεί το έργο.

7) Όλες οι Οργανωτικές μας θέσεις είναι καλυμμένες εκτός των νέων θέσεων Κλάδου Γιατρών. Ε.Σ.Υ.

8) Βασικές ελλείψεις δεν έχουμε. Με την μεταστέγασή μας σε νέο κτίριο το Μάρτιο 1983 προμηθευτήκαμε νέο ξενοδοχειακό εξοπλισμό, μηχανήματα (Χειρουργείου, Μικροβιολογικού, Ακτινολογικού, Μαιευτικής - Γυναικολογικής Κλινικής Καρδιολογικού κλπ.) δαπάνης περίπου 50.000.000 Δραχμές.-
Η Δ/ντρια του Νοσοκομείου

ΜΑΡΙΑ ΡΟΔΟΥΣΑΚΗ

Γ. Γενικό Νοσοκομείο Ιεράπετρας

Μεταπολεμικό δημιούργημα και το Νοσοκομείο της Ιεράπετρας του οποίου το απαντητικό έγγραφο παρατίθεται σε φωτοαντίγραφο:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΟ ΚΡΑΤ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ

Βαθμός Ασφαλείας

Ιεράπετρα 16-5-1984

Αρ Πρωτ : 999Βαθμ Πρ/τος

Ταχ Διευθ: Ιεράπετρα
Πληροφ: Ιακ Παπαδάκης
ΤΗΛ : 23-248

Πρός

ΓΕΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΡΕΘΥΜΝΟΥ
Αρ. Πρωτ. 1561
Ημερ. παρ. 21-5-84

Το Γενικό Νοσοκομείο Ρεθύμνης
Ρέθυμνο

ΘΕΜΑ: Απάντηση σέ έγγραφο σας:

Σχετ: Αριθ Πρωτ 1419/8-5-84 δικό σας έγγραφο

Απαντούμε στο παραπάνω σχετικό έγγραφο σας

- 1) Το Νοσοκομείο μας λειτουργεί από το 1957 υπο μορφή Ν.Π.Δ.Δ
- 2) Η Δυναμικότητα του σε κρεβάτια ήταν 30 και σήμερα είναι 116
- 3) Οι ειδικότητες του την αρχή ήταν τρεις, ητοι Παθολογική, Χειρουργική, Μαιευτική Κλινική με τα αντίστοιχα εξωτερικά ιατρεία ως και τα εργαστήρια Μικροβιολογικό και Ακτινολογικό. Σήμερα λειτουργεί με πρόσθετες Κλινικές Παιδιατρική, Οφθαλμολογική, ΩΡΙΑ, Ουρολογική, Κλινικές ως και επιπρόσθετα εξωτερικά ιατρεία Καρδιολογικό και Οδοντιατρικό.
- 4) Σήμερα λειτουργεί υπό μορφή Ν.Π.Δ.Δ ΝΑ 2592/53
- 5) Δεν καλύπτει τις ανάγκες της περιοχής μας από άποψη αριθμού κρεβατιών και ειδικότητες.
- 6) Το κτήριο είναι Δημόσιο, τελευταία έχει γίνει επέκταση σε γραφεία.
- 7) Δεν υπάρχουν κενές οργανικές θέσεις για επιστημονικό προσωπικό.
- 8) Το Διοικητικό Προσωπικό έχει ανάγκη από δύο τουλάχιστον υπάλληλους.

Μεταβιβάστηκε
Νοσ/μείου

Η ανέργηση του Νοσοκομείου έγινε με δωρεά των Κρητικών της Αμερικής και ενίσχυση της Τοπικής Μητρόπολης.

**Δ. Γενικό Νομαρχιακό Νοσοκομείο – Κέντρο Υγείας Νεάπολης Κρήτης
«Διαλλυνάκειο».**

Σας παραθέτουμε το παρακάτω φωτοαντίγραφο

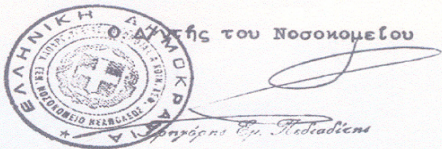
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΕΙΑΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΝ
ΓΕΝΙΚΟ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ-
ΚΕΝΤΡΟ ΥΓΕΙΑΣ ΝΕΑΠΟΛΗΣ ΚΡΗΤΗΣ
"ΔΙΑΛΛΥΝΑΚΕΙΟ"

Νεάπολη 23-6-87
Αριθμ. πρωτ. 931

Προς
τον κ. Νικ. Κοινοτά
γιατρό Παθολόγο
Αρκαδίου 240
74 100 Ρέθυμνο

ΤΜΗΜΑ: ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Ύστερα από εντολή του Προέδρου του Διοικητικού Συμβουλίου του Νοσοκομείου μας σας στέλνουμε τα στοιχεία που μας ζητήσατε με την από ΙΙ-5-87 επιστολή σας.

Στοιχεία Ίδρυσης και Λειτουργίας του Νοσοκομείου Νεάπολης

Το Νοσοκομείο Νεάπολης λειτούργησε ως ίδρυμα εγκαθορισμού πρωτοβουλίας από έτος 1944. Ίδρύθηκε με πρωτοβουλία των κατοίκων της πόλεως Νεαπόλεως που είναι και η έδρα του.

Το έτος 1965 αναγνωρίστηκε ως Δημοτικό Ίδρυμα με την επωνυμία "ΔΙΑΛΛΥΝΑΚΕΙΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ" προς τούτο εκδόθηκε το Β.Δ. 131/9-2-65 ΦΕΚ 33/65 Τ.Α.

Το έτος 1967 υπήχθη στις διατάξεις του Νόμου 2592/53 προς τούτο δημοσιεύτηκε το Β.Δ. 481/24-8-67 ΦΕΚ 151/67 Τ.Α. με την επωνυμία "ΓΕΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΝΕΑΠΟΛΗΣ ΚΡΗΤΗΣ".

Από την ίδρυσή του έως τον Φεβρουάριο του έτους 1978 λειτούργησε με ανεπτυγμένα κρεβάτια 35 Παθολογικό και μόνο τμήμα.

Τον Φεβρουάριο του έτους 1978 δημοσιεύτηκε ο Οργανισμός του Νοσοκομείου με το Π.Δ. 96/78 ΦΕΚ 20/78 Τ.Α. Ο πιο πάνω Οργανισμός προέβλεπε την λειτουργία α) ενός Παθολογικού τμήματος με δύναμη 35 κρεβατιών β) ενός Μικροβιολογικού Εργαστηρίου και γ) ενός Αντιβιολογικού Εργαστηρίου.

Τον Απρίλιο του έτους 1987 ο Οργανισμός αναμορφώθηκε ως ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟ ΓΕΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ-ΚΕΝΤΡΟ ΥΓΕΙΑΣ ΝΕΑΠΟΛΗΣ "ΔΙΑΛΛΥΝΑΚΕΙΟ".

Η Ιατρική Υπηρεσία του Νοσοκομείου διαρθρώνεται στους τομείς:

Α. Παθολογικό με δύναμη 25 κρεβάτια και αποτελείται από τα τμήματα

α) Ένα Παιδιατρικό
β) Ένα Παθολογικό

Β. Εργαστηριακό που αποτελείται από τα τμήματα:

α) Ένα Μικροβιολογικό-Βιοχημικό
β) Ένα Αντινοδιαγνωστικό και
γ) Ένα Φαρμακευτικό

Γ. Τα ιατρεία του Κέντρου Υγείας Κεντρικά και Περιφερειακά όπως ορίζεται κάθε φορά με την κατέ τις διατάξεις της παρ. 3 του άρθρου 12 του Ν. 1579/85 απόφαση.

Σήμερα στο Νοσοκομείο λειτουργούν.

α) Παθολογικό τμήμα
β) Μικροβιολογικό Εργαστήριο

Όταν ιδρύθηκε το Νοσοκομείο στεγάστηκε σε ολιγάριθμο ιδιωτικό. Σήμερα στεγάζεται σε ιδιόκτητο κτίριο και όχι σ' αυτό που έκτισε ο Αδελφός Παπάς.

Στην Νεάπολη Λασιθίου που μετά το 1868 ήταν πρωτεύουσα του Ανατολικού Διαμερίσματος Κρήτης, ο Αδοσίδης Πασάς, έχτισε Νοσοκομείο το οποίο όμως τελικά χρησιμοποιήθηκε ως Γυμνάσιο το 1876.

Τα τέσσερα υπάρχοντα Νοσοκομεία στο νομό Λασιθίου στις ισάριθμες διασπαρμένες μικρές πόλεις του, οι οποίες δεν «τραβούν» νέους γιατρούς αλλά και η γειτνίαση με το Ηράκλειο τη μεγαλύτερη την πλουσιότερη και ως εκ τούτου την πιο ζωντανή πόλη της Κρήτης είναι οι κύριοι παράγοντες που έδρασαν και δρουν ανασταλτικά στην επάνδρωση των Νοσοκομείων του νομού με γιατρούς αλλά και στη δημιουργία Ιδιωτικών Κλινικών παλαιότερα.

Ο νομός Λασιθίου είναι ο μόνος νομός της Κρήτης που έχει περισσότερα του ενός Γενικά Νοσοκομεία επειδή είναι ο μόνος που έχει περισσότερες από μια πόλεις. Αμφιβάλλομε ακόμα αν αυτή την ιδιομορφία την έχουν πολλοί επαρχιακοί νομοί στην Ελλάδα.

6.2 ΜΕΣΑ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ

Αλλαγή Υγειονομικού Χαρακτήρα στην Ιστορία της Νοσηλευτικής

Ο 19^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται από δύο βασικές εξελίξεις:

Την ανάπτυξη των επιστημών και τη χειραφέτηση της γυναίκας.

Είναι συνεπώς μια περίοδος ευνοϊκή για την ανάπτυξη και αναγέννηση της Νοσηλευτικής.⁸⁶

Όλο το βάρος αυτής της προσπάθειας υπήρξε έργο της Φλόρενς Νάιτινγκειλ (Florence Nightingale 1820-1910).

Η F. Nightingale είναι η πρώτη Νοσηλεύτρια που έθεσε τις βάσεις της επιστημονικής Νοσηλευτικής και κατέστησε το Νοσηλευτικό έργο κοινωνικό λειτούργημα.

Το θεωρητικό υπόβαθρο της νοσηλευτικής αντίληψης της Νάιτινγκειλ ήταν εστιασμένο στο ρόλο του περιβάλλοντος, αν κι η λέξη αυτή δεν αναφέρεται στα έργα της. Ως περιβάλλον, επί του προκειμένου, θεωρούνται όλες οι εξωτερικές συνθήκες που επηρεάζουν τη ζωή και την ανάπτυξη ενός οργανισμού και οι οποίες είναι ικανές να αποτρέψουν, να καταστείλουν ή αντιθέτως, να ευοδώσουν τη νόσο, το ατύχημα και το θάνατο. Η έμφαση στο περιβάλλον αναφερόταν στο καθαρό αέρα, το καθαρό νερό, τη σωστή αποχέτευση, τη καθαριότητα και το φως.

Γι' αυτό φρόντιζε και δίδασκε το σωστό αερισμό των χώρων σε σπίτια, θαλάμους νοσοκομείων και χώρους εργασίας.

Με ανάλογα μέτρα έπρεπε να εξασφαλίζεται το καθαρό νερό από την άντληση, τη μεταφορά και τη φύλαξή του - (ένας στόχος σταθμός απραγματοποίητος ακόμα κι ως τις μέρες μας μιας και παραμένει σε πολλές χώρες κυρίως της Αφρικής).

Ιδιαίτερα μέτρα και κανόνες τηρούσαν για την επαρκή και ασφαλή διαχείριση των απεκκριμάτων και των απορριμμάτων.

Την καθαριότητα που εισηγείτο, αναφερόταν σε δάπεδα, τοίχους, χώρους, τάπητες, κουβέρτες, σεντόνια, μαξιλάρια, ρούχα ασθενών και προσωπικού αλλά και του σώματος με έμφαση στα χέρια.

Πίστευε επίσης στις υγιεινές ιδιότητες όπως του ηλιακού φωτός, σωστής θερμοκρασίας, ησυχίας και υγιεινής διατροφής.

⁸⁶ Ρηγάτος Γ. Α. *Ιστορία της Νοσηλευτικής-Από τη Φιλάνθρωπη Τέχνη στη Σύγχρονη Επιστήμη*. Εκδόσεις ΒΗΤΑ. Αθήνα 2006:58-66

Η Florence Nightingale επάξια θεωρείται σαν η μεγαλύτερη μορφή της σύγχρονης Ιστορίας της Νοσηλευτικής.

Αιτιολογείται παρακάτω, πως η Νοσηλευτική έπαψε να αποτελεί πρακτικό έργο και αντικείμενο, στηριζόμενο μόνο σε απλή εμπειρία. Σταμάτησε ο υπηρετικός χαρακτήρας και το πνεύμα της υποτέλειας στους νοσοκομειακούς χώρους έναντι του ιατρικού κόσμου της εποχής εκείνης.

Σταδιακά κατέλαβε τη θέση που της ανήκει σε ισότιμο επίπεδο συνεργασίας για τη παροχή υπηρεσιών υγείας.

Ίδρυσε τη πρώτη Σχολή Αδελφών Νοσοκόμων στο Λονδίνο, με την οποία τέθηκαν τα θεμέλια της συστηματικής Νοσηλευτικής εκπαίδευσης και της οργάνωσης του επαγγέλματος.

Έγραψε βιβλία και επιστολές όπου περιγράφονται οι παρατηρήσεις, πεποιθήσεις και ιδέες της για τη Νοσηλευτική, το εκπαιδευτικό νοσηλευτικό προσωπικό και το σύστημα υπηρεσιών υγείας.

Ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την ερεύνα. Ήταν σπουδαία ερευνήτρια που απόδειξε στατιστικά πως για κάθε στρατιώτη που σκοτωνόταν στη μάχη της Κριμαίας, επτά άλλοι πέθαιναν από αρρώστιες λόγω δυσμενών υγειονομικών συνθηκών.

Από την εμπειρία που απέκτησε κατά τους Κριμαϊκούς πολέμους, η Νάιτινγκεϊλ θεωρούσε χρέος της απέναντι σε όσους είχαν άδικα χαθεί, να συνεργήσει ώστε άρρωστοι και τραυματισμένοι στρατιώτες να μην αντιμετωπίσουν άλλη φορά τέτοιες συνθήκες.

Άρχισε να στέλνει τεκμηριωμένες προτάσεις και οργανωτικά σχέδια προς κάθε πολιτικό ή στρατιωτικό αρμόδιο σε ειδικούς και υπηρεσίες.

Το κύρος και η φήμη της συνέβαλλαν στο να υλοποιηθούν πολλές προτάσεις της.

Έτσι, το 1857 δημιουργείται η Στρατιωτική Ιατρική Σχολή της Βρετανίας που αποτελούσε μια από τις προτάσεις της Νάιτινγκεϊλ.

Κατά το ίδιο έτος, επίσης, εκδίδει βιβλίο για της συνθήκες που επηρεάζουν την υγεία και το αξιόμαχο του στρατού, όπως τις κατανόησε και τις αντιμετώπισε στον πόλεμο. Με την έκδοση του βιβλίου αυτού, η εμπειρία και οι σκέψεις της διαβάζονται όχι μόνο από το περιορισμένο κύκλο των αρμόδιων αλλά παραδόθηκαν στη κοινωνία τα υγειονομικά προβλήματα των στρατευμάτων. Έτσι, το τεράστιο μέγεθος των προσφορών της θα γίνονταν χρήσιμες σε στρατεύματα αρκετών ακόμα περιοχών της γης..

Ακολούθως, το 1859, εκδίδεται ένα συνοπτικό εγχειρίδιο γραμμένο από τη Νάιτινγκεϊλ με τίτλο «Σημειώσεις Νοσηλευτικής» (Notes of Nursing) το οποίο και γνώρισε μεγάλη επιτυχία.

Τον επόμενο χρόνο ξανά κυκλοφόρησε σε βελτιωμένη έκδοση και επαυξημένη έκδοση, στη συνέχεια δε, μεταφράστηκε σε διάφορες άλλες Ευρωπαϊκές γλώσσες.

«Οι ακόλουθες σημειώσεις δεν είχαν σε καμία περίπτωση την πρόθεση να αποτελέσουν οδηγό σκέψης, με τον οποίο οι νοσοκόμοι θα αυτοεκπαιδευτούν.

Σκόπευε απλώς να δώσει νύξεις για σκέψη σε γυναίκες που έχουν προσωπικό χρέος να φροντίζουν την υγεία των άλλων», όπως έγραφε στο πρόλογο του βιβλίου η Φλόρενς Νάιτινγκεϊλ

Το 1860 και παρά τα προβλήματα υγείας που παρουσιάζει εκδηλώνει μια δεύτερη πρωτοβουλία που έμελλε να αλλάξει τη Νοσηλευτική ιστορία σε όλο τον κόσμο.

Με χρήματα που είχαν συγκεντρωθεί από διάφορες προσφορές και είναι κατατεθειμένα ως «Καταπίστευμα Νάιτινγκεϊλ» χρηματοδοτεί την ίδρυση ενός απόλυτου ανεξάρτητου εκπαιδευτικού οργανισμού για την επαγγελματική εκπαίδευση Νοσοκόμων.

Από σχετική έρευνα των νοσοκομείων της πόλης του Λονδίνου επιλέγεται το νοσοκομείο «Σεντ Τόμας» (St. Thomas) για την πρακτική εκπαίδευση των σπουδαστών της Νοσηλευτικής.

Το καινούργιο σχέδιο αντιμετώπισε αρκετές αντιδράσεις κυρίως από τους γιατρούς. Η εκπαίδευση τους δεν αποσκοπούσε μόνο στην παροχή γνώσεων για την εξυπηρέτηση ασθενών, απέβλεπε επίσης, στο να καταρτιστούν κατάλληλα για να εκπαιδεύουν συναδέλφους τους.

Οι απόψεις της και από το 1873, διδάσκονταν στις σχολές του νοσοκομείου Μπελβί (Bellevue) της Νέας Υόρκης, του νοσοκομείου Νιου Χέιβεν (New Haven) του Κονέκτικατ και του νοσοκομείου της Βοστόνης, στις Η.Π.Α.

Στη συνέχεια, στο σύνολο των νοσηλευτικών σχολών διδάσκονταν με βάση αυτό το δοκιμασμένο πλαίσιο η νοσηλευτική, συνολικά για ενάμιση αιώνα περίπου.⁸⁷

Σε ηλικία 40 ετών έχει ήδη εκπληρώσει τον προορισμό της.

Στην υπόλοιπη μακρά ζωή της ως τα 90 χρόνια, παρά τα προβλήματα υγείας φρόντιζε να ευαισθητοποιεί με διάφορες παρεμβάσεις την κοινή γνώμη και τις αρχές.

⁸⁷ Ρηγάτος Γ .Α. Ιστορία της Νοσηλευτικής. *Θεωρητικοί της Νοσηλευτικής*. Εκδόσεις ΒΗΤΑ. Αθήνα 2006:75

Συγκέντρωνε χρήματα για τη Σχολή και συνέχιζε να δημοσιεύει προτάσεις για την βελτίωση της νοσηλείας κ.α.

Όταν πέθανε, το 1910, είχε ήδη τη γενική αναγνώριση και το σεβασμό του κόσμου ως η πρώτη γυναίκα που της αποτέθηκε το «Παράσημο της Αξίας».

Η μεγαλύτερη όμως διάκριση ήταν αυτή που θεμελίωσε βάσεις γερές και ορθές ενός κοινωνικού επαγγέλματος, η υψηλή ποιότητα του οποίου αποτελεί κέρδος για όλους μας ακόμα και σήμερα.⁸⁸

Απορρέει, από τις σκέψεις εκείνες που πριν ενάμιση αιώνα είπε:

«Κανένα σύστημα δε μπορεί να αντέξει αν δεν εξελίσσεται. Περπατάμε προς το μέλλον ή προς το παρελθόν; Προοδεύουμε ή μένουμε σε στερεότυπα; Θυμόμαστε ότι έχουμε μόλις διασταυρωθεί με το κατώφλι του απολίτιστου πολιτισμού στη νοσηλευτική.

Είναι πολλά ακόμα να γίνουν. Ας μη μείνουμε στη στερεότυπη μετριότητα. Είμαστε ακόμα στο κατώφλι της νοσηλευτικής.

Στο μέλλον, το οποίο εγώ, γιατί είμαι μεγάλη, ίσως ένας καινούργιος δρόμος ανοιχθεί. Ίσως να έχουμε μάθει και να ασκούμε τις μεθόδους με τις οποίες κάθε παιδί, κάθε ανθρώπινη ύπαρξη θα έχει την άριστη ευκαιρία για υγεία, τις μεθόδους με τις οποίες κάθε άρρωστος θα έχει της άριστη ευκαιρία θεραπείας.

Τα νοσοκομεία είναι μόνο μια ενδιάμεση κατάσταση του πολιτισμού, που ποτέ δεν σχεδιάστηκαν, σε κάθε περίπτωση, να δεχτούν το σύνολο των αρρώστων»⁸⁹ (Notes on Nursing)

⁸⁸ Λανάρα Β. *Τα εκατό χρόνια της Σχολής Αδελφών Νοσοκόμων του «Ευαγγελισμού»*, 1875-1975. Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, Αθήνα, 1978

⁸⁹ Nightingale F. *Notes of Nursing*. Duckworth, London, 1978 [First Publ. 1859]

6.3 20^{ος} ΑΙΩΝΑΣ

Αιώνας με σημαντικό αριθμό από απώλειες υγείας στον τομέα μας.

Σποραδικά ενδημικά ή επιδημικά νοσήματα, από ατυχήματα, δυστυχήματα, κακώσεις και πείνα, τόσο ως συνέπειες των πολέμων όσο και σε καιρούς ειρηνικούς. Όλα αυτά κλήθηκε να τα αντιμετωπίσει το υγειονομικό σύστημα, οι υπάρχουσες κατά τόπο και χρόνο ιατρικές και νοσηλευτικές υπηρεσίες.

Στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (28 Ιουνίου 1914 ως Ιούνιο 1918), οι μάχες στα χαρακώματα, στα πεδία των μαχών και η χρήση αερίων, οι τραυματίες εκείνοι αντιμετωπίζονταν από στρατιωτικούς νοσοκόμους ή μεταφέρονταν από τους επίσης στρατιώτες τραυματιοφορείς σε έκτατους υγειονομικούς σχηματισμούς. Η εμπειρία που αποκτήθηκε και ο προβληματισμός για την αποτελεσματικότερη παρέμβαση στους τραυματίες, οδήγησε τις αρχές των Η.Π.Α. το 1918 στη δημιουργία της Στρατιωτικής Νοσηλευτικής Σχολής.

Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου που ορίζεται συμβατικά από την 1^η Σεπτεμβρίου 1939 έως 9 Σεπτεμβρίου 1945 υπάρχουν καλύτερα οργανωμένες ιατρικές και νοσηλευτικές υπηρεσίες. Τα υλικά μέσα είναι πιο προηγμένα, ευκολότερα διαθέσιμα και η διακομιδή των τραυματισμένων ευχερέστερη. Όμως δε συνδυάστηκαν με λιγότερο πόνο, αναπηρίες και θανάτους. Ούτε με μείωση του νοσηλευτικού μόχθου ή της ψυχικής καταπόνησης του προσωπικού. Αξίζει να αναφερθούν εδώ ορισμένες ιδιαιτερότητες, αυτές που κλήθηκε να αντιμετωπίσει το ιατρικό και το νοσηλευτικό προσωπικό του Γερμανικού Στρατού.

Η αναφορά είναι σε όσα συντέλεσαν τα στρατόπεδα συγκέντρωσης σε Εβραίους, Ρώσους, πολιτικούς του αντιναζιστικού χώρου, ομοφυλόφιλους κ.λ.π. Η βιολογική εξουθένωση και ο πειραματισμός επί ανθρώπων με ακραία ιατρικά πειράματα όχι μόνο έγιναν ανεκτά αλλά πολύ συχνά υποστηρίχθηκαν από γιατρούς και νοσοκόμους.

Τα προβλήματα ηθικής και δεοντολογίας που δημιουργήθηκαν έθεσαν τη βάση μίας ανάγκης για θέσπιση πλαισίου για τους πειραματισμούς επί ανθρώπων.

Μια δεύτερη ιδιαιτερότητα του β΄ Παγκοσμίου Πολέμου είναι η χρήση των πυρηνικών όπλων με το βορβαδισμό της Χιροσίμα (6 Αυγούστου 1945) και του

Ναγκασάκι (9 Αυγούστου 1945)⁹⁰. Οι θάνατοι (άμεσοι) ήταν αντιστοίχως 200.000 και 39.000 με μεγάλο αριθμό θανάτων να κλιμακώνεται σε βάθος χρόνου.

Σε περίπτωση άμεσων απωλειών ούτε οι γιατροί ούτε οι νοσοκόμοι μπορούν να επιτελέσουν το έργο τους, όχι μόνο εξαιτίας της μαζικότητας των απωλειών υγείας αλλά και λόγω της αιφνίδιας ψυχολογικής εξουθένωσης. Δεν υπάρχουν δρόμοι προς τα νοσοκομεία έχουν καταστραφεί, δεν υπάρχουν δίκτυα ύδρευσης, αποχέτευσης ή ηλεκτρικό ρεύμα.

Επί πλέον τα πάντα σε περίπτωση πυρηνικού βομβαρδισμού, έχουν μολυνθεί δραστικά από τη παρούσα ραδιενεργό μόλυνση. Ανάλογη ακύρωση του ρόλου των νοσηλευτών συμβαίνει και αναφορικά με τις απώτερες επιπτώσεις, καθώς είναι βέβαιο η ανάπτυξη παθολογίας (συνήθως κακοήθων όγκων) ενώ δεν υπάρχει καμία δυνατότητα για την αναστολή των αλλοιώσεων και την πρόληψη των όγκων⁹¹.

Τα δύο αυτά ιδιαίτερα προβλήματα διαφοροποιούν το ρόλο και τη φιλοσοφία τους όχι μόνο στην ανακούφιση του πόνου αλλά και στην πρόληψη και την αποτροπή του πολέμου.

Ο 20^{ος} αιώνας, αντίθετα με όσα διαμορφώθηκαν, ανέδειξε σημαντικές προσωπικότητες του νοσηλευτικού χώρου.

Μία τέτοια μορφή είναι και η γνωστή ως Μητέρα Τερέζα που ανέπτυξε τη δράση της στην Καλκούτα των Ινδιών.

Η "κατά κόσμον" Άγκνες Γκόνζα Μποζαξίου (Agnes Gonxha Bojaxhiu, 1910-1997) γεννήθηκε στα Σκόπια της Γιουγκοσλαβίας και έγινε μοναχή του τάγματος των Αδελφών του Λορέτο. Νοσηλεύτρια την έκανε η αγάπη της για τον κόσμο.

Βλέποντας τη δυστυχία δραστηριοποιήθηκε στις φτωχογειτονίες της πόλης για την ανακούφιση του ανθρώπινου πόνου και της δυστυχίας. Δημιούργησε το πρώτο άσυλο το 1952. Ακολούθησε σειρά ιδρυμάτων, επεκτείνοντας το έργο της σε άρρωστα παιδιά, ανήμπορα άτομα, πρόσφυγες, θύματα : θεομηνιών-λιμούς- επιδημίες ως τα βαθιά της γεράματα.

Πέθανε το Σεπτέμβριο του 1997, έχοντας τιμηθεί με πλήθος διακρίσεων από το Βατικανό, την Ινδική Κυβέρνηση και άλλους διεθνείς οργανισμούς, ενώ της απονεμήθηκε το 1979 και το βραβείο Νόμπελ Ειρήνης.

⁹⁰Ρηγάτος Γ. *Πόλεις πυρίκαυστοι. Ο χημικός και ο πυρηνικός πόλεμος στη λογοτεχνία μας*. Πρόλογος Αντ. Σαμαράκη. Εκδόσεις Ιατρικής Εταιρίας κατά των Πυρηνικών και Βιοχημικών Οπλων. Αθήνα, 1994

⁹¹Ρηγάτος Γ. *Ιστορία της Ιατρικής*. 19^{ος} και 20^{ος} αιώνας. Χρονολόγιο. Ημερολόγιο 2006. Εκδόσεις ΒΗΤΑ, Αθήνα, 2006

6.4 Η ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα οι νοσηλεύτριες και οι νοσηλευτές επιτέλεσαν στο προορισμό τους προθυμία, με συνέπεια και αίσθημα ευθύνης.

Σε όλους τους πολέμους της χώρας προσέφεραν μετά από ταχεία εκπαίδευση, χρήσιμες υπηρεσίες, σημαντική ανακούφιση και ανεκτίμητη συμπαράσταση χωρίς κανένα αντιστάθμισμα.

Τη νοσηλεία στα πρώτα νοσοκομεία ασκούσαν οι πρακτικές Αδελφές.

Στην Ελλάδα η υγειονομική παράδοση δεν ευνόησε την ανάπτυξη του νοσηλευτικού προσωπικού. δεδομένου ότι οι πρώτες σχολές Νοσοκόμων δημιουργήθηκαν λίγο πριν από τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο και η χώρα ξεκίνησε την μεταπολεμική της ιστορία χωρίς την αναγκαία υποδομή για το σκοπό αυτό.

Το ενδιαφέρον της Πολιτείας για την ίδρυση σχολών και την ανάπτυξη του κλάδου εκδηλώθηκε αρκετά καθυστερημένα με αποτέλεσμα να υπάρχουν σημαντικές ελλείψεις σε όλους τους τομείς ^{92/93}.

Οι θέσεις Νοσηλευτικού Προσωπικού που έχουν συσταθεί κατά περιόδους και που υπηρέτησαν είναι αρκετά μικρότερος από το προβλεπόμενο.

Το 1854 η πείνα μαστίζει την Ελλάδα. Συγχρόνως οι ξένοι στρατιώτες που έχουν έρθει από την Κριμαία μολυσμένοι από χολέρα τη μεταδίδουν στον πληθυσμό. Η υγειονομική υποδομή είναι χαμηλή, η περίθαλψη ασκείται στο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Βάιλερ.

Για τους υπόλοιπους που δε χωρούν εκεί, κατασκευάζονται πρόχειρες καλύβες και εκεί τους παρέχεται νοσηλευτικές υπηρεσίες.

Η ίδια η Βασίλισσα Αμαλία παρέχει νοσηλευτικές υπηρεσίες σ' αυτούς τους αρρώστους.

Ο Αλεξ. Παπαδιαμάντης αναφέρει την πληροφορία-από γερόντισσα Αθηναία-στο διήγημα «Η χολεριασμένη».

Οι υπόλοιποι ζουν ή πεθαίνουν τυχαία. Για να περιορισθεί η επιδημία θάβουν τους νεκρούς σε λάκκους από ασβέστη. Κατά την πρόσφατη αποκατάσταση του κτηρίου Βάιλερ (πρώην Σχολή Χωροφυλακής Μακρυγιάννη στην Ακρόπολη) και κατά την

⁹² ΚΕΠΕ, Πρόγραμμα ανάπτυξης 1976-80.Υγεία. Αθήνα, 1976

⁹³ Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας. Αιτιολογική έκθεση του Νομοσχεδίου «Εθνικό Σύστημα Υγείας». Ιατρικό Βήμα, έκτατο τεύχος (αχρονολόγητο) 7-54

ανασκαφεί του προαυλίου χώρου βρέθηκε λάκκος με τον ασβέστη όπου είχαν ρίξει τα πτώματα της επιδημίας.⁹⁴

Το 1865 η Ελλάδα αποδέχεται και υπογράφει τη Συνθήκη της Γενεύης που είχε συντάξει ο νεοσύστατος Ερυθρός Στρατός

Το 1874 ιδρύεται η πρώτη στην Ελλάδα Νοσηλευτική Σχολή με την επωνυμία «Νοσοκομικόν Παιδευτήριον»

Ιδρυτής είναι ο «Σύλλογος Γυναικών υπέρ της Γυναικείας Παιδείσεως» που έχει σκοπό του να διδάξει τας Ελληνίδας διάφορα επαγγέλματα

Μεταξύ των χρήσιμων στις γυναίκες επάγγελμα είναι και η «νοσηλευτική».

Η σχολή αρχίζει να λειτουργεί τον επόμενο χρόνο και η διάρκεια φοίτησης είναι τέσσερις μήνες.

Το 1877 ιδρύεται ο Σύλλογος επίκουρος των εν πολέμων τραυματιών που μετεξελίχθηκε στο ελληνικό τμήμα του Ερυθρού Σταυρού.

Οι σκοποί του συλλόγου πραγματώνονται με τη προσφορά εθελοντικών υπηρεσιών⁹⁵

Το 1881 Βασιλικό Διάταγμα της 20^{ης} Μαρτίου εγκρίνει τη παραχώρηση μεγάλου οικοπέδου της Μονής Πετράκη για την ανέργεση Νοσοκομείου. Το νέο ίδρυμα αποβλέπει «προς θεραπείαν ασθενών και ιδίως προς εκπαιδευσιν και συντήρησιν νοσοκόμων γυναικών»

Πρόκειται για το Νοσοκομείο «Ευαγγελισμός»⁹⁶

Το 1884 την 25^η Μαρτίου, τρία μόλις χρόνια μετά τη παραχώρηση του οικοπέδου εγκαινιάζονται τα τρία κτήρια του Νοσοκομείου «Ευαγγελισμός», η διατηρητέα σήμερα παλαιά πτέρυγα.

Ο Αρχίατρος Γεώργιος Μακκάς στη πανηγυρική του ομιλία τονίζει ότι το νέο και λαμπερό οικοδόμημα μέλλει «αναπόφευκτα να συντελέσει εις την μόρφωσιν καλών και χρηστών νοσοκόμων».

Το 1884 Ιδρύεται το Νοσοκομείο Παίδων «Αγία Σοφία».

Η Βασίλισσα Σοφία κάνει έντονες προσπάθειες για τη λειτουργία τόσο του νοσοκομείου όσο και νοσηλευτικής σχολής.

Το 1904 αρχίζει να λειτουργεί το «Δημοτικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης» (τώρα Άγιος Δημήτριος).

⁹⁴Ρηγάτος Γ. Α. *Η χολέρα του 1854 και «Η χολεριασμένη»* του Αλεξ. Παπαδιαμάντη. Στο βιβλίο «Η παρουσία της ιατρικής στη Νεοελληνική Πεζογραφία» εκδόσεις Ακροκέραμος, Αθήνα 1981:38-44

⁹⁵Γερούλιανος Μ. *Η επισκόπησις του έργου του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού 1877-1942*. Αθήνα, 1950. από το βιβλίο Ρηγάτος Γ. *Ιστορία της Νοσηλευτικής*. Εκδόσεις ΒΗΤΑ. Αθήνα 2006:38-44

⁹⁶Λανάρα Β. *Τα εκατό Χρόνια της Σχολής Αδελφών Νοσοκόμων του «Ευαγγελισμού», 1875-1975*. Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, Αθήνα, 1978

Φωτογραφίες δείχνουν μεγάλους θαλάμους με πολλά κρεβάτια, μια ξυλόσομπα, καρέκλα τύπου Βιέννης ανά κλίνη, ασθενείς, νοσοκόμες και γιατρούς.

Όσες νοσοκόμες έχουν φωτογραφηθεί έχουν τελείως ακάλυπτο το κεφάλι, γεγονός που δείχνει ότι δεν είναι μουσουλμάνοι.

Το 1905 καθιερώνεται ο θεσμός των νοσοκόμων στον Ελληνικό Στρατό.

Ο τίτλος των γυναικών αυτών είναι «Αδελφαί Νοσοκόμοι» και οι βαθμοί τους αναλόγως της εκπαίδευσης και της προϋπηρεσίας είναι «Αδελφή Προϊσταμένη» και «Αδελφή 1^{ης}, 2^{ης} ή 3^{ης} τάξεως και με ανάλογα μισθολογικά κλιμάκια»⁹⁷.

Το 1909 κατά τον εορτασμό της 25ετηρίδας του Ευαγγελισμού ο Νικόλαος Μακκάς τονίζει : τους αγροίκους και αυτοσχέδιους νοσοκόμας της παλαιότερας εποχής αντικατέστησαν ταχείας αι μορφωμένοι και πρακτικής ησκημένοι αδελφαί του Ευαγγελισμού, ων τας πολυτίμους υπηρεσίας ευθύς ανεγνώρισε και εξετίμησεν η κοινωνία ημών και αδελφαί του Ευαγγελισμού ζητούνται εκ των διαφόρων Ελληνικών πόλεων της έξω Ελλάδος, όπως διευθύνωσι τα νοσοκομεία αυτών και νοσηλεύσωσι τους εν αυτοίς πάσχοντας μετά τέχνης, υπομονής και αυταπαρνήσεως ως έμαθαν εν τω Ευαγγελισμό.

Το Μάρτιο του 1910 ο Νικ. Αλιβιζάτος καθηγητής της Χειρουργικής και στέλεχος της «Πολυκλινικής Αθηνών» ιδρύει το σωματείο «Κυανούς Σταυρός» με σκοπό την εκπαίδευση νοσοκόμων, επαγγελματιών και εθελοντριών,

Το σωματείο ίδρυσε σχολή στη «Πολυκλινική» στην οποία δίδαξαν ειδικοί καθηγητές και στελέχη του Νοσοκομείου. Μετά τη θεωρητική κατάρτιση οι μαθήτριες είχαν τη δυνατότητα πρακτικής εφαρμογής στους θαλάμους και στα ιατρεία.

Το σωματείο ίδρυσε σχολές και εκτός Αθηνών, στις πόλεις Λάρισα, Βόλος και Λαμία.

Το 1922 οι ανάγκες περίθαλψης αυξάνονται δραματικά. Από την Ελληνική εκστρατεία στη Μικρά Ασία εισέρχονται στην Ελλάδα των 4.500.000 κατοίκων, κύμα 1.500.000 προσφύγων.

Μεγάλα προβλήματα στέγασης, σίτισης, εμβολιασμός, περίθαλψη, νοσηλεία.

Οι κακές υγειονομικές συνθήκες, η εξασθένηση της άμυνας, οι ταλαιπωρίες των ταξιδιωτών, ευνοούν διάφορα -κυρίως λοιμώδη- νοσήματα.

⁹⁷ Εθνικός Σύνδεσμος Νοσηλευτών Ελλάδος: 80 χρόνια.1923-2003 (Έρευνα, Συλλογή και Οργάνωση Υλικού Μαρ. Μαράκη, Καλ. Παναγιωτόπουλου. Έρευνα Αρχαιακού Υλικού Αικ. Μερκούρη). Εκδόσεις ΕΣΝΕ, Αθήνα, 2005

Οι υπάρχουσες διπλωματούχες δε φτάνουν να καλύψουν νοσοκομεία, καταυλισμούς, επισκέψεις στα καταλύματα κ.λ.π.

Έτσι απαιτούνται και κινητοποιούνται οι εθελόντριες του Νοσοκομείου ΕΕΣ της Σμύρνης αλλά και ξένες κυρίως του Αμερικάνικου Ερυθρού Σταυρού.

Το πρωτοδικείο Αθηνών (1924) με απόφαση της 28^{ης} Ιανουαρίου που δημοσιεύθηκε με Α.Π. 137 στις 30-1-1924 αναγνωρίζει επισήμως ως νόμιμο τον «Σύνδεσμο Ελληνίδων Νοσοκόμων»⁹⁸

Αρχίζει η λειτουργία της Σχολής του ΕΕΣ με διευθύντρια την Ελένη Βασιλοπούλου⁹⁹.

Σταδιακά οργανώνονται μαθήματα σε 50 πόλεις σε όλη την Ελλάδα.¹⁰⁰

Το 1937 ιδρύεται η κρατική «Ανωτέρα Σχολή Αδελφών Νοσοκόμων» ΑΣΕΑΝ, η οποία θα λειτουργήσει τον επόμενο χρόνο 1938.

Κατά τη διάρκεια των πολέμων 1940-1941 κινητοποιούνται περίπου 300 διπλωματούχες αδελφές και 2.700 εθελόντριες μονοετούς φοιτήσεως, των ειδικών προγραμμάτων του ΕΕΣ.

Πολλές διπλωματούχες και εθελόντριες υπηρέτησαν στις κινητές υγειονομικές μονάδες της πρώτης γραμμής, με αυταπάρνηση.

Άλλες υπηρέτησαν στα νοσοκομεία των μετόπισθεν, άλλες στα έξι πλωτά νοσοκομεία και τους επτά υγειονομικούς συρμούς.

Μεταξύ των νοσηλευτριών του πλωτού νοσοκομείου «Ελληνίς» υπηρέτησε και η Αθηνά Μεσολωρά.

Μετά την πτώση του μετώπου και την κατάληψη της χώρας από Ιταλούς Γερμανούς ή Βούλγαρους, οι διπλωματούχες και οι εθελόντριες υπηρετούν στα νοσοκομεία των

⁹⁸ Εθνικός Σύνδεσμος Νοσηλευτών Ελλάδος, εκδόσεις ΕΣΝΕ, Αθήνα, 2005

⁹⁹ Μαθήτρια του «Κυανού Σταυρού» η Ελένη Βασιλοπούλου ως νοσηλεύτρια κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων πρόσφερε τις υπηρεσίες της στο μέτωπο, στα χειρουργεία εκστρατείας, στα νοσοκομεία της Ηπείρου(1912-1914).

Ήδη γνώστης των προβλημάτων του μετώπου το 1916 ως 1920 υπηρετεί στα προσωρινά νοσοκομεία Μακεδονίας Θράκης.

Την περίοδο 1919-1922 βρίσκεται μεταξύ των νοσηλευτριών που υπηρετούν στα νοσοκομεία Προύσσης και Σμύρνης.

Το 1925, έχοντας εκπαιδευτεί στο Γαλλικό Ινστιτούτο Παστέρ με έναν από τους δύο ερευνητές Καλμέτ (Calmette), που παρασκεύασαν το αντιφυματικό εμβόλιο BCG-βάκιλο Καλμέτ και Γκερέν (Guerin) - αναλαμβάνει την εκστρατεία εμβολιασμού των νεογέννητων. Χάρis σ' αυτήν «Η Ελλάδα ήταν η δεύτερη χώρα που εφάρμοσε το εμβόλιο», γράφει το πανηγυρικό τεύχος για τα 80 χρόνια της ΕΣΝΕ.

Πέθανε το 1958, και για τη νοσηλευτική της προσφορά τόσο σε καιρό πολέμου όσο και σε καιρούς ειρήνης, της είχαν απονεμηθεί 21 Ελληνικά και Διεθνή παράσημα και μετάλλια, μεταξύ των οποίων και το μετάλλιο «Florence Nightingale»

¹⁰⁰ Ρηγάτος Γ. Α. Ιστορία της Νοσηλευτικής. Χρονολόγιο Νεότερης Ελληνικής Νοσηλευτικής (1837-2004). Αθήνα, 2006: 82-106

πόλεων, στα κέντρα αποκατάστασης των αναπήρων πολέμου σε διάφορα ιδρύματα ή άσυλα καθώς ή σε ιδρύματα προστασίας των παιδιών.

Πλήθος από μαρτυρίες της εποχής αφηγούνται το κλίμα της εποχής και το ήθος των νοσηλευτριών.

Κατά τον επίσημο εορτασμό για την εθνική επέτειο της 25^{ης} Μαρτίου 1946 η Ακαδημία Αθηνών βραβεύει απονέμοντας τους Αργυρό Μετάλλιο σε δεκατρείς νοσηλεύτριες που είχαν χάσει τη ζωή τους κατά την άσκηση των καθηκόντων τους στο πόλεμο και την κατοχή.

Πρόκειται για διπλωματούχες, εθελόντριες, μία διαιτολόγο, μια σπουδάστρια και μία εθελόντρια βοηθό νοσοκόμο.

Το 1948 με Νομοθετικό Διάταγμα 683/1948 ορίζεται το Απολυτήριο του τότε εξατάξιου Γυμνασίου ως αναγκαίο προσόν για την εισαγωγή σε νοσηλευτική σχολή.

Στη δεκαπενταετία (1951-1965) ιδρύονται τουλάχιστον 11 νοσηλευτικές σχολές τριετούς φοιτήσεως σε διάφορα νοσοκομεία της χώρας. Οι εκπαιδευόμενες ήταν πολύ συχνά εσωτερικές στη σχολή και κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης τους, παρέχουν ουσιαστικό έργο χωρίς αμοιβή.

Η Αθηνά Μεσολωρά το 1955 εκλέγεται πρόεδρος του ΕΣΔΝΕ.

Με πλούσια δράση από το 1916 πήρε μέρος ως νοσηλεύτρια σε πολέμους και εκστρατείες, εκπαίδευσε εθελόντριες, οργάνωσε νοσηλευτικές υπηρεσίες νοσοκομείων και εκπροσώπησε τη χώρα σε διεθνείς οργανισμούς.

Το 1957 πανδημία γρίπης. Μεγάλη νοσηρότητα και μεγάλη θνησιμότητα. Κλείνουν σχολεία και δημόσιοι χώροι. Μεταξύ των θανάτων και εκείνος του ανοσοκατασταλαμένου λόγω χρόνιας λευχαιμίας Νίκου Καζαντζάκη.

Το 1962-1963 αναχωρούν με υποτροφία για νοσηλευτικές σπουδές σε Πανεπιστήμια του εξωτερικού οι νοσηλεύτριες αδελφές, διπλωματούχοι του ΕΕΣ:

Σαχίνη Άννα για το Πανεπιστήμιο του Μόντρεαλ

Σιωμαλά Βιργινία για το Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου

Μαλγαρινού Μαρία για το Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν και

Κακαβιά Ελένη για το Πανεπιστήμιο της Βοστώνης.

Γιορτάζονται τα 40 χρόνια από την ίδρυση του «Εθνικού Συνδέσμου Διπλωματούχων Νοσοκόμων Ελλάδος» ΕΣΝΕ. Με την ευκαιρία του εορτασμού πραγματοποιείται το πρώτο νοσηλευτικό σεμινάριο, που μετεξελέγχθηκε στο ετήσιο νοσηλευτικό συνέδριο του Συνδέσμου.

Το 1977 ο αριθμός των καταρτισμένων Αδελφών Νοσοκόμων στην Ελλάδα είναι :

Διπλωματούχοι Αδελφές

Νοσοκόμοι 6.596

Μαίες 4.200

Βοηθοί Νοσοκόμες 4.938

(1ετους φοίτησης)

Σύνολο 15.736

Ως φαίνεται το απασχολούμενο νοσηλευτικό προσωπικό για τις 58.000 νοσοκομειακές κλίνες καλύπτει τις νοσηλευτικές ανάγκες της Ελλάδας με ποσοστό 1 Αδελφή προς 4,4 νοσοκομειακά κρεβάτια.¹⁰¹

Οι θέσεις νοσηλευτικού προσωπικού που έχουν συσταθεί κατά περιόδους και που υπηρέτησαν είναι αρκετά μικρότερος από το προβλεπόμενο.

Το 1979 με Προεδρικό Διάταγμα 184/79 που δημοσιεύτηκε στην «Εφημερίδα της Κυβερνήσεως» (ΦΕΚ51Α/15-3-1979) δημιουργείται Πανεπιστημιακό Τμήμα Νοσηλευτικής στη Σχολή Επιστημών Υγείας του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Το 1981 το περιοδικό του Συνδέσμου ΕΣΔΕΝ «Ελληνίς Αδελφή» μετονομάζεται σε «Νοσηλευτική» και αποκτά πιο σύγχρονο επιστημονικό χαρακτήρα.

Εξακολουθεί να εκδίδεται με τον ίδιο τίτλο ως τις μέρες μας.

Το 1983 αποφοιτούν οι πρώτες δέκα νοσηλεύτριες που σπούδασαν στο Τμήμα της Νοσηλευτικής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Το 1984 εκδίδεται από τις εκδόσεις ΒΗΤΑ το τρίτομο σύγγραμμα «Παθολογική και Χειρουργική Νοσηλευτική. Νοσηλευτικές διαδικασίες» των νοσηλευτριών Άννας Σαχίνη-Καρδάση και Μαρίας Πάνου.

1985-2005 το επίπεδο της Νοσηλευτικής Επιστήμης στην Ελλάδα ανεβαίνει σταθερά, ενώ έχουν καθιερωθεί και τίτλοι μεταπτυχιακών σπουδών.

Υπάρχει ήδη επαρκής αριθμός νοσηλευτριών με διδακτορικό δίπλωμα.

Επίσης υπάρχουν νοσηλεύτριες με ειδικότητες και εξειδικεύσεις.

Το περιοδικό του Συνδέσμου και τα νοσηλευτικά συνέδρια είναι υψηλού επιπέδου.

¹⁰¹ Δημητριάδη Α. Η νοσηλευτική στην Ελλάδα. Στατιστική μελέτη ομάδας εργασίας που συνέστησαν το 1977 υπό του Υ.Κ.Υ. και διεκπεραιώθηκε από στελέχη νοσηλευτικής. Περιοδικό ΙΑΤΡΙΚΗ. Έκτατο τεύχος, αχρονολόγητο:35-37

Η αποδοχή των νοσηλευτών-νοσηλευτριών από γιατρούς και άλλους επαγγελματίες υγείας είναι σταθερά ανερχόμενη.

Νοσηλεύτριες καλούνται να συμμετάσχουν ως ομιλητές σε Ελληνικά ή Διεθνή Ιατρικά Συνέδρια.

Παρά το υψηλό επίπεδο υπάρχουν ελλείψεις νοσηλευτών σχεδόν στο σύνολο των νοσοκομείων της χώρας, ως αποτέλεσμα της κρατικής πολιτικής υγείας διαφόρων κυβερνήσεων.

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την εξάντληση του προσωπικού σε διαχείριση των ασθενών, αναστολές στην επιστημονική τους πρόοδο, σωματική κόπωση και ψυχική καταπόνηση.

-: Με Νόμο που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 132/16-7-2004 συνιστάται ΝΠΔΔ με τίτλο «Ένωση Νοσηλευτών Ελλάδος», είναι αυτοδιοικούμενο και εποπτεύεται από το ΥΥΚΑ. Στις αρμοδιότητες του είναι η χορήγηση αδειών άσκησης επαγγέλματος, η τήρηση μητρώου εργαζομένων και ανέργων καθώς και η λειτουργία πειθαρχικού συμβουλίου.

6.6 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η καταγραφή της μελέτης έδειξε:

- ✓ Η δημόσια υγεία στη περίοδο 1870-1950 ήταν ανύπαρκτη
- ✓ Η Νοσηλευτική ως επιστήμη ήταν στοιχειώδης και η φροντίδα εκτός νοσοκομείου γινόταν από γυναίκες με εμπειρία στο σπίτι
- ✓ Υπάρχει ισχυρή πεποίθηση στο Κρητικό πληθυσμό ότι πολλά προβλήματα μπορούν να αντιμετωπιστούν με τη χρήση βοτάνων ή άλλων παραδοσιακών τεχνικών καθώς επίσης της επίκλησης των Αγίων.
- ✓ Υπήρχαν επιδημίες χολέρας, φυματίωσης, λέπρας
- ✓ Οι βάσεις για την εφαρμογή μέτρων της δημόσιας υγείας έγιναν επί εποχής Ελευθερίου Βενιζέλου
- ✓ Μέτρα δημόσιας υγιεινής δεν ήταν κύρια προτεραιότητα Οθωμανών και Χριστιανών αλλά στηρίχτηκαν στην ιδιωτική φιλανθρωπική πρωτοβουλία
- ✓ Η συνήθης πρακτική μέχρι τα μέσα του 21ου αιώνα ήταν η ανάπτυξη νοσοκομείων και όχι η εφαρμογή μέτρων πρωτοβάθμιας φροντίδας
- ✓ Η ανάπτυξη της Νοσηλευτικής παγκοσμίως έγινε με την Florence Nightingale (1820-1910)

6.6 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξένη Βιβλιογραφία

1. Berard V. *Κρητικές υποθέσεις*. Μετάφραση του βιβλίου Les affaires de Crete 1900. Εκδόσεις Τροχαλία. Ηράκλειο:137
2. Charles – Nicolas –Sigisbert Sonnini de Manoncourt (1751-1812). *Voyage en Crete et en Turquie fait par ordre de Luis XVI*. Paris, 1801
3. Charles- Nicolas- Sigisbert Sonnini de Manoncourt (1751-1812)
4. Nightingale F. Notes of Nursing. Duckworth, London, 1978 [First Publ. 1859]

Ελληνική Βιβλιογραφία

5. Savary C. Lettres sur la Grece. Paris 1788. Σιμοπούλου Κ. *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα*. Τεύχος Β' σελ 772
6. Sieber F. W. *Travels in the Island of Crete*. London, 1823:13
7. Sieber F.W. Peise nach der Insel Kreta in Griechishishen Archipelagos Leipzig 1823. Στο μέρος του βιβλίου του με το τίτλο : Reise nach der Insel Kreta (Ταξίδι προς το νησί της Κρήτης), ασχολείται διεξοδικά με τις αρρώστιες του νησιού και ιδιαίτερα με την πανώλη και τη λέπρα.
8. Turnefort P: *Relation d' un Voyagedi Levaut fait par ordre du Roi*. Paris, 1718
9. Young G: *Corps de Droit othomane*. Τόμος Β'. Αχρονολόγητο
10. Αικατερινίδης Γ. Ν. Λαϊκός Πολιτισμός. *Κοινωνική και θρησκευτική ζωή*. Τόμος Β'. Σύνδεσμος Τοπικών Ενώσεων Δήμων και Κοινοτήτων. Κρήτη, 1988:541
11. Αικατερινίδης Γ. Ν. Λαϊκός Πολιτισμός. *Λαϊκή Θεραπευτική*
12. Αλεξίου Λ. *Πενήντα χρόνια πριν, Προσφυγιά, Σφαγή, Λευτεριά*. Εφημερίδα «Νέα Χρονικά» από 29/3/1948 σε συνέχειες
13. Αρχείο ΑΔΗΚ (Βικέλα Βιβλιοθήκη), 3-2/5-53 της 12/1/1900
14. Βολανάκης Ι. Η. *Πρόληψη και Θεραπεία Ασθενειών με Βότανα Αποδούλου*. Λαϊκή Ιατρική, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Πρακτικά. Ρέθυμνο, 2003:49-83
15. Γερουλάνος Μ. *Η επισκόπησις του έργου του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού 1877-1942*. Αθήναι, 1950. από το βιβλίο Ρηγάτος Γ. Ιστορία της Νοσηλευτικής. Εκδόσεις ΒΗΤΑ. Αθήνα 2006:38-44
16. Γερωνυμάκης Κ. *Γιατροσόφια και βότανα*. Λαϊκή Ιατρική, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Πρακτικά. Ρέθυμνο, 2003
17. Γερωνυμάκης Κ. *Γιατροσόφια και φάρμακα*. Λαϊκή Ιατρική, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο Πρακτικά. Ρέθυμνο, 2003:109-124
18. Γρατσέα Β. *Πείνα*. Εκδόσεις Κνωσσός, Αθήνα, 1987
19. Δετοράκη Μ. Ε. *Αφροδίσια και κοινωνικές επιπτώσεις στη Κρήτη*. Πρακτικά 4^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου Ιστορία της Ιατρικής. Αίθουσα «Παρνασσός» 6-9 Νοεμβρίου 1986. Αθήνα.
20. Δετοράκη Μ. Ε. *Ο γιατρός Χαράλαμπος Γ. Γιαμαλάκης (1958-1916) και η Φιλόπτωχος Αδελφότης Ηρακλείου*. Περιοδ. Παλίμψηστον. Τεύχος 16. Εκδόσεις Τυποκρέτα. Ηράκλειο, 1996:197-233
21. Δετοράκη Μ. *Φροντίδες της Κρητικής Πολιτείας για τη Δημόσια Υγεία*. Περιοδικό ΛΥΚΤΟΣ. Τομ Α'. Ηράκλειο 1982:178-180

22. Δετοράκης Ε. Η Λέπρα στη Κρήτη-μία σύντομη αναδρομή στο παρελθόν. Άγιος Νικόλαος. ΑΜΑΛΘΕΙΑ, 1981
23. Δετοράκης Θ- Καλοκαιρινός Α. Η τελευταία φάση του Κρητικού ζητήματος. Δετοράκης Μ. Ε. *Κοινωνικές επιπτώσεις στο διαμέρισμα Ηρακλείου στη μεταπολιτευτική επανάσταση 1895-8*. Έκδοση Τυποκρέτα . Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών. Ηράκλειο, 2001:109-127
24. Δετοράκης Θ. *Εικόνες καθημερινής ζωής στο Ηράκλειο του 19^{ου} αιώνα*. Ο μίτος της Αριάδνης. Ξετυλίγοντας την ιστορία της πόλης του Ηρακλείου. Φιλολογική Επιμέλεια Κανάκη Σ. Ηράκλειο-Κρήτη, 2000:259
25. Δετοράκης Μ. Ε. *Γιατροί αγωνιστές των Κρητικών επαναστάσεων*. Ηράκλειο, 1987:226
26. Δετοράκης Μ. Ε. *Η λέπρα στην Κρήτη*. Αμάλθεια. Ηράκλειο, 1981:275-292
27. Δετοράκης Μ. Ε. Περιοδικό «ΤΑΥ». *Ο Μητροπολιτικός Ναός του Αγίου Μηνά και Θέματα Υγείας-Πρόνοιας στη περίοδο της Τουρκοκρατίας και της Κρητικής Πολιτείας*. Οκτώβριος 1981
28. Δετοράκης Μ. περιοδικό «ΠΑΛΙΜΨΗΣΤΟΝ». Ανάτυπο. *Το Κεντρικό Θεραπευτήριο στη Μεγάλη Κρητική Επανάσταση του 1866-69*. Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη. Τεύχος 5ο. Ηράκλειο- Δεκέμβριος 1987
29. Δημητριάδη Α. Η νοσηλευτική στην Ελλάδα. Στατιστική μελέτη ομάδας εργασίας που συνέστησαν το 1977 υπό του Υ.Κ.Υ. και διεκπεραιώθηκε από στελέχη νοσηλευτικής. Περιοδικό ΙΑΤΡΙΚΗ. Έκτατο τεύχος, αχρονολόγητο:35-37
30. Δουνδουλάκη Ε – Χριστινίδης Ν. *Μορφές λαϊκής ιατρικής περιοχής Αρχαίων Ηρακλείου Κρήτης*. Λαϊκή Ιατρική, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Πρακτικά. Ρέθυμνο, 2003
31. Δουνδουλάκη Ε- Χριστινίδης Ν. *Μορφές Λαϊκής Ιατρικής Περιοχής Αρχαίων Ηρακλείου Κρήτης*. Λαϊκή Ιατρική, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Πρακτικά. Ρέθυμνο, 2003:169-225
32. Εθνικός Σύνδεσμος Νοσηλευτών Ελλάδος: 80 χρόνια.1923-2003 (Έρευνα, Συλλογή και Οργάνωση Υλικού Μαρ. Μαράκη, Καλ. Παναγιωτόπουλου. Έρευνα Αρχαιακού Υλικού Αικ. Μερκούρη). Εκδόσεις ΕΣΝΕ, Αθήνα , 2005
33. Εκκεκάκης Γ. Π. *Οι κατ' επαγγελματίες φορείς της Λαϊκής Ιατρικής στη Κρήτη κατά το μισό του 19^{ου} αιώνα (Θεσμικό πλαίσιο και πραγματικότητα)*. Λαϊκή Ιατρική, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Πρακτικά. Ρέθυμνο, 2003:227-232
34. Επίσημη εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας. Κεφάλαιο 6^ο. Δημόσια Υγεία. Αριθμός 34, σελ 24
35. Επίσημος εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, 1900
36. Επίσημος εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, ΜΕΡΟΣ Β', Κεφ. Α', αρθρ.19
37. Επιστημονική επιμέλεια: Παναγιωτάκης Ν. Μ. *Κρήτη Ιστορία και Πολιτισμός*. Εισαγωγή. Τόμος Β'. Εκδοτική φροντίδα Βικαιλέα Δημοτική Βιβλιοθήκη, Σύνδεσμος Τοπικών Ενώσεων Δήμων και Κοινοτήτων. Κρήτη, 1988
38. Εφημερίδα «ΚΡΗΤΗ». Εν Χανίοις . Έτος ΙΕ, φύλλα 660-664/15-1-1883
39. Εφημερίδα «ΚΥΡΗΞ» των Χανίων, φύλλο 2/9/1986
40. Εφημερίδα «Κρητική Επιθεώρησης» στις 1-5-1987. Ρέθυμνο
41. Εφημερίδα «ΚΥΡΗΞ» ΤΩΝ Χανίων, φύλλο 2/9/1986
42. Εφημερίδα «Πατρίς», 1/8/1998, Το Ηράκλειο λίγο μετά την 25^η Αυγούστου 1898
43. Εφημερίδα «Πατρίς». Το Ηράκλειο λίγο μετά την 25^η Αυγούστου 1898. 1/8/1998
44. Εφημερίς Γεν. Διοικ. Κρήτης. Φύλλο 732/15-10-1884

45. Εφημερίς Κρητ Πολιτείας φ 13 της 20/2/1899
46. Εφημερίς της Κρητ. Πολιτείας φ. 30 της 10/6/1900
47. Εφημερίς της Κυβερνήσεως εν Κρήτη. Τεύχος Α΄ εν Χανίοις τη 9 Απριλίου 1910, φύλλο 22, 12-7-1910
48. Εφημερίς τις Κρητικής Πολιτείας φ 65 της 7/11/1907
49. Ζεϋφάρτ Κ. *Μία επίσκεψις εις το Λεπροκομείο της Σπιναλόγκας, εν Κρήτη.* Περιοδικό ΜΥΣΩΝ. Τεύχος Β΄. 1933:74
50. Καταπότη Μ. Περιοδικό ΜΥΣΩΝ. Τεύχος Β΄. 1933:49
51. ΚΕΠΕ, Πρόγραμμα ανάπτυξης 1976-80.Υγεία. Αθήνα, 1976
52. Κλειδή Κ. *Το τεράστιο έλλειμμα μεγάλων και μικρών έργων στη Κρήτη.* Εφημερίδα «Κρητικά Νέα». Αθήνα, Μάρτιος 2001:9
53. Κοκονά Ν. Α. *Σύντομη Ιστορία των Νοσοκομείων Κρήτης.* Εκδόσεις Χαλκιαδάκη. Ρέθυμνο 1987
54. Λανάρα Β. *Τα εκατό Χρόνια της Σχολής Αδελφών Νοσοκόμων του «Ευαγγελισμού», 1875-1975.* Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, Αθήναι, 1978
55. Λανάρα Β. *Τα εκατό χρόνια της Σχολής Αδελφών Νοσοκόμων του «Ευαγγελισμού», 1875-1975.* Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, Αθήναι, 1978
56. Λεντάρης Γ. *Κρητική Πολιτεία: Μέτρα Υγείας και Πρόνοιας.* Εφημερίδα «Χανιώτικα Νέα». Τρίτη 30 Μαΐου 2000:7-15
57. Μαργαρίτης Γ. *Η Κρήτη στα 1896-1898, Κοινωνικές αναταράξεις στη μεταβατική περίοδο.* Εταιρία Κρητικών Μελετών. Η τελευταία ροή του Κρητικού Ζητήματος. Έκδοση Τυποκρέτα. Ηράκλειο 2001
58. Μουρέλλου Ι. *Ιστορία της Κρήτης.* Ηράκλειο. Σελ 1569
59. Ξανθουδίδου Σ. *Χάνδαξ-Ηράκλειον.* Επανέκδοση με επιμέλεια Στυλ. Αλεξίου, Εφόρου Αρχαιοτήτων. Ηράκλειο, 1964:79
60. Ξενουδάκης Ι. *Φλογερός Πατριώτης από τα Σφακιά που διέπρεψε στην Αίγυπτο.* Μουρέλλου Ι. *Ιστορία της Κρήτης.* σελ 1629
61. Παπαδάκης Α. Μ. *Το Υγειονομικόν έργον του Ελευθέριου Βενιζέλου.* Ανατύπωση εκ της «Ελληνικής Ιατρικής». Τόμος 34^{ος}. Τεύχος 7^{ον}. Θεσσαλονίκη, 1965
62. Παπαντωνάκη Ι. Α. *Κρητικά.* Εν Χανίοις, 1901:49
63. Περιοδικό ΜΥΣΩΝ. 1933. σελ 101
64. Περιοδικό ΜΥΣΩΝ. 1933. σελ 76
65. Πρατικάκη Γ. *Τεχνικού συμβούλου ΥΠΕΧΩΔΕ, «Βόρειος Οδικός Άξονας Κρήτης, ένας σύγχρονος αυτοκινητόδρομος»,* εισήγηση σε διημερίδα που διοργάνωσε η περιφέρεια Κρήτης στο Ηράκλειο. 9-10 Μαρτίου 2000
66. Ράλλη Γ. Α. – Ποτλή Μ. *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων των τε Αγίων και Πανευφήμων Αποστόλων και των Ιερών Οικουμενικών και τοπικών Συνόδων και των κατά μέρος Αγίων Πατέρων.* Φωτοτυπική ανατύπωση. Εκδόσεις Γρηγόρη. Τόμος Β΄. Αθήναι, 1966:442-447, κανών ΞΑ΄ 6^{ης} Οικουμενικής Συνόδου
67. Ρηγάτος Γ. Α. *Ιστορία της Νοσηλευτικής. Θεωρητικοί της Νοσηλευτικής.* Εκδόσεις ΒΗΤΑ. Αθήνα 2006:75
68. Ρηγάτος Γ. Α. *Η χολέρα του 1854 και «Η χολεριασμένη» του Αλεξ. Παπαδιαμάντη.* Στο βιβλίο «Η παρουσία της ιατρικής στη Νεοελληνική Πεζογραφία» εκδόσεις Ακροκέραμος, Αθήνα 1981:38-44
69. Ρηγάτος Γ. Α. *Ιστορία της Νοσηλευτικής-Από τη Φιλάνθρωπη Τέχνη στη Σύγχρονη Επιστήμη.* Εκδόσεις ΒΗΤΑ. Αθήνα 2006:58-66
70. Ρηγάτος Γ. *Ιστορία της Ιατρικής. 19^{ος} και 20^{ος} αιώνας.* Χρονολόγιο. Ημερολόγιο 2006. Εκδόσεις ΒΗΤΑ, Αθήνα, 2006

71. Ρηγάτος Γ. *Πόλεις πυρίκαυστοι. Ο χημικός και ο πυρηνικός πόλεμος στη λογοτεχνία μας*. Πρόλογος Αντ. Σαμαράκη. Εκδόσεις Ιατρικής Εταιρίας κατά των Πυρηνικών και Βιοχημικών Όπλων. Αθήνα , 1994
72. Σβολόπουλος Κ. Δ. *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η πολιτική κρίσις εις την αυτόνομων Κρήτην*. Εκδόσεις Ίκαρος. Κρήτη 1974:24-5
73. Σημανδηράκη Ζ. *Μαρία Παπαδογιαννάκη-Τσελεπάκη, Άννα Παπαδογιαννάκη-Γερασιμίδου, Δύο δυναμικές γυναίκες στο γύρισμα του αιώνα*. Έκδοση «Αγία Σοφία». Αποκορώνας 1997
74. Σιμοπούλου Κ. *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα,1700-1800*. Τεύχος Β΄. σελ 281-2
75. Σπανάκης Σ. *Η διαθήκη του Ανδρέα Τζάκομο Κορνάρου*. «Κρητικά Χρονικά» Θ΄ 1955:396-461
76. Σταυράκη Ν. *Στατιστική του πληθυσμού της Κρήτης 1881*. Αθήνη 1890
77. Σταυρινίδη Ν. Εφημ. ΠΑΤΡΙΣ. *Μαρουλάς-Μεσσηνιά –Χρυσοπηγή*. 8/11/1956
78. Τσαούση Δ. Γ. *Κοινωνική Δημογραφία, Κοινωνιολογική Βιβλιοθήκη-Gutenberg*. Αθήνα,1986:146-148
79. Τσικριτσή.-Κατσιανάκη Χ. *Η γηθεία ως μέσον θεραπείας. Συλλογή από γηθειές*. Λαϊκή Ιατρική, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Πρακτικά. Ρέθυμνο, 2003
80. Υπόμνημα: Γερασιμίδης Ι- Ορνστάϊν Β. *Δαπάνες Θεραπευτηρίου*. Επίσημος αλληλογραφία της Επανάστασεως 1866-1869. Τόμος Β΄, επιστολή 311
81. Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας. *Αιτιολογική έκθεση του Νομοσχεδίου «Εθνικό Σύστημα Υγείας»*. Ιατρικό Βήμα, έκτατο τεύχος (αχρονολόγητο) 7-54
82. Φραγκάκη Ε. *Οι χωρικοί της Κρήτης ενοχοποιούσαν τα ψάρια σαν μια από τις αιτίες της λέπρας*. Δημόδη Ιατρική της Κρήτης. Αθήνα 1978:145
83. Φραγκάκη Ε. *Συμβολή εις την δημόδη ορολογίαν των φυτών*. Αθήνα, 1969
84. Φραγκάκη Ε. *Δημόδη Ιατρική της Κρήτης. Η εντύπωση πως το παλιό λάδι ήταν μια από τις αιτίες της λέπρας συναντάτε ευρύτατα διαδεδομένη στους χωρικούς στις Ιεράπετρας* –σελ 144
85. Φραγκάκη Ε. Κ. *Η Δημόδης Ιατρική της Κρήτης*. Αθήνα,1978:209-212
86. Φωτεινός Π. *Εγχειρίδιο Δερματολογίας*. Αθήναι 1956: 296
87. Χαβάκης Ι. *Γιατροί του Μεγάλου Κάστρου*. σελ 69
88. Χαβάκης Ι. Ε. *Οι γιατροί του Μεγάλου Κάστρου*. Ηράκλειο,1964:75
89. Χατζηδάκης Ι. Α. *Περιήγησης εις την Κρήτην*. Ερμούπολει,1881:11
90. Ψιλάκη Β. *Ιστορία της Κρήτης*. Μεταγλ. Τομ. Δ΄:310-480

Παράρτημα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΑ 2: αποσπασματικά Κεφάλαια με Άρθρα των Νόμων 1900-1950

από την Επίσημη Εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας

ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ασφαλείας και της δημοσίας υγείας, επί των χαμαιτυπειών.
γ.) προσαρτώνται τὰς γυναίκας εκείνας, ατίμως
προτίθενται νὰ ἐγκαταλείψωσι τοὺς οἴκους τῆς ἀπωλείας
καὶ νὰ ἐπιστρέψωσι εἰς βίον ἔντιμον.

δ.) ἐπιβάλλονται τὴν θεραπείαν τῶν ἀφροδισίων
νοσημάτων καὶ προλαμβάνονται τὴν μετάδοσιν αὐτῶν.

Ἐκτὸς τῶν ἄλλων διατάξεων τῶν νόμων καὶ τῶν κα-
νονιστικῶν διαταγμάτων τὸ δικαίωμα τῶν δημοσίων
ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαλλήλων, ὅπως ἐνεργῶσιν ἐπὶ τῷ ἐκ-
τελεῖν τέλει, ὀρίζεται καὶ κανονίζεται ὡς ἑπομένως :

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ προσβολῆς κατὰ τῆς δημοσίας ἠθικῆς καὶ εὐπρεπειᾶς.

Ἄρθρ. 2. Ἀπαγορεύεται εἰς ἀμφοτέρω τὰ φύλα :

α.) Πᾶσα πρόσκλησις ἢ ἐξώθησις εἰς συνοσίαν, ἔστω
καὶ ἐμμέσως γινομένη, ἐν τοῖς δημοσίοις ἢ τοῖς προσιτοῖς
ἐν τῷ δημοσίῳ κέντρῳ.

β.) Τὸ ἀκολουθεῖν τινα κατ' ὄδῳ καὶ προσκαλεῖν αὐτὸν
εἰς συνοσίαν διὰ λόγον ἢ σημείων.

γ.) Τὸ ἐμφανίζεσθαι ἐπὶ τῶν παραθύρων ἢ ἐσταθῆαι
πρὸ τῶν θυρῶν τῶν χαμαιτυπειῶν, ὡς καὶ τὸ ἐξέρχεσθαι
αὐτῶν τὰς κοινὰς γυναίκας ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς Ἀστυνομίας.

δ.) Τὸ κλιεῖν δημοσίᾳ ἐντὸς τῶν χαμαιτυπειῶν, ἢ τῶν
ὁπωσδήποτε πρὸς ἀκολασίαν παρεχομένων οἴκων, τοὺς
ἔξωθεν αὐτῶν διερχομένους.

Ἄρθρ. 3. Αἱ κατὰ τῶν ὁρισμῶν τοῦ προηγουμένου ἀρ-
θρου παράβασις, ὅταν δὲν ἀποτελεῖται ἀδικημα, προβλεπό-
μενον ὑπὸ τοῦ Ποιν. Κώδικος, τιμωροῦνται διὰ προστίμου
μέχρι πενήτηκοντα δραχμῶν καὶ διὰ κρατήσεως πέντε ἡμε-
ρῶν. Ἐν ὑποτροπῇ ἢ ποινῇ τῆς κρατήσεως δύνανται ν'
αὐξηθῆ μέρη δέκα ἡμερῶν.

Ἄρθρ. 4. Οἱ φερόμενοι παραβάται τῶν τοῦ 2 άρθρου
ὁρισμῶν δύνανται ἐν ἀνάγκῃ νὰ συνοδευθῶσιν εἰς τὸ γρε-
φεῖον τῆς Ἀστυνομίας, ὅπως γίνῃ ἡ δέουσα ἐξέτασις κατ'
ἐπιπέδον.

Αἱ περὶ παραβάσεων ἐκθέσεις θὰ διαβιβάζονται εἰς
τὴν ἀρμοδίαν δικαστικὴν ἀρχὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Περὶ χαμαιτυπειῶν

Ἄρθρ. 5. Χαμαιτυπεῖα θεωροῦνται αἱ οἰκίαι, οἱ συναι-
κιμοὶ καὶ πᾶς ἐν γένει χώρος περιλειπτός ἐθνικ. κατὰ
τὸν ὑπὸ τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ ὁριζόμενον τρόπον,
ἐξηρηθῶσα, ὅτι λαμβάνει χώραν τακτικῶς πορνεία.

Ἄρθρ. 6. Τὰ χαμαιτυπεῖα εἰσὶν ἀνεκτὰ μόνον ἐν ταῖς
πόλεσιν, ἐν αἷς ὡς ἐκ τῆς πληθῆος τῶν κατοικῶν καὶ τῆς
συρροῆς τῶν ξένων ἐπιβάλλονται.

Ἄρθρ. 7. Ἡ πιστοποίησις ὁρισμένης οἰκίας, συναι-
κιμοῦ ἢ ἄλλου χώρου περιλειπτοῦ, ὡς χαμαιτυπεῖου γί-
νεται κατὰ τῆς Ἀστυνομίας, ὅταν σχετικῶς δῆλωσις ὑπο-
βάλληται εἰς τὴν ἐιρημένην ἀρχὴν παρ' ἐκείνου, ὅστις
προτίθεται νὰ τὸ ἐγκαθιδρύσῃ.

Ἄρθρ. 8. Οὐδὲν χαμαιτυπεῖον δύνανται νὰ λειτουργή-
σῃ πρὶν ἢ προκληθῇ ἢ ἐν τῷ προηγουμένῳ ἀρθρῷ ἄστυνο-
μικῆς πιστοποίησις, ἐπὶ ποινῇ προστίμου δραχμῶν 50 ἢ
κρατήσεως μέχρι δέκα ἡμερῶν.

Ἄρθρ. 9. Ὅταν περιέχεται εἰς γνώσιν τῆς Ἀστυνο-
μίας, εἴτε ἐξ ἰδίων πληροφοριῶν, εἴτε διὰ καταγγελίας,
εἴτε διὰ παραστάσεων τῶν ἐνδιαιφερομένων, ὅτι εἰς ὁρι-
σμένον μέρος λαμβάνει χώραν τακτικῶς πορνεία, ὀφείλει
νὰ προσκαλῆ τὸν διευθύνοντα καὶ νὰ τὴν εἰδοποιήσῃ, ὅτι
ἐὰν ἐξακολουθήσῃ ἢ πρὸς τὸν σκοπὸν τούτου χρήσῃ τοῦ

οἰκήματος, τότε θὰ ληφθῶσι παρ' αὐτῆς τὰ διὰ τοῦ πα-
ρόντος κανονισμοῦ προβλεπόμενα μέτρα, ἐκτὸς τῆς καταγ-
γελλίας ἐπὶ παραβάσει, περὶ ἧς ἐν ἀρθρῷ 8.

Ἄρθρ. 10. Οὐδὲν οἶκημα δύνανται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς
χαμαιτυπεῖον παρὰ τὴν θέλησιν ἐκείνου, ὅστις κατέχει
αὐτὸ, εἴτε τίτλῳ κυριότητος, εἴτε τίτλῳ ἐπιχαρσίας, εἴτε
τίτλῳ μισθώσεως, ἢ οἰοδήποτε ἄλλῳ νομίμῳ τίτλῳ.

Ἐπίσης δὲν δύνανται νὰ ἐπιτραπῇ νὰ χρησιμοποιοῦνται ὡς
χαμαιτυπεῖον οἶκημα, ὅπερ ὡς ἐκ τῆς ἰδιότητος τοῦ θέ-
σιως καὶ ἰδῶς ὡς γαιτανίον εἰς οἰκοδομὰς, προσωρισμέ-
νας διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν παιδαγωγῆσιν ἢ τὴν ἡρη-
σκευτικὴν λαοεἰσὴν, εἰς ἀγορὰς, εἰς θία-
τρα, εἰς καφεῖα ἢ ἄλλα κέντρα δημοσίας συναθροίσεως,
δύνανται, κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς Ἀστυνομίας, νὰ γίνῃ
ἀφορμὴ σκανδάλου.

Ὅταν οἶκημά τι, πιστοποιηθῆν ἤδη ὡς χαμαιτυπεῖον,
ἤθελε ἀρτιῶς ὑπὸ τὰς ἀνω συνθήκας, θὰ διατάσσεται τὸ
κλεισίμαον αὐτοῦ.

Ἄρθρ. 11. Ὁ κατέχων οἶκημα, ὅπερ θέλει νὰ χρησι-
μοποιήσῃ ὡς χαμαιτυπεῖον, ὀφείλει νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν
Ἀστυνομικὴν ἀρχὴν αἰτήσιν περιέχουσαν :

α.) Ἀκριβῆ περιγραφὴν τοῦ οἰκήματος, ὅπερ θέλει νὰ χρησι-
μοποιήσῃ ὡς χαμαιτυπεῖον καὶ τῶν εἰσόδων αὐτοῦ.

β.) Ἀκριβῆ σημειώσεις τῆς ταυτότητος καὶ ἐλεγχον τῶν
προσώπων, ἅτινα θὰ μετέλθωσι τὸ πορνικὸν ἐπάγγελμα,
ὡς καὶ τῶν προσηκουσμένων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ
χαμαιτυπεῖου προσώπων, ὑποχρεούμενος νὰ γνωστοποιῇ
εἰς τὴν Ἀστυνομικὴν ἀρχὴν πᾶσαν μεταβολὴν γινομένην
ἐν τῷ προσωπικῷ τῶν διακειμένων, ὡς καὶ πᾶσαν ὁριστι-
κὴν ἀποχώρησιν τῶν ἀπερχομένων.

γ.) Ὑποχρεῖται νὰ μὴ δέχηται, οὔτε νὰ ἐπιτρέπῃ νὰ
μένωσιν ἐντὸς, δι' οἰοδήποτε λόγον οὔτε προσωρινῶς,
γυναίκες προσβέβηται εἰς ἀφροδισίων παθῶν, φύσεως
μολυσματικῆς.

Ἄρθρ. 12. Ἡ ἀστυνομικὴ ἀρχὴ πρὶν ἢ ἀποδεχθῆ τὴν
ὑποβαλλομένην αἰτήσιν καὶ χαρακτηρίσῃ οἶκημά τι ὡς
χαμαιτυπεῖον ὀφείλει :

α.) Νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ ἐξετάσῃ ἐπισταμένως τὸ οἶκημα,
ἄπως βεβαιωθῇ ἂν ἔχῃ καλῶς ὡς πρὸς τὰς συνθήκας τῆς
δέσεως, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ άρθρ. 10 τοῦ
παρόντος Κανονισμοῦ, καὶ ἂν εἴναι σύμφωνα πρὸς τὴν
δοθεῖσαν περιγραφὴν.

β.) Ν' ἀπορνήσῃ, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, ἐὰν δύν-
ναι νὰ ἔχη μίαν ἢ πλείονας εἰσόδους, διατάττουσα τὴν
διὰ τοῖου περιφραξίν πάσης ἄλλης εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐξέ-
δου, ὡς καὶ τῆς μετὰ ἄλλων οἰκημάτων συχνοωνίας.

γ.) Νὰ διαβιβάσῃ εἰς τὸν Νομάρχην τὰς ἀναγκαίας, ὡς
πρὸς τὸ οἶκημα, πληροφορίες, τὸν ἀριθμὸν τῶν προσώ-
πων, ἅτινα θὰ μετέλθωσι τὸ πορνικὸν ἐπάγγελμα, ἀνακ-
δεχόμενα τὰς περαιτέρω ὀδηγίας αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν ἐπι-
τήρησιν τῆς ὑγιεινῆς, καὶ ἵνα ἀσφαλίζηται κάλλιον τὸ
ἀπρόσβλητον τῆς δημοσίας υγείας.

Ἄρθρ. 13. Ἐὰν ὁ κατέχων τοιοῦτον οἶκημα δὲν θελήσῃ
νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς Ἀστυνομικὰς διατάξεις, ὡς
πρὸς τὰς τοπικὰς συνθήκας τοῦ οἰκήματος, ἢ τὴν ὑπε-
ρεῖσιν τῆς ὑγιεινῆς ἐπιπέτειας ἢ, μολοντί ἰδῆλως
διὰ ἡς αἰτίας τῶν ὅτι θὰ τερῆσῃ αὐτὰς, ἀθετεῖ κατ'
ἐπιπέδον τούτου ἢ ἄλλας ὑποχρεώσεις, ἀναληφθεῖσας δι'
αὐτῆς, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιστάσει δὲν δίδεται αὐτῷ ἢ
αἰτουμένη κῆδος, ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ ἀραιοῖται ἡ δοθεῖσα
ἄδεια καὶ διατάσσεται τὸ κλεισίμαον τοῦ χαμαιτυπεῖου.

Ἄρθρ. 14. Ὁ κατέχων οἶκημά τι, χαρακτηρισθῆν ὡς
χαμαιτυπεῖον, ὅστις ἤθελε τροποποιήσῃ ἢ αὐτὸ τοῦτο τὸ
οἶκημα, ἢ τὰς εἰσόδους αὐτοῦ, ἄνευ τῆς προηγουμένης
ἐγκρίσεως τῆς Ἀστυνομικῆς Ἀρχῆς, θέλει τιμωρεῖσθαι

διὰ προστίμου μέχρι 50 δραχμῶν, ἢ διὰ κερήτειος μέχρι δεκαῆμερου, υποχρεούμενος συνάξαι καὶ ἐπαναφέρειν τὰ πράγματα εἰς τὴν προτέραν θέσιν των.

Ἄρθρ. 15. Ἐκ τῶν αὐτῶν ποινῶν ἔτι ἐπιβάλλεται: α'. Ὅστις ἀρνείται νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐπιβαλλομένην αὐτῷ υποχρέωσιν τοῦ νὰ γνωστοποιῇ τὰς μεταβολὰς αἰτινες ἐπέβησαν ἐν τῷ προσωπικῷ τοῦ χακιτυπείου.

β'. Ὅστις ἐν γνώσει δέχεται εἰς τὸ χακιτυπεῖον ἢ ἐπιτρέπει νὰ παραμένωσιν ἐν αὐτῷ, ἔστω καὶ προσωρινῶς, γυναῖκες προσδεδουλευμέναι ἐξ ἀφροδισίων τῶν ὄψεων; μολυσματικῆς, τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν μέχρι 25 μηνῶν.

γ'. Ὅστις δέχεται ἐν τῷ χακιτυπεῖῳ α'.) νεανίσκους ἐλάσσονος τῶν 18 ἐτῶν ἡλικίας, β.) ἐπιτρέπει εἰς τὰς πόρνας νὰ ἔχῃσι παρ' ἐκείναι; παιδῶν ἢ κρέας, ὑπερβάσας τὸ ἔθθος ἐτος τῆς ἡλικίας των, μὴ ἐξαιρουμένων οὐτὲ τῶν ἰδίων τέκνων, γ.) ἐπιτρέπει νὰ παραμένωσι πῆρσιον τῶν πορνῶν γυναῖκες, μὴ δηλωθεῖσαι εἰς τὴν Ἀστυνομικὴν Ἀρχὴν, εἴτε συγγενεῖς εἶναι αὐταί, εἴτε φίλαι, ἢ καὶ νὰ εἶναι ἡλικίας κατωτέρας τῶν τεσσαρῶντα ἐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Περὶ ἐπιβλέψεως τῶν χακιτυπειῶν.

Ἄρθρ. 16. Ἐν οἰκθῆσθε ὄρα, εἴτε περιλαμβανομένη ἐν τῷ κανονιστικῶν διατάξεων τοῦ άρθρου 19, εἴτε καὶ πέραν ταύτης, εἰν ὑπάρχουσι λόγοι σφοδροί, ἀρνούμενοι τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν, οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπάλληλοι τῆς Ἀστυνομίας δύνανται νὰ εἰσέλθωσι ἐντὸς των πορνείων καὶ νὰ προβάλωσιν εἰς ἐρεύνας εἰς ὅσα τὰ δωμάτια. Κατὰ κανόνα οἱ ἀστυνομικοὶ ὑπάλληλοι δὲν δύνανται εἰς ἐπιθεωρητικὴν ποινὴν νὰ εἰσέλθωσι εἰς τὰ χακιτυπεῖα εἰμὴ ἐν στολῇ καὶ συνοδουμένοι τοῦλάχιστον ὑπὸ ἐνὸς βαθμοφόρου τοῦ σώματος. Μόνον ἐν ἀκταιγουμέναις περιστάσει, ἢ δι' ἑκτακτον ὑπερβαίνουσι, οἱ ἀστυνομικοὶ ὑπάλληλοι δύνανται νὰ εἰσέλθωσιν ἀνὰ δύο καὶ ἐν στολῇ.

Ἄρθρ. 17. Ἐν τοῖς χακιτυπεῖοις ἀπαγορεύονται: α.) τὰ πείγματα, οἱ χοροὶ καὶ αἱ θαυροβάσεις καὶ ἄλλων διασκεδάσεις. β.) ἡ πώλησις προφίμων καὶ ποτῶν.

Ἀπαγορεύεται ἐπίσης ἡ εἰσαγωγή ὕδατων οἷο δῆποτα ἰδίου.

Οἱ παραβάται τῶν διατάξεων τούτων τιμωροῦνται διὰ προστίμου μέχρι πενήκοντα δραχμῶν, ἢ διὰ κερήτειος; μέχρι δέκα ἡμερῶν, ἢ ὅσον δὲν ὑπόκειται εἰς βαρύτεραν ποινὴν, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ περὶ ἐπιπορείας νόμου.

Ἄρθρ. 18. Ὅταν ἐν τινι χακιτυπεῖῳ παρατηρηθῇ πολυπληθὺς συναθροῖσι καὶ τοιαῦτα, ὅστι νὰ ἐμβάλῃ εἰς κίνδυνον τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν, οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπάλληλοι τῆς Ἀστυνομίας θὰ ἔχωσι τὸ δικαίωμα νὰ διατάξωσι τὴν ἐκκένωσιν.

Ἄρθρ. 19. Ἐκτὸς τῶν διαταθέντων ἐν τοῖς άρθροις 10 καὶ 13, ἡ Ἀστυνομικὴ Ἀρχὴ θὰ διατάξῃ τὸ κλείσιμον τῶν χακιτυπειῶν καὶ ἐν ταῖς ἐπομέναις περιπτώσει.

α'. Ὅταν ἐξακριβωθῇ, συμφώνως τοῖς διαταγμένοις ἐν άρθρῳ 32, ὅτι τὸ χακιτυπεῖον κατέστη ἰστίαι μεταδόσει ἀφροδισίων νοσημάτων.

β'. Ὅταν ἐν τῷ χακιτυπεῖῳ συνοσιζῶνται ἀνήλικαι.

γ'. Ὅταν προκύβῃ ὅτι ἀπεικονίσθησαν ἐκ τῆς διατασσόμενης ὑπὸ τῆς Ἀστυνομίας ἐκτελικῆς ἐπιβλέψεως κατὰ τὸ άρθρον 29 καὶ ἐπόμενα γυναῖκες, ἢ ὅταν ἐπίσης ἐξακριβωθῇ ὅτι γυνή, ἢ τις ἀπεμακρύνθη ἐκεῖθεν λόγω ἀσθινοῦ; ἐγένετο δεκτὴ ἐκ νέου ἐν αὐτῷ ἀνευ ἐκτελικῆς πιστοποίησης περὶ τῆς πλήρους αὐτῆς ἰεραπειας.

δ'. Ὅταν ἀποπειραθῶσι τὴν παρεμπόδιον, ἢ παρεμπο-

δίωσι τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς ἀξιωματικούς; καὶ ὅσα κήλου; τῆς Ἀστυνομίας, ἢ ὅταν παρεμποδίσωσιν, ἢ ἀπειραθῶσι νὰ παρεμποδίσωσιν αὐτοὺς, καθ' οἰκονομικὸν τρόπον ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀνηκόντων των.

ε'. Ὅταν γείνη πράξεις καθ' ὑποτροπὴν εἰς τὰ διαταγμένα ὑπὸ τῶν άρθρων 17 καὶ 18 τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ.

στ'. Ὅταν ἐν γείνη λόγοι δημοσίας ἀσφαλείας; καὶ τῶν ἄλλων; ἐπιβάλλωσιν εἰς τὴν Ἀστυνομικὴν Ἀρχὴν μέτρον τοῦ κλεισίματος.

Ἄρθρ. 20. Ἡ περὶ κλεισίματος διαταγὴ θ' ἀνακοινῶται παρὰ τῆς Ἀστυνομικῆς Ἀρχῆς; εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ χακιτυπεῖου καὶ τὰς ἐν αὐτῷ διακρινόμενους γυναικας.

Ἄρθρ. 21. Ἐν παρὰ τὴν περὶ κλεισίματος διαταγὴν τὸ χακιτυπεῖον ἐκκωλοῦθῃ νὰ εἶναι ἀνοικτὸν καὶ ἐν νεργίῃ, ἢ ἀνοιχθῇ ἐκ νέου ἀνευ τῆς προτέραις ἀδείας τῆς Ἀστυνομικῆς ἀρχῆς, ὁ διευθυντῆς τοῦ χακιτυπεῖου θέλει ἀφύσσεται πράξεις; καὶ ἀπαγγέλλεσθαι ἐνώπιον τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς; πρὸς ἐπεκτροπὴν τῶν ποινῶν, τῶν παρεμπόδιον ὑπὸ τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος.

Ἄρθρ. 22. Ἐκδοθεῖσι; τῆς περὶ κλεισίματος διαταγῆς δι' οἰκονομικῆς, χρησιμεύσαν ὡς χακιτυπεῖον, ἢ Ἀστυνομικῆς ἀρχῆς δύνανται νὰ ἀπαγορεύσῃ τὸ ἐκ νέου ἀνοικτὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ἐπὶ πρῆμνον ἀπὸ τῆς χρονολογίας τῆς περὶ κλεισίματος διαταγῆς, μετὰ δὲ τὴν πύρρον τοῦ χρονικοῦ τούτου δικστήματος; θὰ αἰρηται; εἰδικὸς ἐπὶ τοῦ χακιτυπεῖου περιορισμὸς, ἐξαιρουμένων μόνον τῶν μέτρων, ἅτινα ἤδυναντο νὰ προκληθῶσιν ἐκ νεοτέρων παραβάσεων.

Ἄρθρ. 23. Οὐδεμίαι ὀφείλονται ἐκ μέρους τοῦ δημοσίου ἀποζημιώσεως εἰς ἰδιοκτήτας, ἢ ἐνοικιαστὰς χακιτυπεῖου, ὡς ἐκ τῆς περὶ κλεισίματος διαταγῆς, ἢ τις ἐξεδόθη διὰ λόγους δημοσίας τάξεως καὶ ὑγείας; κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ, ἐξαιρουμένων τῶν κατὰ τῶν ὑπαλλήλων; τῆς Ἀστυνομίας ποινικῶν καὶ πολιτικῶν ἀγωγῶν, καθὼς οὗτοι ἐνήργησαν ἐκ καλῆς πίστεως ἢ διὰ λόγον μὴ δικαιολογούμενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Περὶ τῆς προστασίας τῶν γυναικῶν, αἰτινες θέλωσι νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰ πορνεία.

Ἄρθρ. 24. Ὅστις κερτεῖ ἢ συντελεῖ ὅποι; ἄλλο; κερτήρη ἐν τινι χακιτυπεῖῳ παρὰ τὴν θέλησιν τῆς γυναικας τινῆ, ἔστω καὶ ἂν αὐτὴ εἰσῆλθεν οἰκειοθελῶς; καὶ μεταλλῇ τὸ πορνικὸν ἔργον, τιμωρεῖται διὰ προστίμου μέχρι 50 δραχμῶν ἢ διὰ κερήτειος; μέχρι δέκα ἡμερῶν, ἐάνεις τὴν πράξιν δὲν ἀντρέχῃσι καὶ στοιχεῖα βαρύτερου ἀδικήματος, παρεμπομένου ὑπὸ τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος.

Ἄρθρ. 25. Ὅταν ἡ Ἀστυνομικὴ ἀρχὴ ἔχῃ λόγους νὰ ὑποθέτῃ, ὅτι γυνή τις κερτελεῖται ἐν τοῖς χακιτυπεῖοις; παρὰ τὴν θέλησιν ταύτης, καὶ ἐξεδόθη θέλωσιν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν πορνικὸν βίον, ὀφείλει νὰ τὴν ἐνθαρρύνῃ εἰς τὴν λαμβάνειν ἀπόφασιν καὶ νὰ τῇ ἐυκολύνῃ τὴν εἰς τὸν ἐπισημον βίον ἐπινοῶν.

Ἐπὶ τῷ τέλει τούτῳ ἡ ρηθεῖσα ἀρχὴ θὰ ποιῆσῃ τὰ ἀνεγκλίκα διαδῆματα παρὰ τῷ Δημάρχῳ τοῦ τόπου ἐνθα δικάσει ἢ οἰκογένειαι; τῆς γυναικῆς ὅπως λάβωσι πρόνοιαν οἱ οἰκεῖοι αὐτῆς; καὶ δυνθῆ νὰ εὐρὴ ὑποστήριξιν καὶ ἀπαφῆσιν παρὰ τῆς οἰκογενεῖας ταύτης. Εἰς τὸν πόσον ἐνθα ὑπάρχουσιν καταστήματα ἢ ἐταίρειαι, ἐκποδὸν ἔχουσιν τὴν ἐπανατροπὴν εἰς τὸν ἐπισημον βίον τῶν πορνῶν, ἢ τὴν προστασίαν αὐτῶν μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν χακιτυ-

πειών, ἢ Ἀστυνομικὴ ἀρχὴ θέλει προβῆ εἰς τὰς ἀναγκασίας μετ' αὐτῶν συνεννοήσας.

Ἄρθρ. 26. Ὅταν ἡ Ἀστυνομικὴ ἀρχὴ λάβῃ γνώσιν, ὅτι ἀνήλικός τις ἔχει ἐπιδοθῆ εἰς τὸ πορνεῦσθαι, ὀφείλει νὰ φροντίσῃ νὰ τὴν παραλάβῃ ἐντός σαφρονιστικοῦ καταστήματος, καὶ ὅταν τοῦτο δὲν εἴναι δυνατὸν καὶ ἡ ἀνήλικος δὲν ἔρῃαι τὸ 16 ἔτος νὰ τὴν ὠδηγῇ παρὰ τῆς οἰκογενεῖας αὐτῆς, ἐὰν ἦναι ἐντοπία, ἀν δὲ ἦναι ξένη νὰ τὴν ἀπελάσῃ.

Ἄρθρ. 27. Ὅταν γυνὴ τις δηλώσῃ εἰς τὴν Ἀστυνομικὴν ἀρχὴν, ὅτι θέλει νὰ ἐγκαταλείψῃ πορνεῦόν τι, διὰ τὴν λόγον ὅτι ὑφίσταται ἢ ρωθίζεται μὴ ὑποστῆ κακάσεις, ἢ ὅτι ἀντιτάχθησαν εἰς τὴν θέλῃ ἐν τῆς μετ' ἀπειλῶν, ὅτι θὰ τῆς κρατήσωσι τὰ ἐνδύματα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, ἀνίσταται εἰς αὐτὴν, ἡ Ἀστυνομικὴ ἀρχὴ θὰ φροντίσῃ κατὰ τὸν καταλλόλοτον, ὃν ἤθελε κρίνει, τρόπον πρὸς προστασίαν τῆς γυναικὸς, ἀποστέλλουσα μάλιστα, ἐν ἀνάγκῃ, δύο ἀστυνομικοὺς ὑπαλλήλους εἰς τὸ χακιτυπεῖον.

Ἡ ἀποστολὴ τῶν ἀστυνομικῶν ὑπαλλήλων θὰ γίνηται πάντοτε, ὡςάκις ἡ γυνὴ πρόκειται νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ πορνεῖον, ὡςἀξίπιστοῦσιν εἰς βίον ἐντίμον.

Ἄρθρ. 28. Αἱ τῶν πορνείων ἐξερρήμενοι γυναικες εἶναι κατὰ τεμῆριον κώριαι τῶν δι' ἑαυτὰς κατασκευασμένων ἐνδυμάτων, ὡς ἐπίσης, καὶ τῶν ἀσπρρορῶν τῶν Πεννηθείσης ἀμφισβήτησι, ὅσον ἀφορᾷ τὴν κυριότητα τῶν τοιούτων ἐνδυμάτων καὶ ἀσπρρορῶν καὶ ἄλλων ἐπιπέλων, ἅτινα αὐτῆ ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι ἰδία, ἢ ἐὰν ὑπάρχῃ ἡ ἀντίρρηση, ὅτι ἰδοῦσαν χρήματα εἰς αὐτὴν, ἐνεχυριασθέντων τῶν ἐνδυμάτων τῶν ἀσπρρορῶν καὶ ἄλλων εἰδῶν, ἢ ἀστυνομικὴ ἀρχὴ θὰ προσκλήῃ ἐνώπιόν τῆς τὰ δικαστικὰ μέρη, ὅπως ἐπιχειρήσῃ συμβιβασμόν. Μὴ ἐπιτελεθέντος συμβιβασμοῦ, ἡ γυνὴ θὰ δύναιτο ν' ἀποφῆρῃ μετ' ἑαυτῆς τὰ ἐνδύματα καὶ ἀσπρρορῶν, ἅτινα ἐγένοντο δι' ἑαυτὴν καὶ ἅτινα τῆ ἀνήκουσι κατὰ τεμῆριον, ὡς προεβίβη ἀφίνουσα εἰς τοὺς διαφορομένους τὴν δικαστικὴν προσφυγὴν.

Ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ταῦτα ἀντικείμενα, τῆ αἰτήσεως τοῦ ἑτέρου τῶν διαφορομένων, δύνανται νὰ ἀρρηθῶσι φροντίδι τῆς ἀστυνομικῆς ἀρχῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Περὶ τῆς ἱατρικῆς ἐπιθεωρήσεως τῶν κοινῶν γυναικῶν

Ἄρθρ. 29. Ἡ τῶν χακιτυπεῶν ἐπιθεώρησις θὰ γίνηται ὑπὸ τῶν ἀστυκτρῶν δις τῆς ἐβδομάδος καὶ ἐν ἀπάσαις ταῖς οἰκίαις, αἵτινες ἰδηλώθησαν ὡς τοιαῦται. Ἐν περιπτώσει αἰτήσεως εἴτε τῶν κοινῶν γυναικῶν, εἴτε τοῦ κοινῶ ἢ Ἀστυνομικὴ ἀρχὴ δύνανται νὰ διατάξῃ καὶ ἐπιθεωρήσῃ ἐκτάκτους μερικὰς ἢ γενικὰς, ζητοῦσα ἐν ἀνάγκῃ τὴν σύμφωνον καὶ παντὸς ἄλλου ἱατροῦ.

Ἀπαγορεύεται τοῖς ἱατροῖς, τοῖς ἐντεταλμένοις τὴν ἐπιθεώρησιν, νὰ νθεληθῶσι κατ' οἶκον τὰς εἰς ἀρροδισίων μολυσματικῶν νοσημάτων πασχούσας γυναικας.

Οἱ παρὰ τῆς ἱατρικῆς θὰ τιμωρῶνται, ὡς ἐν ἄρθρῳ 3 καὶ β' ἀπολύωνται ἀπὸ τῆς θέσεώς των.

Ἄρθρ. 30. Οἱ ἀστυκτροί, οἱ ἐπισκεπτόμενοι κοινὰς γυναικας ἐν τοῖς χακιτυπεῖοις, ἔχουσι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀναφέρωσιν εἰς τὴν Ἀστυνομικὴν ἀρχὴν τὰς γυναικας, ἃς ἤθελον εὖθι προσβλημένας εἰς ἀρροδισίων. Ἡ παραβίασις τῆς ὑποχρέωσις ταύτης τιμωρεῖται διὰ τῆς ἀπολύσεως τοῦ ἱατροῦ ἐκ τῆς ὑπηρεσίας καὶ μὴ φυλάξιν μὲχρις 6 μηνῶν.

Ἄρθρ. 31. Αἱ γυναικες, αἵτινες ἐν τινι τῶν ἐπιθεωρήσεων, περὶ ὧν ἀνωτέρω, ἤθελον εὖθι προσβλημένας εἰς ἀρροδισίων παθῶν μολυσματικῆς φύσεως, ἢ ὑποτιθεμένων τοιούτων, δέον ν' ἀπομακρύνωσθαι πάραυτα τοῦ περιεῖου

καὶ ἀποστέλλωνται εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Αἱ ἄλλοδαπαὶ ἀπελάσσονται, ἐὰν πάσχωσιν ἐκ σοβαρῶν νοσημάτων.

Ἡ Ἀστυνομικὴ ἀρχὴ ὀφείλει νὰ ἐπιβλέπῃ, ὅπως ἡ ἀπομύνησι τῶν γυναικῶν τοῦτων τηρῆται πλήρως καὶ ἀπόλυτος.

Ἄρθρ. 32. Ἡ ἀποστολὴ τῶν προσβλημένων γυναικῶν, ἢ τῶν ὑποτιθεμένων τοιούτων, εἰς τὸ θεραπευτήριον θὰ γίνηται ἐπὶ τῆ βῆσει ἱατρικῆς ἐπιθεώσεως ὑπὸ τῆς Ἀστυνομικῆς ἀρχῆς, ἀπερνοῦσας ἔγγαρον πρὸς τὴν Διευθύνσιν τοῦ θεραπευτηρίου, ἢ τις ὀφείλει νὰ γνωστοποιῇ πάλιν εἰς τὴν Ἀστυνομικὴν ἀρχὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἐκ τοῦ θεραπευτηρίου ἐξόδου τῆς γυναικῆς, εἴτε ὡς θεραπευθείσας, εἴτε ὡς ἀπομακρυνθείσας αὐτογυμνάσας κατὰ τὴν περίοδον τῆς θεραπείας τῆς.

Ἄρθρ. 33. Ὅταν ἐν τινι χακιτυπεῖῳ ἡ ἀστυκτρικὴ ἐξέτασις ἤθελον εὖθι κατὰ συνέχειαν φορὰς, ἢ πλειονίας γυναικας προσβλημένας εἰς ἀρροδισίων παθῶν μολυσματικῆς φύσεως, ἢ ἀπὸ μόνον δύο ἢ πλείονας γυναικας προσβλημένας ὡσαύτως, τὸ χακιτυπεῖον δύνανται νὰ θεωρηθῇ ἰατὶ μολυσματικὸ καὶ νὰ διαταχθῇ τὸ κλείσθαι μόν του.

Αἱ γυναικες, αἵτινες ἤθελον εὖθι προσβλημένας εἰς ἀρροδισίων παθῶν, καὶ αἵτινες θὰ ἤρουντο νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ παρὰ τῶν ἐντεταλμένων ἱατρῶν ὑποδεικνόμενον θεραπευτήριον, ἢ ἐγκαταλείψωσιν αὐτὸ πρὶν ἢ θεραπευθῶσι, θὰ ὑπόκεινται εἰς πείρασμον μὲχρις πενήτηκοντα δεκαμῶν, ἢ εἰς κρήτην μὲχρι δέκα ἡμερῶν. Αἱ ἄλλοδαπαὶ θὰ ἀπελάσσονται.

Καθὼς ἀφορᾷ τοὺς ἀνδρας, οἵτινες μεταδίδουσι ἀρροδισίας μολυσματικῆς φύσεως, ὑπόκεινται εἰς τὰς ποινὰς τῶν ἄρθρ. 318—320 τοῦ παρ. νόμου.

Ἄρθρ. 34. Ἡ γυνὴ, ἢ τις ἐξέρχεται θεραπευμένη ἐκ τινος θεραπευτηρίου, ὀφείλει νὰ προηγηθῆται πιστοποιητικὸν τοῦ θεραπευτηρίου, πιστοποιῶν τὴν ἰατρικὴν τῆς. Αἱ διαπύκναι τῆς θεραπείας εἶναι εἰς βλάβος τῆς.

Ἄρθρ. 35. Ἐπιτρέπεται ἡ ἱατρικὴ θεραπεία κατ' οἶκον διὰ τὰς κοινὰς γυναικας, τὰς μὴ προσβλημένας εἰς ἀρροδισίων νοσημάτων.

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν ὀπο, ρεῖονται νὰ θεραπευθῶσιν ἐντός νοσοκομείου.

Ἄρθρ. 36. Ἡ ἀστυνομικὴ ἀρχὴ ἐπιβλέπει τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἱατρικῆς ἐπιθεωρήσεως, ὅπως οὐδεμίαν τῶν κοινῶν γυναικῶν τὴν ὑπεκρύψῃ. Ἐὰν ἀρρηθῇ τις ἐξ αὐτῶν νὰ ὑποβληθῆ εἰς ἐπιθεώρησιν ὑπόκειται εἰς τὰς ἐν τῷ ἄρθρῳ 3 διαχειραγμαινὰς ποινὰς.

Ἄρθρ. 37. Ἡ διευθύνουσα χακιτυπεῖον ὀφείλει, ὑπὸ ἰδίαν τῆς ἐπιθεώρησιν, νὰ φροντίσῃ ὅπως πᾶσα γυνὴ εἰσερχομένη εἰς αὐτὸ γίνηται γνωστὴ εἰς τὴν Ἀστυνομικὴν ἀρχὴν καὶ ὑποβάλλεται εἰς τὴν ἱατρικὴν ἐξέτασιν.

Ἄρθρ. 38. Εἰς τὰς αὐτὰς ποινὰς ὑπόκειται ἡ διευθύντρια χακιτυπεῖου, ἢ τις ἤθελον ἀποκρύψῃ ἀπὸ τῆς Ἀστυνομικῆς ἀρχῆς καὶ τῶν ἐντεταλμένων τὴν ἐπιθεώρησιν ἱατρῶν κοινῶν γυναικῶν, ἢ τις διακρίνει παρ' αὐτῆς ἢ μετακρίνει λάθος.

Ἄρθρ. 39. Κατὰ τὸ τέλος ἐκάστης ἐπιθεωρήσεως τακτικῆς ἢ ἐκτάκτου οἱ ἱατροὶ θὰ ὑποβάλλωσιν εἰς τὴν Ἀστυνομικὴν ἀρχὴν ἔκθεσιν πλήρη περὶ τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεως τῶν διευθῶν ἡθῶν γυναικῶν.

Ἄρθρ. 40. Οὐδεμίαν τῶν κοινῶν γυναικῶν δύνανται νὰ ταξιδεύῃ, ἢ νὰ μετακίνησιν εἰς ἄλλον πόλιν ἢ ἐν εἰς τῆς Ἀστυνομικῆς ἀρχῆς, εἰ ἢς νὰ πιστοποιηται ὅτι εἶναι ὑγιής.

Ἐπιστρέφουσα ὀφείλει ἐντός εικοσιτεσσάρων ὡρῶν νὰ εἰσποσῇ τὴν Ἀστυκτρικὴν ἀρχὴν.

Ἄρθρ. 41. Οἱ κοινῶν γυναικῶν, ἢ αἱ διευθύνουσαι, χακιτυπεῖα δὲν δύνανται νὰ δερῶσιν ἐν αὐταῖς ἄλλας γυναικας

πλήν των κοινών, αλίνας δέον να έχωσι την ίδιαν τήν αστυνομικήν αρχήν και πιστοποιητικόν των ασυλίκτων δια τού οποίου να πιστοποιηται, ότι δεν πάσχουσιν εξ αφοροδιακτού νοσήματος.

Είσιν υπεύθυνοι επίσης περι πάσης αταξίας, συμπλοκής ή κλοπής, ήτις ήθελε συμβῆ τυχόν εν τῷ ὑπ' αὐτῶν διευθυνομένῳ χαρμιτυπιῳ.

Ορείλουσι πρὸς τούτους να ἐπιμελῶνται ὅπως τηρῆται ἐν αὐτῷ ἡ μεγαλειτέρα καθαριότης καὶ εὐπρέπεια καὶ να μὴ ἐπιτρέψωσι εἰς τὰς ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν των κοινὰς γυναικείας να καταχωρῶνται τοῦ ἐπαγγέλματος των νεύουσαι καὶ δελεάζουσαι νεανίας ἐλάσσονας τῶν 18 ἐτῶν.

Ἄρθρ. 42. Ἀπαγορεύεται εἰς τὰς κοινὰς γυναικείας να μεταβαίνωσι εἰς τόπους δημοσίου περιπάτου καὶ ἄλλα κέντρα, ἅτινα ἡ Ἀστυνομικὴ ἀρχὴ ἤθελεν κείνη ὡς ἀπαγορευομένη ἐν δεδομένη περιστάσει, διὰ λόγους εὐπρέπειας καὶ τάξεως.

Δὲν δύνανται να διευθύνονται χαρμιτυπιῶν παρὰ προσώπων, ἑκατέρου τῶν φύλων, ἅτινα δὲν ἔχουσιν τὴν τεσσαρακοστὴν ἔτος τῆς ἡλικίας των, καὶ ἀπαγορεύεται ἐπίσης εἰς αὐτὰ να δέχωνται μικροτέρας τῶν 16 ἐτῶν ἡλικίας.

Αἱ παραβάσεις τῶν δύο τούτων άρθρων θα τιμωρῶνται διὰ προστίμου ἢ κρατίσεως, ὡς ὀρίσται ἐν τοῖς ἄρθρ. 3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄

Γενικαὶ Διατάξεις

Ἄρθρ. 43. Εἰς τὰς κοινὰς γυναικείας, αλίνας ἐξίρχονται τῶν θεραπευτηρίων καὶ δηλοῦσιν, ὅτι θέλουσι ἐγκρατεῖσθαι τὸ χαρμιτυπικὸν ἐπάγγελμα καθὼς καὶ εἰς ἑαίνας. αλίνας μολοντέ ὅμιαι προβαίνουσιν εἰς παρομοίαν δῆλωσιν, δύνανται να παρασχεθῶσι ὑπὸ τῆς Ἀστυνομικῆς ἀρχῆς ἐπὶ τῇ αἰτήσει των, τὰ μέσα τῆς εἰς τὸν πάτριον ἐπανδύου.

Ἡ αὐτὴ εὐκολία δύνανται να παρασχεθῆ ὑπὸ τῶν νομαρχῶν καὶ εἰς τὰς γυναικείας ἑαίνας, αλίνας ἐγκρατεῖσθαι τὸ χαρμιτυπικὸν ἐπάγγελμα, θέλουσι να μεταβῶσι εἰς ἄλλον παρὰ τὸν τῆς καταγωγῆς των, ἢ τὸν τῆς διαμονῆς τῆς οικογενείας των τοπον, ἀλλὰ δέον ν' ἀποδείξωσι ὅτι ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἀπέρχονται ἐξασφάλισαν τιμὴν ἐνασχόλησιν.

Ἄρθρ. 44. Διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑπὸ τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ δεσταγμένης ὑπηρεσίας, ἡ Ἀστυνομικὴ ἀρχὴ ὀφείλει να κρατῆ βιβλία, ἅτινα ὀρίσθήσονται δι' ἐιδικῶν ὁδηγητῶν. Τὰ βιβλία ταῦτα θα κρατῶνται μυστικῶς καὶ δελεάζονται ἐπιδεικνύονται ἢ μόνον εἰς προεταγμένας ἀρχάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

Μεταβατικαὶ Διατάξεις

Ἄρθρ. 45. Τὰ οἰκῆματα ἅτινα κατὰ τὴν δημοσίευσίν του παρόντος Κανονισμοῦ ἔχουσιν ἤδη μεταβληθῆ εἰς χαρμιτυπιεὶα θα ἐξακολουθήσωσι να θεωρῶνται τοιαῦτα, συμφῶνως τῷ παρόντι Κανονισμῷ, ἄνευ ἀνάγκης νεωτέρας δηλώσεως. Ἄλλ' ἡ Ἀστυνομία θέλει φροντίσει να συντάξῃ κατάλογον τῶν τοιούτων οἰκημάτων.

Ὁ παρὼν Κανονισμὸς, ἰσχύων ἀπὸ τῆς δημοσίευσέως του, δημοσιευθῆτω καὶ ἐκτελεσθῆτω ὡς νόμος τῆς Πολιτείας.

Χανιά τῆ 2 Ἰουνίου 1900.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Μ. Ρ. Κουῦνδουρος
Ἐλευθ. Κ. Βενιζέλος
Κωνστ. Μ. Φούμης
Νικ. Γιαμαλάκης
Χουσεῖν Γεντιοθαράκης

Ἄρθρ. Νόμου. 174

ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Περὶ διαγωνισμοῦ τῶν ὑποψηρίων Συμβολαιογράφων.

ΗΜΕΙΣ ΠΡΗΓΚΗΨ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἵπκτος Ἀρμοστής ἐν Κρήτῃ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὰ ἄρθρα 111 καὶ 113 τοῦ Συντάγματος, προτάσει τοῦ Ἡμετέρου ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Συμβούλου καὶ τῆ ὁμοφώνῃ γνώμῃ τοῦ Συμβουλίου Ἡμῶν.

Ἀποφασίζομεν καὶ διατάσσομεν

Ἄρθρ. 1. Ὅσῳς ὑπάρχει κενὴ θέσις Συμβολαιογράφου, προσκαλοῦνται ὑπὸ τῆς Ἀνωτέρας Διευθύνσεως τῆς Δικαιοσύνης διὰ τῆς Ἐπισήμου ἐφημερίδος, οἱ βαυλούμενοι ἐκ τῶν ἔχόντων τὰ ὑπὸ τοῦ Νόμου ὀρίζόμενα προσόντα να ὑποβάλωσι ἐντός ὀρισμένης προθεσμίας τὴν περὶ διαρισμοῦ εἰς τὴν κενὴ ταύτην θέσιν αἰτήσιν των.

Ἄρθρ. 2. Ὅσῳς διὰ τὴν κενὴν θέσιν παρουσιασῶσι ἐντός τῆς ταχθείσης προθεσμίας πλείονες τοῦ ἐνὸς ὑποψήριοι ἔχοντες τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀρίζόμενα προσόντα διαζέγεται μεταξὺ τῶν πλείονων τούτων ὑποψηρίων διαγωνισμὸς ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Δικαιοσύνης, διορίζεται δὲ ὁ κατὰ τὸν διαγωνισμὸν ὑπερτερέσας.

Ἄρθρ. 3. Τὰ τοῦ τρόπου τῆς διεξαγωγῆς τοῦ διαγωνισμοῦ κανονίζονται δι' Ἡγεμονικοῦ Διατάγματος ἐπὶ γνωμοδοτήσεϊ τοῦ Συμβουλίου τῆς Δικαιοσύνης.

Μεταβατικαὶ Διατάξεις

α.) Ἡ ἐναύσιος προθεσμία τοῦ άρθρου 2 τοῦ Εἰσαγωγικοῦ Νόμου παρατείνεται εἰς δύο ἔτη.

β.) Εἰς τοὺς Συμβολαιογράφους οἵτινες κατὰ τὸν ὑπ' ἀρθρ. 167 Νόμον θ' ἀναλάβωσι ἀπὸ 1 Ἰουλίου ε. ε. καὶ καθήκοντα Ἵποθηκοφυλάκων, δύνανται να χορηγηθῆ ὑπὸ τῆς Ἀνωτ. Διευθύνσεως τῆς Δικαιοσύνης προθεσμία μέχρι δύο μηνῶν πρὸς κανονισμὸν τῶν ἀπορρόντων τὰ τῆς δεστίας ὑπ' αὐτῶν, ὡς ὑποθηκοφυλάκων, ἐγγυήσεως.

Εἰς τὸν Ἡμέτερον ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Συμβούλου ἀνατίθεται ἡ δημοσίευσις καὶ ἐκτέλεσις τοῦ παρόντος νόμου ἰσχύοντος ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς δημοσίευσέως του.

Ἐν Χανιά τῆ 9 Ἰουνίου 1900

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ἐλευθ. Κ. Βενιζέλος
Κωνστ. Μ. Φούμης
Μ. Ρ. Κουῦνδουρος
Χ. Γεντιοθαράκης

Ἄρθρ. Νόμου. 175

ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Περὶ ἐπιδόσεως τῶν ποινικῶν δικηγόρων διὰ τοῦ ταχυδρομίου.

ΗΜΕΙΣ ΠΡΗΓΚΗΨ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἵπκτος Ἀρμοστής ἐν Κρήτῃ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὰ ἄρθρα 111 καὶ 113 τοῦ Συντάγματος, προτάσει τοῦ Ἡμετέρου ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Συμβούλου καὶ τῆ ὁμοφώνῃ γνώμῃ τοῦ Συμβουλίου Ἡμῶν.

Ἀποφασίζομεν καὶ διατάσσομεν.

Τὰ ποινικὰ δικόγραφα δύνανται να κοινοποιῶνται καὶ διὰ τοῦ Ταχυδρομίου. Ὁ τρόπος τῆς κοινοποιήσεως ταύτης καὶ ἡ ἀπόδειξις αὐτῆς, κανονίζονται διὰ Διατάγης τῶν ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς Συγκοινωνίας καὶ Δημοσίας Ἀσφαλείας Συμβούλων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3: Επιστήμονες Ιατροί όλων των Νομών της Κρήτης

Π Ι Ν Α Ξ

Τῶν ἐν τῷ Νομῷ Χανίων ἐπιστημόνων Ἱατρῶν
τῶν λαβόντων ἄδειαν ἐλευθέρως ἐξαδικήσεως
τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος

- 1 Σπυριδῶν Ἰ. Χατζημιχαλάκης ἢ Σπυριδάκης
- 2 Μιχαήλ Ἀναστασιάκης
- 3 Στέφανος Βερεσιδάκης
- 4 Ἐμμανουήλ Π. Μουστάκης
- 5 Γεώργιος Σοφ. Τσεπετάκης
- 6 Ζαχαρίας Ἰ. Ἰερώνυμος
- 7 Χρήστος Π. Χ. Ἀργυρογλοῦς
- 8 Σταμάτιος Ε. Κανελάκης
- 9 Ἰωάννης Ζαχ. Λαμπάκης
- 10 Ἀλέξανδρος Ε. Κωνσταντουλάκης
- 11 Ἰωάννης Ἐμ. Κομπουλάκης
- 12 Πέτρος Ν. Φανδριδής
- 13 Βασίλειος Χατζιδάκης
- 14 Ἀντώνιος Θεοδωρίδης
- 15 Ἰωάννης Ε. Γιωργιλᾶκης
- 16 Ἰωάννης Κ. Κωντολιών
- 17 Δημήτριος Σ. Βευράκης
- 18 Ἰωάννης Μυλωνάκης
- 19 Ἐμμανουήλ Ε. Μπιστάκης
- 20 Γεώργιος Ἐμ. Τσεπετάκης
- 21 Γεώργιος Α. Μυλωνᾶς
- 22 Νικόλαος Ε. Στεφανίδης
- 23 Δημήτριος Κ. Βουλγαριδής
- 24 Στυλιανὸς Ἰ. Νινολάκης
- 25 Γεώργιος Σ. Παπαδάκης
- 26 Ἰωάννης Κ. Μιάτσος
- 27 Ἀναστάσιος Ἰωαννίδης
- 28 Γεώργιος Π. Καλαϊτάκης
- 29 Γεώργιος Ε. Μανιτάκης
- 30 Νικόλαος Σ. Βαρ. Ὑγιος
- 31 Παναγιώτης Φεύμης
- 32 Πέτρος Ι. Μαρής
- 33 Ἰωάννης Σούμαριπας
- 34 Δημήτριος Α. Γούμαλᾶς
- 35 Στυλιανὸς Μαντωνάκης
- 36 Νικόλαος Ούντερβέρτος
- 37 Νικόλαος Βουρδουχάκης ἢ Νικολαΐδης
- 38 Νικόλαος Σκαμνάκης
- 39 Σπυριδῶν Καφάλης
- 40 Νικόλαος Βάληνδας
- 41 Στυλιανὸς Γ. Κολουθάκης
- 42 Νικόλαος Ἰ. Λυγιδάκης
- 43 Γρηγόριος Π. Κατσοραάκης
- 44 Κωνσταντῖνος Φουγδουλάκης
- 45 Θεόδωρος Κουκουράκης
- 46 Ἰωάννης Χ. Μαυρογενάκης
- 47 Ἰωάννης Γ. Γεωργακάκης
- 48 Ἐμμανουήλ Π. Φωκάς
- 49 Ἀλέξανδρος Ν. Καλεμιτσιδάκης
- 50 Φίλιξ Φράγκος
- 51 Δημήτριος Πάλης
- 52 Γεώργιος Ὁθ. Γεμενάκης
- 53 Ἀνδρέας Β. Κοντεκάκης.

Ἐν Χανίοις τῇ 18ῃ Ἰουλίου 1903

Ὁ Νομάρχης Χανίων
Σ. Ι. ΦΩΤΑΚΗΣ

Ὁ Ὑπογραμματεὺς
Α. Πρωτοπαπαδάκης

Π Ι Ν Α Ξ

Τῶν ἐν τῷ Νομῷ Σφακίων ἐπιστημόνων Ἱατρῶν τῶν
λαβόντων ἄδειαν ἐλευθέρως ἐξαδικήσεως τοῦ
ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος.

Λεωνίδας Ἐμμ. Παπαδάκης	Βάμος
Σταμάτιος Ἰωάν. Φραντζεσκάκης	»
Ἀντώνιος Παπαδάκης	»
Δημήτριος Μελισσιάκης	Φρέ
Γεώργ. Α. Χατζηγεωργάκης	Χώρα Σφακίων
Ἀνδρέας Βουρδουμπάκης	»
Γεώργιος Μ. Ζερβός	Γεωργιούπολις
Θεόδωρος Ζωγραφαάκης	Ἀρμένιοι

Π Ι Ν Α Ξ

Τῶν ἐν τῷ Νομῷ Ρεθύμνης ἐπιστημόνων Ἱατρῶν
τῶν λαβόντων ἄδειαν ἐλευθέρως ἐξαδικήσεως
τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος.

1 Ἰωάννης Ν. Δάνδολος	Ρέθυμνον
2 Ἰωάννης Γεωργιάδης	»
3 Γεώργιος Ἰ. Χατζηγεωργάκης	»
4 Στυλιανὸς Γ. Μανουσίλης	»
5 Βασίλειος Γ. Παπαδάκης	»
6 Θεμιστ. Α. Μιάτσος	»
7 Σπυριδῶν Α. Παπαδάκης	»
8 Γεώργ. Μ. Πισκοπάκης	»
9 Γεώργ. Ι. Πατσούρακης	»
10 Γεώργ. Ἐμμ. Σαουδάτος	»
11 Κωνστ. Λύτινας	Ἀτσιπόπουλον ἑπαρχ. Ρεθύμνης
12 Ἐμμ. Κιουρταϊδάκης	»
13 Στυλ. Βασίλ. Παπαδάκης Ροδόντικα	»
14 Μιχαήλ Παππαμιχαλάκης Ἀρ/πολις	»
15 Γεώργιος Φωτάκης Πηγῆ	»
16 Κωνστ. Λαγουδάκης Μελιδωνί ἑπαρχ. Μυλοποτάμου	»
17 Βασίλ. Σκουλάς Ἀνώγεια	»
18 Νικόλ. Κεφαλογιάννης Καστέλλι	»
19 Σταμάτιος Ρολός Νεὸς Ἀμάρι ἑπαρχ. Ἀμαρίου	»
20 Γεώργιος Ἀνδρεδάκης Φουρρουρᾶς	»
21 Γεώργ. Ἐμμ. Ὑφρουδάκης Ἀπεδοῦλου	»
22 Βαρδῆς Βαρδάκης Σπῆλι	ἑπαρχ. Ἀγ. Βασιλείου
23 Κωνστ. Φραδέλος	»
24 Ἐμμ. Θεοδωράκης Ἐπισκοπή	ἑπαρχ. Ρεθύμνης
25 Θεόδωρος Ζωγραφαάκης	»
26 Εὐγένιος Δημητριάδης Ἀτσιπόπουλον	»
27 Ἐμμ. Ἰω. Χατζιδάκης Μύρθιο ἑπαρχ. Ἀγ. Βασιλείου	»
28 Νικόλ. Κ. Μιστάκης Ἀτσιπόπουλον ἑπαρχ. Ρεθύμνης	»
29 Ἰωάννης Γαβαλάς Μαργαρίταις ἑπαρχ. Μυλοποτάμου	»
30 Νικόλαος Ρουκουνάκης Ἀκούμα ἑπαρχ. Ἀγ. Βασιλείου.	»

Ἐν Ρεθύμνῃ τῇ 21 Ἰουλίου 1903.

Ὁ Νομάρχης Ρεθύμνης
Γ. Μαρής

Π Ι Ν Α Ξ

Τῶν ἐν τῷ Νομῷ Πρωκλείου ἐπίσημόνων ἰατρῶν
τῶν λαθόντων ἴδιαν ἐλευθέρως ἐξουκίδεως
τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος.

Ἰωάννης Σφαλιανῆς
Ἀριστείδης Ζαφειρίδης
Ἀμάμπιλλε Ἰστῆρ
Ἰωσήφ Χατζηδάκης
Χατζιλάμπας Γιαυζλάκης
Σάββας Σαββᾶκης
Ἀντώνιος Τσακίρῆς
Σωκράτης Ἐπιμενίδης
Ἀντώνιος Καπετανῆς
Στυλιανὸς Παπαδάκης

Μανουῆλος Σαφισουλίδης
Κωνσταντ. Μαλικιούτης
Γεώργιος Μερκατάκης
Λαγάριας Παπαδάκης
Περτιὸς Μουλαζαδὸς
Βασίλειος Θιακῆς
Ἰωάννης Ἀνάτσιος
Ἰωάννης Δρακίπουλος
Ἐμμανουὴλ Ἀσαριώτης
Νικόλαος Κ. Ἀρμακίλλας
Γεώργιος Πετόσης
Παναγιώτης Κασμάτης
Νικόλαος Γ. Βογιατζῆς
Γρηγόριος Καμπάνης
Κίμων Δουκουμτζίδης
Ἀλέξανδρος Παπαγατζῆς
Νικόλαος Φυντουλάκης
Ἄλῆς Ρασίχ Σαβφὲ Μπαμπαζαδὸς
Κωνσταντῖνος Μυλοποταμιτάκης
Ι. Μ. Καστρινάκης.
Γεώργιος Παστριάκης
Ἰαπεύρατης Παπαδημητρίουπουλος
Γεώργιος Καστρινογιαννῆς
Γεώργιος Σηρᾶς.
Δημήτριος Λυδάκης.
Δημήτριος Βερερουδάκης
Γεώργιος Βαρούχας
Ἐλευθέριος Καρτάλης
Στυλιανὸς Ματζακετάκης
Γεώργιος Ἀλεξ. Στεφανίδης
Ἀλέξανδρος Μ. Σκουνητῆς
Μιχαὴλ Ν. Κουρῆς
Μιχαὴλ Μπορνόδας
Δημήτριος Φραγκουλάκης
Νικόλαος Συγκελλάκης
Γεώργιος Πατερόπουλος.
Ἀθανάσιος Ζητάκης
Ἐμμ. Βλαστός
Γεώργιος Κατσοῦρᾶκης
Μύρων Παναγιωτάκης
Δημοσθένης Βασιλάκης

Ὁδογτοῖατροί.

Ἰωάννης Κουρτζῆς
Γεώργιος Βλαστός
Ἐγγλέμαχος Ἀνδρουλάκης
Φύλαγγελια Καλομενοπούλου

Π Ι Ν Α Ξ

Τῶν ἐν τῷ Νομῷ Λασιθίου ἐπίσημόνων ἰατρῶν
τῶν λαθόντων ἴδιαν ἐλευθέρως ἐξουκίδεως τοῦ
ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος

1) Δημήτριος Παπαμαστοράκης	Ἐν Βιάννῳ.
2) Πέτρος Παπαστεφανίδης	» Ἱεραπέτρου
3) Ἰωάν. Καπετανῆς	» »
4) Ἐμμαν. Περαιάκης	» »
5) Ἐμμαν. Μελῆς	» »
6) Χαρίτων Ἐμ. Παπαδάκης	» »
7) Νικόλ. Τσιριντάνης	» »
8) Ἰωσήφ Βατσᾶκης	» Σητείας
9) Μιχαὴλ Καταπέτης	» »
10) Ἐμμαν. Ἀσαριώτης	» »
11) Γεώργιος Ε. Ζερβάκης	» Τευρωτῆς
12) Νικόλ. Δ. Μουρελάκης	» Νεαπόλεως
13) Νικόλ. Π. Γ. Σέργιος	» »
14) Σπυρίδων Χλαπουτάκης	» »
15) Ἰωσήφ Μπετούρας	» Κριτσᾶς
16) Μανουῆλος Συγγελάκης	» Ἀγ. Νικολάου.

Ἐκ τούτων διωρίσθησαν εἰς ἀποφάσεις τοῦ Νομάρχου Λασιθίου ὑπ' ἀριθ. 336 καὶ χρονολογίαν 9. Ἀυγούστου ε. ε. ἐμμετι καὶ ἰατροὶ πρὸς θεράπειαν τῶν ἀπύρων δημοτῶν οἱ Ἰωσήφ Βατσᾶκης ἐν τοῖς Δήμοις Σητείας καὶ Περαιῶν· Μιχαὴλ Καταπέτης Ἰάνου, Γεώργιος Ζερβάκης Τευρωτῆς καὶ Ρουκάδας, Ἐμμαν. Μελῆς Ἱεραπέτρου, Πέτρος Παπαστεφανίδης Κάτω Χωρίου, Χαρίτων Παπαδάκης Καβουσίου, Ἐμμαν. Περαιάκης Ἀνατολῆς, Δημήτρ. Παπαμαστοράκης Βιάννου, Ἀγ. Βασιλείου καὶ Μουριδιῶν, Νικόλ. Μουρελάκης Νεαπόλεως καὶ Φυρρεῶν, Σπυρ. Χλαπουτάκης Τερμιζῶν καὶ Χουμεριάκου, Νικόλ. Σέργιος Βραχασίου καὶ Φουρνῆς, Μανουῆλος Συγγελάκης καὶ Ἰωσήφ Μπετούρας ἐν τῷ Δήμῳ Κριτσᾶς.

Ἀνετίθησαν εἰς καθήκοντα ἀστυνομικοῦ ἱατροῦ διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 337 τῆς αὐτῆς χρονολογίας ἀποφάσεις τοῦ ἰδίου Νομάρχου ἐν μὲν τῷ Δήμῳ Σητείας εἰς τὸν Ἰωσήφ Βατσᾶκην, ἐν τῷ τῆς Ἱεραπέτρου εἰς τὸν Ἐμμαν. Μελῆαν καὶ εἰς τοὺς Δήμους Βιάννου Ἀγ. Βασιλείου καὶ Μουριδιῶν εἰς τὸν Δημήτρ. Παπαμαστοράκην καὶ ἐν Ἀγίῳ Νικολάῳ καὶ Σπιναλόγγῃ εἰς τὸν Μανουῆσον Συγγελάκην.

Ἐν Νεαπόλει τῆ 19 Ἀυγούστου 1903

Ὁ Νομάρχης Λασιθίου
Α. Γ. ΣΗΦΑΚΑΣ

Ὁ Γραμματεὺς
Ν. Κορνάρος

